

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

Економіко-гуманітарний інститут, гуманітарний факультет
(повне найменування інституту, назва факультету)

Кафедра міжнародних економічних відносин
(повна назва кафедри)

КВАЛІФІКАЦІЙНА ДИПЛОМНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

**на тему: «Інтеграція індустріального регіону в глобальні ланцюги
створення доданої вартості»**

Виконав

студент __2__ курсу, групи ГФ-219М____
спеціальності 292 «Міжнародні економічні
відносини», ОПП «Міжнародний бізнес»
(код і назва напрямку підготовки, спеціальності)

_____ Копоть І.С. та ініціали студента)

Керівник _____ Антонюк К.І. _____
(прізвище та ініціали)

Рецензент _____ Осаул А.О. _____
(прізвище та ініціал)

м. Запоріжжя

2020 рік

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет «Запорізька політехніка»

(повне найменування вищого навчального закладу)

Інститут, факультет: Економіко-гуманітарний інститут, гуманітарний факультет

Кафедра: Міжнародні економічні відносини

Рівень вищої освіти: другий (магістерський)

Спеціальність: 292 «Міжнародні економічні відносини», ОПП «Міжнародний бізнес»

(код і назва)

Галузь знань: 29 міжнародні відносини

(код і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри, д.е.н., професор

Прушківська Е.В.

“ _____ ” _____ 2020 року

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ ДИПЛОМНУ МАГІСТЕРСЬКУ РОБОТУ**

Копотя Іллі Сергійовича

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи Вплив циркулярної економіки на формування бізнес-середовища розвинутих країн світу

керівник роботи доцент, к.е.н Антонюк К.І.

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом вищого навчального закладу від «__» _____ 2020 року №__

2. Строк подання студентом роботи 08.12.2020

3. Вихідні дані до роботи інформаційна база законодавчих та нормативних урядових актів, матеріали державної служби статистики України, аналітичні звіти та матеріали міжнародних організацій, наукові праці зарубіжних та українських вчених, матеріали наукових конференцій, публікації у фахових журналах, електронні економічні публікації, Інтернет ресурси.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

1) Теоретичні аспекти дослідження інтеграції індустріального регіону у світове господарство;

2) Тенденції світової динаміки інтеграції регіонів в глобальні ланцюги доданої вартості;

3) Перспективи інтеграції індустріального регіону у світове господарство;!

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

19 рисунків, 13 таблиць

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	Прийняв виконане завдання
Вступ	доц., к.е.н. Антонюк К.І.	01.09.2020	15.09.2020
I розділ	доц., к.е.н. Антонюк К.І.	15.09.2020	23.10.2020
II розділ	доц., к.е.н. Антонюк К.І.	23.10.2020	23.11.2020
III розділ	доц., к.е.н. Антонюк К.І.	23.11.2020	28.11.2020
Висновки	доц., к.е.н. Антонюк К.І.	28.11.2020	28.11.2020

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів магістерської Роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір теми	18.06.2020	
2	Складання робочого плану	26.06.2020- 07.09.2020	
3	Підбір літератури та вивчення літературних джерел	07.09.2020-11.09.2020	
4	Складання плану	11.09.2020-01.09.2020	
5	Виконання вступу	01.09.2020-15.09.2020	
6	Виконання розділу 1	15.09.2020-23.10.2020	
7	Виконання розділу 2	23.10.2020-23.11.2020	
8	Виконання розділу 3	23.11.2020-28.11.2020	
9	Формулювання загальних висновків	28.11.2020-28.11.2020	
11	Оформлення роботи та проходження нормо контролю	10.12.2020	
12	Одержання відгуку та рецензії	11.12.2020	
13	Подання остаточного варіанту роботи на кафедру	14.12.2020	

Студент

(підпис)

Копоть І.С.

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

(підпис)

Антонюк К.І.

(прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

КДМР: 143 с., 19 рис., 13 табл., 119 джерела, 11 формул, 4 додатків.

Мета роботи – виявити особливості інтеграції індустріального регіону країн світу в глобальні ланцюги створення доданої вартості задля імплементації їх досвіду в національну економіку.

Об’єкт дослідження – процеси інтеграції індустріального регіону в світове господарство.

Предмет дослідження – особливості інтеграції індустріального регіону в глобальні ланцюги створення доданої вартості

Методи дослідження: системного підходу – при визначенні інтеграційних процесів індустріального регіону у світове господарство; структурно-функціонального аналізу – при дослідженні характерних особливостей формування ГЛДВ у індустріальних регіонах світу; абстрагування – при з’ясуванні сутності категоріального апарату предмету дослідження; теоретичного моделювання – при розробці алгоритму інтеграції індустріального регіону до ГЛДВ; при виокремленні перспективних напрямів інтеграції регіону у світове господарство; статистичний та компаративний аналіз при –дослідженні світової динаміки та ГЛДВ у промисловому секторі та індустріальних регіонах світу; формуванні стратегії розвитку регіонів; аналізі зовнішньоекономічної діяльності Запорізького регіону; синтезу – при виокремленні перспектив участі регіонів України в ГЛДВ; табличний графічний – для наочного відображення результатів дослідження; індукції та дедукції – при формулюванні узагальнюючих висновків.

Анотація. У магістерській роботі здійснено дослідження процесів інтеграції індустріального регіону країн світу в глобальні ланцюги створення доданої вартості на основі структурно-функціонального методу, що дозволило виявити особливості формування цих ланцюгів в нових індустріальних країнах

задля імплементації їх досвіду в національну економіку. Виявлено роль індустріального регіону в умовах глобалізації на основі категоріального апарату, який його характеризує. Розглянуто основні концепції інтеграції промислового регіону в глобальні ланцюги створення доданої вартості через призму з'ясування сутності інтеграції економічних структур в галузеві ланцюги створення вартості; процес інтеграції регіону як національної одиниці в галузеві ГЛДВ; особливості розвитку індустріального регіону країн з трансформаційною економікою. Здійснено аналіз зовнішньоекономічної діяльності Запорізького регіону та виявлено потенційні можливості включення його в ГЛДВ. Окреслено пріоритетні напрями формування стратегії індустріального регіону щодо входження в структури світового господарства по створенню доданої вартості та підкреслено необхідність координаційної ролі державних структур в реалізації цих процесів.

АУТСОРСИНГ, ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ІНТЕГРАЦІЯ, ГЛОБАЛЬНІ ЛАНЦЮГИ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ, ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ, ІНДУСТРІАЛЬНИЙ РЕГІОН, НЕОІНДУСТРІАЛІЗАЦІЯ, РЕГІОН, СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО, НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Аннотація. В магістерской работе проведено исследование процессов интеграции индустриального региона стран мира в глобальные цепочки создания добавленной стоимости на основе структурно-функционального метода, что позволило выявить особенности формирования этих цепочек в новых индустриальных странах для имплементации их опыта в национальную экономику. Выявлена роль индустриального региона в условиях глобализации на основе категориального аппарата, который его характеризует. Рассмотрены основные концепции интеграции промышленного региона в глобальные цепи создания добавленной стоимости путем выявления сущности интеграции экономических структур в отраслевые цепочки создания стоимости; процесс интеграции региона как национальной единицы в отраслевые ГЦДС; особенности развития индустриального региона стран с трансформационной

экономикой. Осуществлен анализ внешнеэкономической деятельности Запорожского региона и выявлены потенциальные возможности включения его в ГЦДС. Определены приоритетные направления формирования стратегии индустриального региона о вхождении в структуры мирового хозяйства по созданию добавленной стоимости и подчеркнута необходимость координационной роли государственных структур в реализации этих процессов.

АУТСОРСИНГ, ГЛОБАЛИЗАЦИЯ, ИНТЕГРАЦИЯ, ГЛОБАЛЬНЫЕ ЦЕПОЧКИ ДОБАВЛЕННОЙ СТОИМОСТИ, ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ, ИНДУСТРИАЛЬНЫЙ РЕГИОН, НЕОИНДУСТРИАЛИЗАЦИЯ, РЕГИОН, МИРОВОЕ ХОЗЯЙСТВО, НАЦИОНАЛЬНАЯ ЭКОНОМИКА

Abstract. The processes of the industrial region integration into global value-added chains based on structural and functional method, which revealed the formation peculiarities of these chains in the new industrialized countries to implement their experience in the national economy are studied in master thesis. The role of the industrial region amid globalization on the basis of the categorical instrument which characterizes it is revealed. The main concepts of the industrial region integration into global value chains through are considered: the prism of clarifying the essence of the economic structures' integration into sectoral value chains; the process of the region integration as a national unit in the sectoral global value chains; the industrial region development features of the countries with transition economy. The analysis of the Zaporizhzhia region's foreign economic activity is carried out and the potential possibilities of its inclusion in global value chains are revealed. The priority directions of the industrial region formation strategy concerning entering into structures of world economy on creation of added value are outlined and the necessity of the state structures coordinating role in these processes' realization is underlined.

OUTSOURCING, GLOBALIZATION, INTEGRATION, GLOBAL
VALUE-ADDED CHAINS, FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY, INDUSTRIAL
REGION, WORLD ECONOMY, NATIONAL ECONOMY

ЗМІСТ

Завдання на кваліфікаційну дипломну магістерську роботу.....	2
Реферат.....	4
Перелік умовних позначень, символів, одиниць, скорочень і термінів...	10
Вступ.....	11
1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНТЕГРАЦІЇ ІНДУСТРІАЛЬНОГО РЕГІОНУ У СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО.....	16
1.1 Поняття індустріального регіону в умовах глобалізації	16
1.2 Характеристика основних концепцій інтеграції промислового регіону в глобальні ланцюги створенн доданої вартості.....	
1.3 Методичні підходи до оцінки входженн регіону в світове господарство	44
2 ТЕНДЕНЦІЇ СВІТОВОЇ ДИНАМІКИ ІНТЕГРАЦІЇ РЕГІОНІВ В ГЛОБАЛЬНІ ЛАНЦЮГИ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ	52
2.1 Світова динаміка та ГЛДВ у промисловому секторі	52
2.2 Характерні особливості формування ГЛДВ у індустріальних регіонах світу	64
2.3 Аналіз зовнішньоекономічної діяльності Запорізького регіону та потенційні можливості включення регіону в ГЛДВ.....	73
3. ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРАЦІЇ ІНДУСТРІАЛЬНОГО РЕГІОНУ У СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО.....	88
3.1 Засади формування стратегії зовнішньоекономічного розвитку промислових регіонів та інтеграції в ГЛДВ.....	88
3.2. Перспективи участі регіонів України в ГЛДВ	94
4 ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ.....	104
4.1.Аналіз потенційних небезпек.....	104

4.2 Заходи по забезпеченню безпеки.....	106
4.3 Заходи з виробничої санітарії і гігієни праці	109
4.4 Заходи безпеки у надзвичайних ситуаціях	115
4.4.1 Заходи з пожежної безпеки.....	115
4.4.2 Суб'єкти забезпечення цивільного захисту та основні принципи його здійснення.....	116
Висновки	119
Перелік джерельних посилань.....	123
Додаток А Традиційні показники: зелений перелік	136
Додаток Б Додана вартість у машинобудуванні та у виробництв електротехнічного обладнання та залучення до ГЛДВ.....	138
Додаток В Нам довіряють компанії по всьому світу.....	142
Додаток Г INFOCOM LTD партнер виробників кращих.....	143
компонентів	

**ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ,
СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ**

Скорочення	Словосполучення
ГЛДВ	Глобальні ланцюги доданої вартості
ВВП	Валовий внутрішній продукт
ГЛСВ	Глобальні ланцюги створення вартості
ВРП	Валовий регіональний продукт
дол.	долари
ЄС	Європейський Союз
ЮНІДО	Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку
DPT	Технології цифрового виробництва
ІТ	Інформаційні технології
ГЛВ	Глобальні ланцюги вартості
ЗЕД	Зовнішньоекономічна діяльність
млн.	мільйон
МПП	Маїжнародний поділ праці
НТР	Науково-технічна революція
СЛЦ	Стратегічний ланцюг цінностей
ЗДВ	Залучена додана вартість
РДВ	Регіональна додана вартість
р.	рік
рис.	рисунок
ст.	століття
Табл.	таблиця
тис.	тисяч

ВСТУП

Світове господарство це сукупність національних господарств, які підпорядковуються об'єктивним законам ринкової економіки. Вони взаємопов'язані між собою за допомогою системи міжнародних економічних зв'язків та міжнародного поділу праці. Основою світового господарства є міжнародне та національне виробництво благ, їх розподіл, обмін і споживання, які обмежені кордонами окремих країн світу. Між державами формуються міжнародні економічні відносини, що представляють собою господарські відносини між резидентами і нерезидентам. З середини ХХст. і початку ХХІст. світове господарство характеризується процесами глобалізації, тобто відбувається перетворення світового господарства в єдиний ринок товарів, послуг, капіталу, робочої сили і знань. Поряд із процесами глобалізації у світовому господарстві відбуваються процеси регіоналізації. Регіоналізм створює умови для більш раціонального перерозподілу владних компетенцій і виробничих ресурсів серед різних регіонів і груп населення. В результаті формування нового регіоналізму формуються нові промислові центри, які можуть бути як у межах інтеграційного об'єднання так і на території однієї країни, або декількох, які не входять до інтеграційного об'єднання. Тобто виникають нові індустріальні регіони, як соціально-територіальний феномен, який характеризується поєднанням торгових, виробничих і політичних інтересів, куди входять малі і великі країни, з одночасною присутністю спільноти людей та різноманітності фірм і координується певними інституціями. Економічний розвиток, що приводить до утворення промислового центру, робить ринок центральної країни двигуном економічного зростання. В результаті можуть бути використані не тільки кількісні фактори в їх традиційній формі, але і переваги в спеціалізації виробництва різних виробів.

В сучасному світовому господарстві в результаті процесів торгової і інвестиційної лібералізації фірми, в основному багатонаціональні підприємства,

отримують можливість імпортувати товари, в першу чергу, проміжні й послуги з різних, найбільш вигідних географічних локацій. Одночасно вони розміщують своє виробництво по всьому світу, в різних країнах і регіонах в залежності від наявності та вартості необхідних факторів виробництва: праці, капіталу, землі, ресурсів, технологій та ін. В результаті розвивається не тільки глобальна мережа постачальників, яка слугує для міжнародних компаній додатковим джерелом конкурентної переваги, а й формуються глобальні виробничі мережі, які розкидані по всьому світу.

Міжнародна фрагментація виробництва створює нову реальність - глобальні ланцюги вартості, які просторово розміщені по всьому світу, в багатьох країнах і регіонах. Глобальні ланцюги вартості тісно пов'язані з процесом економічної глобалізації, оскільки драйвери глобальних ланцюгів вартості і економічної глобалізації однакові: лібералізація торгівлі та інвестицій, а також розвиток комунікаційних технологій. Зростання глобальних ланцюгів вартості в межах процесів міжнародної виробничої фрагментації створює нову архітектуру світової економіки ХХІ століття. Під новою архітектурою світової економіки прийнято розуміти домінування глобальних ланцюгів вартості в певних галузях і секторах економіки як розвинених, так і країн, що розвиваються.

Проблеми глобальних ланцюгів вартості досліджуються зарубіжними науковцями та практиками, зокрема Д. Джереффі, С.Гірма, Е.Сапір. Н. Волгіна, Е. Каплінські, П. Гіббона, В. Кондратьєва, Т. Мешкової, та інші. Проблематиці інтеграції національного виробництва в ГЛДВ присвятили свої наукові праці такі українські вчені як О. Бородіна, Є. Крикавський, М. Козік, Т. Мельник, Н. Марущак, О. Рогач, А.С. Філіпенко, О.І. Шнирков, та інші. Процеси глобальних ланцюгів доданої вартості є досить динамічними, тому потребують постійного дослідження. Не в повній мірі досліджуються особливості інтеграції індустріального регіону в глобальні ланцюги створення доданої вартості.

Метою кваліфікаційної дипломної магістерської роботи є виявлення особливостей інтеграції індустріального регіону країн світу в глобальні ланцюги створення доданої вартості задля імплементації їх досвіду в національну економіку.

Відповідно до поставленої в роботі мети нами передбачено розв'язання наступних завдань дослідження:

- а) з'ясувати роль індустріального регіону в умовах глобалізації;
- б) охарактеризувати основні концепції інтеграції промислового регіону в глобальні ланцюги доданої вартості;
- в) класифікувати методичні підходи до оцінки входження регіону в світове господарство;
- г) виявити тенденції світової динаміки інтеграції індустріальних регіонів в ГЛДВ;
- д) виокремити потенційні можливості інтеграції Запорізького регіону в світове господарство;
- е) розробити пріоритетні напрями формування стратегії індустріального регіону щодо входження в структури світового господарства по створенню доданої вартості.

Об'єктом дослідження є процеси інтеграції індустріального регіону в світове господарство.

Предметом дослідження є особливості інтеграції індустріального регіону в глобальні ланцюги створення доданої вартості

У процесі вирішення цих завдань було використано широкий спектр загальнонаукових та специфічних методів, зокрема системного підходу – при визначенні інтеграційних процесів індустріального регіону у світове господарство; структурно-функціонального аналізу – при дослідженні характерних особливостей формування ГЛДВ у індустріальних регіонах світу; абстрагування – при з'ясуванні сутності категоріального апарату предмету дослідження; теоретичного моделювання – при розробці алгоритму інтеграції

індустріального регіону до ГЛДВ; при виокремленні перспективних напрямів інтеграції регіону у світове господарство; статистичний та компаративний аналіз при – дослідженні світової динаміки та ГЛДВ у промисловому секторі та регіонах світу; формуванні стратегії розвитку регіонів; аналізі зовнішньоекономічної діяльності Запорізького регіону; синтезу – при виокремленні перспектив участі регіонів України в ГЛДВ; табличний графічний – для наочного відображення результатів дослідження; індукції та дедукції – при формулюванні узагальнюючих висновків.

Наукова новизна роботи полягає в теоретичному узагальненні процесів інтеграції індустріального регіону країн світу в глобальні ланцюги створення доданої вартості та виявленні потенційних можливостей включення промислових регіонів національної економіки в ГЛДВ. Ключові наукові результати автора наступні:

удосконалено:

1) науковий підхід до визначення пріоритетних напрямів формування стратегії інтеграції національного регіону до світового господарства, що включають такі елементи: демонстрація наявних можливостей та переваг зовнішньоекономічної діяльності регіону, інформування про них суб'єктів діяльності; формування карти можливостей інфраструктури зовнішньоекономічної діяльності.

набуло подальшого розвитку:

а) теоретичний підхід до дослідження ролі індустріального регіону в умовах глобалізації шляхом розробки алгоритму дослідження який включає: з'ясування сутності поняття «регіону», з'ясування сутності поняття «індустріального регіону», обґрунтуванні процесів індустріалізації в історичному контексті, з'ясування сутності поняття «неоіндустріалізація» в умовах глобалізації;

б) методичний підхід до формування зовнішньоекономічної стратегії розвитку регіону з врахуванням ГЛДВ, який на відміну від класичного включає поліструктурний підхід, інтеграційний підхід, трансформаційний на основі неоіндустріальних процесів.

Практична значущість кваліфікаційної дипломної магістерської роботи. Рекомендації щодо формування стратегії індустріального регіону входження в структури світового господарства по створенню доданої вартості можуть бути використані державними та регіональними інституціями, громадськими організаціями, бізнесовими структурами. Розроблені рекомендації щодо пріоритетів зовнішньоекономічного розвитку Запорізького регіону в межах інтеграції в ланцюги створення вартості можуть бути використані Запорізькою обласною державною адміністрацією та Запорізькою торгово-промисловою палатою.

Ключові науково-практичні положення й висновки роботи оприлюднені автором на двох науково-практичних конференціях.

Робота складається зі вступу, 4 розділів, висновків; містить 139 сторінку тексту, 19 рисунків, 13 таблиць, 11 формул, 7 додатків. Перелік джерел посилань включає 119 найменування.

1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНТЕГРАЦІЇ ІНДУСТРІАЛЬНОГО РЕГІОНУ У СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО

1.1 Поняття індустріального регіону в умовах глобалізації

У світовому господарстві процеси глобалізації і регіоналізації на сучасному етапі відбуваються одночасно. Існують різні точки зору вчених на ці процеси. Але ми схилиємося, до тієї, що глобалізація – це результат еволюційного розвитку світової економіки. Наслідком такої глобалізації є інтеграція при одночасній регіоналізації.

Існує безпосередній взаємозв'язок процесів глобалізації з регіоналізацією. Розглянемо цей взаємозв'язок через індуктивний метод схожості та відмінності. З одного боку глобалізація та регіоналізація – це дві суперечливі тенденції, а з другого – формування глобального ринку посилюється діяльністю потужних регіональних об'єднань країн. В такому контексті регіоналізація виступає своєрідним проявом і формою реалізації глобалізації. З одного боку, зняття перешкод під час руху товарів, послуг, капіталів, робочої сили в межах інтеграційних об'єднань виступає каталізатором зростання міжнародного співробітництва у глобальному масштабі, а з другого – позитивний ефект від впровадження подібної лібералізації обмежується спільними кордонами та супроводжується введенням обмежувальних заходів у відносинах з країнами, які не є членами даного регіонального інтеграційного угруповання.

Таким чином, глобалізація та регіоналізація відбуваються одночасно, але як вони реалізуються на окремих галузях та в країнах потребує постійного дослідження. Оскільки ці процеси надто динамічні та мають вплив багатьох факторів, як глобального так і регіонального рівнів.

Регіоналізацію глобального простору в своїх працях досліджують багато зарубіжних та українських вчених. Зокрема, А. Скотт та М. Сторпер [1],

підкреслюють, що регіони поступово стають самостійними акторами в системі сучасних міжнародних відносин. Грунтовною є думка Ф. Черу [2] який вважає, що саме характер та розмір локальних перетворень визначатимете майбутній світовий розвиток. На характер локального розвитку впливатимуть глобальні реформи. Вчений Г. Снукс [3] прогнозує глобальну стратегічну модель переходу, яка поєднує технології, попит, пропозицію, демографічну динаміку, інституції тощо. Тобто така взаємозалежна модель має бути в основі економічного розвитку глобалізації, інтеграції та регіоналізації.

Об'єктом нашого дослідження в цьому підрозділі дипломної роботи є з'ясування сутності індустріального регіону в умовах глобалізації. Для цього розробимо алгоритм дослідження. КРОК 1. З'ясування сутності поняття «регіону» та виокремлення його різновидів. КРОК 2. З'ясування сутності поняття «індустріального регіону». КРОК 3. Обґрунтування процесів індустріалізації в історичному контексті. КРОК 4. З'ясування сутності поняття «неоіндустріалізація» в умовах глобалізації. КРОК 5. Виявлення ролі індустріального регіону в процесах економічного зростання та розвитку світової та національної економіки та нової промислової революції. Схематично зображено на рисунку 1.1.

КРОК 1. В нормативних документах, зокрема Конституції України [4] Регіон визначається, як частина території, яка характеризується комплексом властивих їй природно-кліматичних та інших ознак. Тобто під регіоном розуміється певна цілісна територія країни, яка може самостійно здійснювати свою політику управління і має для цього відповідні органи. В цьому контексті також подано визначення поняття «регіону» науковцем Долішнім М. [5] Вчений визначає регіон, як частину території країни, яка характеризується комплексом властивих їй природно-географічних, економічних та інших ознак. Регіон може збігатися з кордоном адміністративно-територіальної одиниці або об'єднувати території кількох таких одиниць.

Зазначимо, що в наукових працях як зарубіжних так і вітчизняних вчених існує безліч підходів, щодо визначення сутності поняття «регіон». Імпонує думка вчених, які в сучасній регіоналістиці виокремлюють триєдиний напрямок дослідження поняття регіон через: територіальний, соціально-політичний, соціально-економічний напрямок.

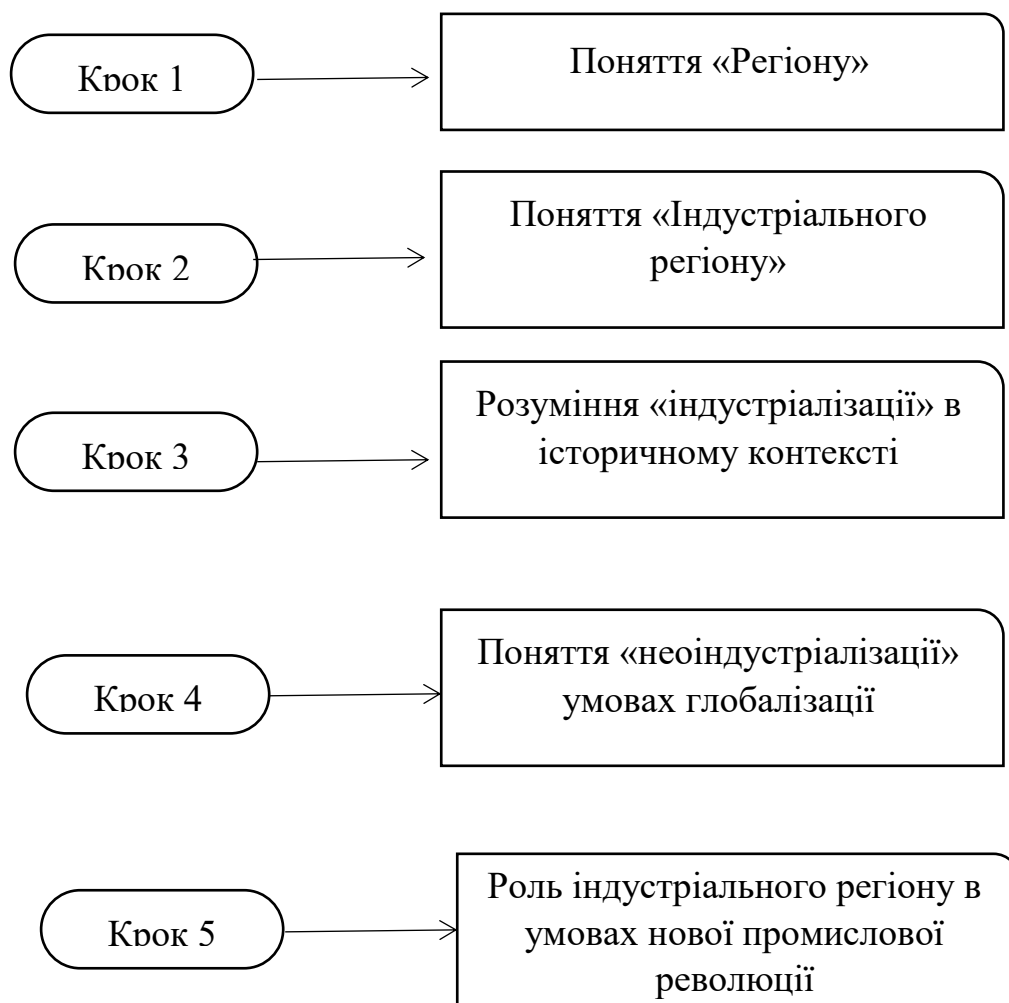

Рис. 1.1 - Алгоритм з'ясування сутності індустріального регіону в умовах глобалізації

Джерело: Складено автором самостійно

З просторової точки зору під регіоном розуміється частина території з наявною в ній системного зв'язку між суб'єктами господарювання, тобто підсистема соціально-економічного комплексу країни. Соціально-політичне тлумачення поняття регіону полягає у визначенні соціально-територіальної

цілісності, яка включає в себе соціальні, економічні та політичні фактори розвитку. Тракткування соціально-економічної сутності регіону полягає в існуванні самостійної територіальної системи, яка б здійснювала виробництво, розподіл, обмін та споживання матеріальних благ та послуг з урахуванням особливостей кожного окремо взятого регіону [6;7;8].

Схожі погляди на сутність поняття «регіон» було запропоновано у червні 2008 року у національному проекті Концепції державної регіональної політики, орієнтованої на стандарти регіонального розвитку Європи [9]. У цій Концепції, регіон трактується як «..визначені законодавством територіальні утворення субнаціонального рівня з системою органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, а також інші територіальні утворення, які характеризуються специфічністю, цілісністю та спільністю проблем розвитку і визначені законодавством для досягнення особливих цілей розвитку територій» [10]. Попереднє визначення регіону різняться від запропонованого у законопроекті 2010 року «Про основи державної регіональної політики», другою частиною, яка відповідає практиці утворення регіонів не лише за принципами адміністративно-територіальної приналежності. Було введено трактування регіональних утворень за різними ознаками шляхом введення понять макро- та мікрорегіону. Макрорегіоном було запропоновано розуміти визначене законодавством для досягнення особливих цілей розвитку територіальне утворення у складі декількох регіонів чи їх частин, які об'єднані за спільними ознаками, та яким притаманні спільні проблеми розвитку. Мікрорегіоном пропонувалося позначати територіальне утворення у межах регіону (частину регіону), що характеризується цілісністю та особливостями розвитку [11].

Асамблея європейських регіонів дає тлумачення регіону як територіальне об'єднання під безпосередньою юрисдикцією суверенної держави з системою самоврядування. Регіон повинен мати свою конституцію, статус автономії чи

інший закон, який є складовою законодавства держави і який визначає організацію та повноваження регіону [12, с.26].

Таким чином, із вище зазначеного слідує, що визначення регіону офіційних документах базується на чіткі територіальні межі з такою невід'ємною ознакою, як ієрархія інституцій виконавчої влади та місцевого самоврядування. Щодо альтернативного розуміння регіону, то воно навпаки, ґрунтується на відмовленні від територіальної та владної прив'язки у межах регіону та групування територій за певною ознакою.

Регіон як підсистема світового господарства виступає як простір, що утворює сукупність країн певного регіону (континенту) світу з високим ступенем інтенсивності економічних зв'язків, які виникають на основі спільних інтересів, ресурсного забезпечення, рівня розвитку виробничих сил та характеру спеціалізації, у форматі інтеграційного об'єднання. [13, с.22].

В умовах формування нової просторової структури світового господарства розвиваються різні рівні реалізації міжрегіональних зв'язків, які виступають як взаємодоповнюючі процеси. Кожному з цих рівнів притаманна певна форма інтеграційної взаємодії суб'єктів ринку, що відповідає відповідному таксономічному регіональному рівню.

Із розвитком міжнародних регіонів виокремлюють два типи регіоналізації: відродження (зародження) регіональних держав, формування регіональних (інтеграційних) угруповань і виникнення так званих трикутників розвитку. Стійкість подібних утворень забезпечується, з одного боку, через постійність зовнішніх погроз, з іншого (що є більш результативним) – через взаємовигідний характер економічного співробітництва, що сприяє поглибленню взаємодоповнюваності країн [13, с.23].

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій формує нові умови господарювання, оскільки наявні технології дають змогу розірвати зв'язок з виробництвом, у тому числі наукоємних галузей, з конкретною територією, і підтримувати інтеграційні процеси у галузі на зовсім іншому континенті.

Тобто рівень розвитку інформаційно-комунікаційних технологій суттєво впливає на просторовий аспект розвитку системи виробництва. Оскільки комунікація стає незалежною від обмежень близькості, то створюються умови отримання відповідного економічного ефекту синергії і реалізації взаємодії щодо створення благ чи координації дії. В результаті це має особливий вплив на розвиток нових економічних регіонів з вищим рівнем конкурентоспроможності в системі світового господарства, які не обов'язково обмежуються системою визнаних офіційно кордонів. Тобто виникають так утворення, які можна назвати «віртуальним» регіоном. Такі мега структури створюють можливості для формування сучасних глобальних чи регіональних ланцюгів доданої вартості.

Таким чином, ми виокремили поняття регіону в межах країни та на рівні світового господарства і ввели поняття «віртуального» регіону».

КРОК 2. Для розуміння сутності поняття «індустріального регіону» доцільно звернутися до еволюції цієї дефініції. Поняття індустріальних районів (industrial districts) вперше з'являється в роботах А. Маршалла, якого наукові погляди були здебільшого пов'язані з промисловим розвитком Англії кінця XIX століття. У своїх основних працях «Елементи економіки промисловості» та «Принципи економічної науки» [14;15, 16]. вчений вказує на існування локалізованих галузей (localized industry) як згустків ремесел і невеликих підприємств, виробництво яких сконцентровано в певних місцевостях. Приклади подібних районів А. Маршалл виявляє також центрі Росії та на півдні України кінця XIX ст. Специфіка розвитку регіонів деяких країн того періоду помітно впливала на наукові погляди вченого. До переваг індустріальних районів Маршалл відносить: розширення можливості закупівель проміжних виробів і сировини, формування в межах індустріального району широкого пулу спеціалізованої робочої сили. При характеристиці індустріального району вживає поняття «локалізованої галузі» і «локалізованої агломерації».

У національній науці поняття «індустріальний район» було синонімом «промисловий район». Базуючись на укрупнену працю вчених «Українська радянська енциклопедія» трактування цього поняття викладено в такому контексті «...територія з чітко означеною індустріально-виробничою спеціалізацією. Промислові райони (території) звичайно складаються стихійно (на погляд спостерігача, але за законами урбаністики), хоч є спроби регулювання їх розвитку, тож іноді формуються планомірно (приклад — Українськ). В будь-якому випадку промислові регіони формуються під впливом вже існуючої індустрії, територіального поділу праці, родовищ корисних копалин, наявного населення та його кваліфікації тощо. Промислові райони спеціалізуються на характерних для кожного з них галузях, для розвитку яких є всі основні ресурси і можливості, що дає змогу випускати продукцію з меншими затратами засобів виробництва і праці, ніж в інших регіонах» [17].

Варто зауважити, що у світовій науці, на початку ХХ століття науковий інтерес до промислових агломерацій (або індустріальних районів) зменшується. На нашу думку це пов'язано в першу чергу з передумовами та подіями Другої світової війни, а також з фактом розпаду Британської імперії і процесами деколонізації. Промислові райони багато в чому були прив'язані до ціннісним ланцюжках британських колоній, тому при поступовому розриві таких зв'язків феномен індустріального району втрачав наукову і практичну цінність.

Пожвавлення досліджень в сфері теорій регіонального розвитку відбулося в 1960-х роках. В першу чергу завдяки швидкому економічному зростанню північного сходу Італії («третя Італія»), де важливими економічними суб'єктами були згустки малих фірм в певних секторах і місцевостях. Італійський економіст Ф. Альберті, займаючись вивченням теорії індустріальних районів на території Італії кінця ХХ століття, виділив три етапи наукових досліджень італійських економістів у цій галузі. У числі дослідників, які зробили внесок у розвиток поняття індустріального району, тут перш за все називаються В. Луц і А. Грациані. [18].

Але вже з початку 1970-х рр. популярним предметом дослідження у світовій економіці стають самі індустріальні райони. Багато в чому це обумовлено економічною успішністю багатьох італійських промислових районів, які виявилися здатними завоювати міцні позиції на світових ринках. У їх числі райони Карпи і Прато з текстильною промисловістю, меблеве виробництво в Бріанца і Касчіна, взуттєва промисловість Віджевано і Апулії, та інші.

Італійський економіст Дж. Бекаттіні, [19]. відзначає також наявність в індустріальному районі складної системи інститутів (ринки, фірми, посередники, асоціації), яка розвивається паралельно системі цінностей всередині району. Таким чином, індустріальний район за Бекаттіні - це соціально-територіальний феномен, який характеризується одночасною присутністю спільноти людей і популяції фірм в природно і історично обмеженою області.

Слід узагальнити, що еволюція поняття «індустріальний регіон» у світовій науці має широкий спектр дослідження. Це поняття модифікувалося від просторового розміщення виробництва і формування коопераційних зав'язків до виокремлення інституційних ознак.

КРОК 3. Процеси індустріалізації в історичному контексті. Для характеристики цього явища необхідно звернутися до класичного визначення індустріалізації. Серед науковців найбільш розповсюдженим є наступне трактування. Індустріалізація - створення укрупненої, технічно розвиненої промисловості, розробок, що виробляють предмети праці та засоби виробництва; це основний та провідний сектор у народному господарстві; цей сектор є основою на якій здійснюється перехід від аграрного до промислового суспільства.

З економічної історії відомо, що основним змістом індустріалізації є структурні зрушення в національних господарствах окремих країн, унаслідок чого з'являються нові та модернізуються старі галузі виробництва, змінюється

їх роль в економіці та частка у ВВП. Завершальним етапом індустріалізації вчені вважали домінування промисловості над сільським господарством, важкої індустрії над легкою, а використання машинного виробництва складало основу всіх галузей національного господарства. Слід зазначити, що згідно зі світовим досвідом темпи й терміни індустріалізації залежали від конкретних історичних умов розвитку кожної країни та детермінантів загальносвітового економічного розвитку [20, с.233].

Наступним етапом в процесах індустріалізації є перехід до постіндустріального суспільства, який характеризується зменшення вторинного сектору економіки (основу якого складала галузь промисловості) до збільшення третинного сектору економіки, домінантою якого є галузь сфери послуг. Механізм переходу від індустріального до постіндустріального суспільства є закономірним. Оскільки в доіндустріальному суспільстві головним економічним ресурсом були природні ресурси (сільськогосподарське господарство, земля, ліси надра), у промисловому суспільстві головним драйвером розвитку був капітал як у формі матеріальних цінностей (засобів виробництва), так і в грошовій формі. Крім того, технологічний та технічний прогрес, який основою процесів індустріалізації, з однієї сторони, збільшує продуктивність праці у промисловості, а з іншого - зменшує кількість працівників, зайнятих у сфері виробництва, які переміщуються к сферу послуг.

За даними експертів Світового банку, в країнах з високим рівнем доходу на душу населення частка промисловості в загальному обсязі ВВП з 1980-х років неухильно знижується, в цей час як сфера послуг зростає. Відповідно змінюється і структура зайнятості у сферах аграрного сектору (сільське господарство), індустріального сектору (промисловість) та постіндустріального сектору (послуги) розвинутих країн. Визначення національних моделей успішної нової індустріалізації для країн свідчить, що вони мають певні особливості. Слід підкреслити, що в країнах з розвинутою економікою перехід

до постіндустріальної стадії розвитку супроводжувався процесами деіндустріалізації.

В економічній літературі деіндустріалізацію характеризують, як процес соціальних та економічних змін, викликаних зниженням або повним припиненням індустріальних активностей у регіоні або країні, особливо у важкій промисловості та оброблювальній. Деіндустріалізація проявляється в наступному: істотне зниження ролі обробної промисловості в національному господарстві країни і її регіонів, внаслідок чого промисловість стає неконкурентоспроможною; процес перетворення індустріально розвинутих країн і районів на аграрно-індустріальні або аграрні через деградацію економічної систем.

Варто підкреслити, що на відміну процесам деіндустріалізації в розвинутих країнах помітним явищем у світовій економіці став динамічний розвиток певних країн, що розвиваються, які отримали назву "нові індустріальні країни". За відносно короткий час ці країни створили промисловий потенціал, розвинули окремі сучасні галузі індустрії. Вони різко збільшили промисловий експорт і посіли важливе місце у міжнародному поділі праці. До нових індустріальних країн відносять країни і території Східної Азії (Південна Корея, О.Тайвань, Гонконг, Сінгапур - четвірка "драконів"), найбільш розвинені країни Латинської Америки (Бразилія, Мексика, Аргентина), Індію, Єгипет. Намітилася тенденція розширення цієї групи за рахунок другої (Малайзія, Індонезія, Таїланд).

Досліджуючи процеси індустріалізації в період інтенсифікації глобалізаційних процесів, варто зазначити, що вони мають суперечливий характер і за законами діалектики призвели до нового явища *неоіндустріалізації*.

КРОК 4. Неоіндустріалізація як явище і процес. З економічної точки зору поняття «неоіндустріалізації» – це явище, що сприяє новому розвитку продуктивних сил на основі високотехнологічних та наукомістких процесів

виробництва, підґрунтям для якого є нове інституціональне середовище [21, с. 191-197].

Неоіндустріалізацію можна розглядати не тільки як явище, але і як процес, який має певну мету, методи, темпи, джерела та соціально-економічні наслідки. Ці процеси називають також як і реіндустріалізацію, тобто перехід від ранньої індустріальної та індустріальної бази виробництва до його нових технологічних основ, перехід виробництва на прогресивніший шлях розвитку «високих» технологій, інформатика, біотехнології, нові матеріали і джерела енергії, штучного інтелекту, тощо.

З точки зору еволюційного розвитку, слід підкреслити, що з часів першої промислової революції різні хвилі технологічного прогресу стимулюють економічний розвиток у світі. Зокрема, винахід парового двигуна, механізація простих операцій та будівництво залізничного колій призвели до першої промислової революції в 1760–1840 роках. В подальшому винахід струму, автоматизація, конвеєрне та масове виробництва заклало підвалини другої промислової революції наприкінці XIX і початком XX ст. Розвиток напівпровідників та ЕОМ у 1960-х роках поряд з розвитком персональних комп'ютерів та Інтернет стало основним двигуном третьої промислової революції.

Останні технологічні досягнення формують чергову хвилю прогресу, яка має ознаки четвертої промислової революції. Її концепція заснована на зростаючій конвергенції різних нових технологічних сфер - цифрового виробництва, нанотехнологій, біотехнологій та розробки нових матеріалів - і їх взаємодоповнюваності у виробництві.

Прогресивне виробництво - це термін, який зазвичай використовується для позначення факту застосування цих технологій у виробництві. Так, наприклад, використання ADP-технологій призводить до створення виробничих систем «розумної» промисловості, також відомих як «розумний» завод або Промисловість 4.0. «Розумне» виробництво, в свою чергу, тягне за

собою інтеграцію і управління виробничим процесом за допомогою датчиків і обладнання, підключених до цифрових мереж, а також злиття реального світу з віртуальним в так званих кіберфізичних системах (CPS) з підтримкою штучного інтелекту. За висновками експертів перехід до «розумного» виробництва дасть довгостроковий вплив на новий індустріальний ландшафт. З іншого боку новий індустріальний ландшафт буде також двигуном четвертої хвилі прогресу.

КРОК 5. Роль індустріального регіону в умовах глобалізації.

Базуючись на дослідження в першому кроці підкреслимо, що починаючи з кінця ХХ століття дослідження індустріальних районів перетворюється в окремий напрямок економічної науки. Однією з основних причин актуальності таких досліджень стає успішність багатьох агломерацій малих підприємств, подібних за характеристиками з італійськими промисловими районами, які виявлялися в інших країнах - Швеції, Іспанії, Бразилії, Китаї та інших країнах світу.

Подальший генезис поняття індустріального району розкривається в появі феномена кластера. Вперше цей термін зустрічаємо у С. Чаманский і Л. де Аблас при дослідженні промислових комплексів (групи галузей, пов'язаних потоками товарів і послуг при територіальній близькості). Поняття кластера було популяризувати знаменитої роботою М. Портера «Конкурентна стратегія: прийоми аналізу галузей та конкурентів», в якій акцентується, що «географічна концентрація взаємопов'язаних компаній, постачальників послуг, фірм суміжних галузей, а також інститутів, що спеціалізуються в певних областях, які конкурують між собою в той же час здійснюють коопераційні зв'язки між собою» [22].

Концентрація зусиль в рамках окремих регіонів (в тому числі за допомогою формування регіональних корпорацій - як в системі держкорпорацій, так і поряд з ними) дозволить отримати ефект масштабу і ефект агломерації, які створять в «полюсах» зростання сили саморозвитку, а

правильний вибір даних полюсів в країні забезпечить згодом підйом навколишніх регіонів. Формування декількох територіально закріплених «локомотивів зростання» (регіонів) буде сприяти прискореному розвитку промислової сфери національної економіки в цілому, стаючи джерелом нововведень для інших регіонів, передаючи виконання окремих виробничих функцій на зовнішній рівень. Розуміння нового індустріального регіону полягає в тому, що це соціально-територіальний феномен, який характеризується поєднанням торгових, виробничих і політичних інтересів, куди входять малі і великі країни, з одночасною присутністю спільноти людей та різноманітності фірм і координується певними інституціями.

Зміна кожного технологічного укладу в результаті науково-технічного прогресу вела до нового витка індустріалізації або реіндустріалізації. Перехід до цифрових технологій є вже шостим технологічним укладом. Якщо на ранніх етапах індустріалізації саме промисловість диктувала необхідність науково-технічних розробок, то в XXI столітті досягнутий рівень науково-технічного прогресу і глобалізації дозволяє успішно реалізовувати найсучасніші ідеї на технологічній основі промислових потужностей, розміщених в самих різних куточках планети. Тобто індустріальні регіони будуть створювати продукцію із високою доданою вартістю завдяки здобуткам нової промислової революції.

Яка уже охопила усе світове господарство, не залежно від рівня розвитку країн. Вона несе революційні зміни в усі галузі економіки, окремі виробництва та фірми. Сутність її наглядно демонструє рисунок 1.2, в якому через зміст чотирьох поколінь технологій розкриваються характерні риси. В теорії та практиці четверту промислову революцію називають і Індустрією 4.0. Глибинна сутність її проявляється в інноваційності, коли передові технології радикально змінюють цілі галузі економіки надто швидкими темпами, виникне зовсім новий тип промислового виробництва, який буде ґрунтуватися на так званих великих даних і їх аналізі, повній автоматизації виробництва, технологіях доповненої реальності та інтернеті речей.

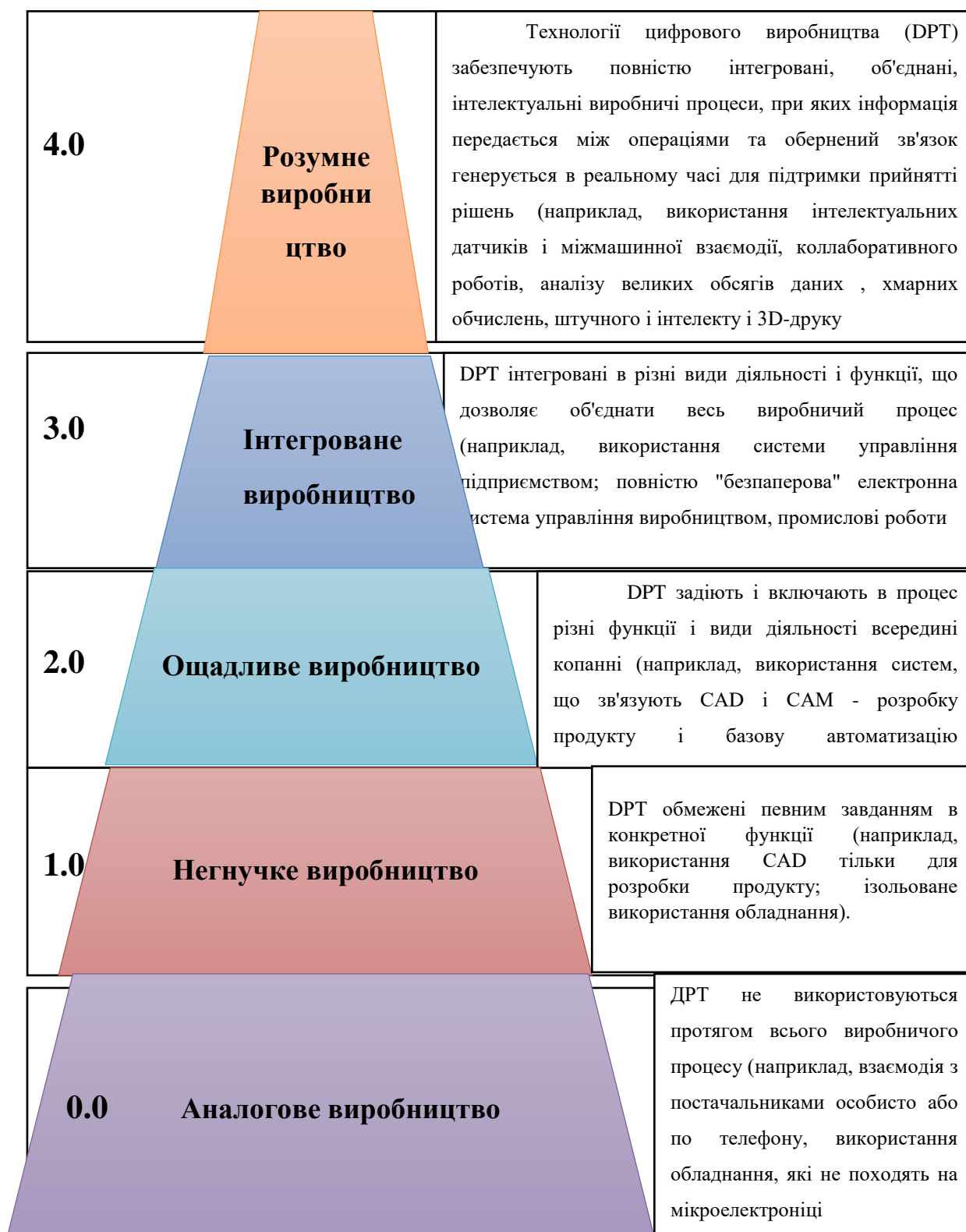

Рис.1.2 - Чотири покоління технологій цифрового виробництва, що застосовуються в обробній промисловості*

*Джерело: складено автором за [21]

Швидкі темпи зростання і розвитку будуть мати ті регіони, які зможуть втілити досягнення сучасної науки, а виробництво буде характеризуватися інноваційністю й входженням у міжнародний поділ праці на основі своїх регіональних переваг та інтеграцією в глобальні та регіональні структури.

Із вище зазначеного слідує, що розуміння сутності поняття «регіону», дозволяє визначити характерні риси цього поняття; виокремлення територіальних рівнів регіону дає можливість виділяти його функції та особливості в залежності від рівня. Застосування теоретичного моделювання, через алгоритм кроків надало можливість з'ясувати та уточнити категоріальний апарат для подальшого дослідження.

Зокрема, поняття «регіон», «індустріальний регіон», процеси індустріалізації в історичному контексті та виокремити характерні особливості поняття «неоіндустріалізації» в умовах глобалізації, з'ясувати ролі індустріального регіону в умовах нової промислової революції. Індустріальний регіон в сучасному розумінні це соціально-територіальний феномен, який характеризується поєднанням торгових, виробничих і політичних інтересів, куди входять малі і великі країни, з одночасною присутністю спільноти людей та різноманітності фірм і координується певними інституціями.

1.2 Характеристика основних концепцій інтеграції промислового регіону в глобальні ланцюги доданої вартості

Дослідження основних концепцій інтеграції промислового регіону в глобальні ланцюги створення доданої вартості доцільно розглядати через: призму з'ясування сутності інтеграції економічних структур в галузеві ланцюги створення вартості; процес інтеграції регіону як національної одиниці в галузеві ГЛДВ; особливості розвитку індустріального регіону країн з трансформаційною економікою.

Міжнародна фрагментація і глобальні ланцюги створення вартості є основними елементами сучасної архітектури світової економіки. Розміщення окремих стадій виробництва в різних географічних локаціях дозволяє не тільки підвищити ефективність виробничого процесу, але і посилити конкурентоздатність фірм і країн, які включені в світовий розподіл праці та міжнародну фрагментацію виробництва.

Глобальні ланцюжки доданої вартості виникли як стратегії, що організовують територіально розосереджені виробництва у єдиний ефективний комплекс на основі їх спеціалізації та взаємодоповнюваності для виробництва певного кінцевого продукту чи послуги. З іншого боку, якщо розглядати ГЛСВ, через призму відносин транснаціональної виробничо-інвестиційної кооперації, то в межах системи світогосподарських зв'язків сформувалася транснаціональна відтворювальна структура. Її утворили внутрішні та міжкорпоративні виробничі відносини, які здійснюються в межах мереж ТНК та їх філіалів. Глобальна торгівля дедалі більше включає експорт деталей, компонентів, підсистем і послуг у межах глобальних ланцюгів доданої вартості та пов'язаних з ними виробничих мереж.

Щодо розуміння сутності глобальних ланцюгів створення вартості, звернемося до трактування науковців та міжнародних організацій які є фахівцями у цьому питанні. Зокрема, професор Колумбійської бізнес-школи [23] зазначає, що, ланцюжок нарахування вартості представляє собою процес, в результаті якого відбувається з'єднання технології з ресурсами капіталу та праці і перетворення первинних ресурсів в готовий продукт, що підлягає потім збуту на ринку. Щодо компанії, то вона може займати лише одну ланку в даному процесі, або бути в значній мірі вертикально інтегрованою.

Багато вчених досліджуючи проблеми ланцюгів створення вартості намагаються пояснити чому вертикально інтегрована компанія приймає рішення про доцільність міжнародного аутсорсингу [24]. Переважна більшість

пояснює це явище наявністю у компаній-субпідрядників специфічних ресурсів і компетенцій.

Економісти, що вивчають проблематику транзакційних витрат, пояснюють проблему вибору компанією аутсорсингу, на основі концепції змінних витрат [25]. Її ключовий принцип полягає в тому, що компанії мають схильність вдаватися до аутсорсингу в тих випадках, коли потреба в якомусь ресурсі буває рідкісною, але це не означає, що складні види діяльності будуть здійснюватися виключно в умовах вертикальної інтеграції.

Результати дослідження робіт теоретиків мережевої економіки [26;27] свідчать про те, що на вибір фірм на користь фрагментації або інтеграції виробництва впливають і такі фактори, як довіра, репутація, взаємозалежність, регулярність транзакцій, які дозволяють справлятися з ефектами опортунізму на міжфірмовому рівні й створювати набагато більші виробничі мережі, ніж ті, які могли б виникнути відповідно до однієї лише теорії транзакційних витрати. Слід зазначити, що за останні десятиліття дослідники зазначають [28], що, незважаючи на достатню розробленість тематики виробничої фрагментації в межах ланцюгів нарахування вартості, міжнародний аспект даного процесу є відносно новим. Дослідники також зазначають, що при дослідженні даної проблематики, слід звертати увагу на те, що все більше спостерігається процес інтеграції торгівлі при одночасній дезінтеграції виробництва [29].

У зв'язку з цим в широкий ужиток увійшов термін «глобальні ланцюги доданої вартості» (ГЛДВ). Найбільш ґрунтовним поясненням цього явища є трактування Г. Джереффі [30]. Вчений розробив два шляхи входження і просування по ланцюжку створення вартості. Перший шлях - просування «зверху вниз», другий- «знизу вгору». Перший характеризує діяльність МНК і ТНК в процесі вертикальної інтеграції виробництва, коли відбувається освоєння нижніх, первинних етапів виробництва. Другий шлях є збільшення ролі всередині ГЛДВ і складається з декількох етапів:

а) на першій стадії підприємство виконує складання;

- б) на другий здійснює виробництво «під ключ»;
- в) на третій бере участь на стадії дослідження і проектування;
- г) на четвертій стадії виступає виробником власних брендів.

Цей процес наочно демонструє діаграма- «посмішка» (рис. 1.3.)

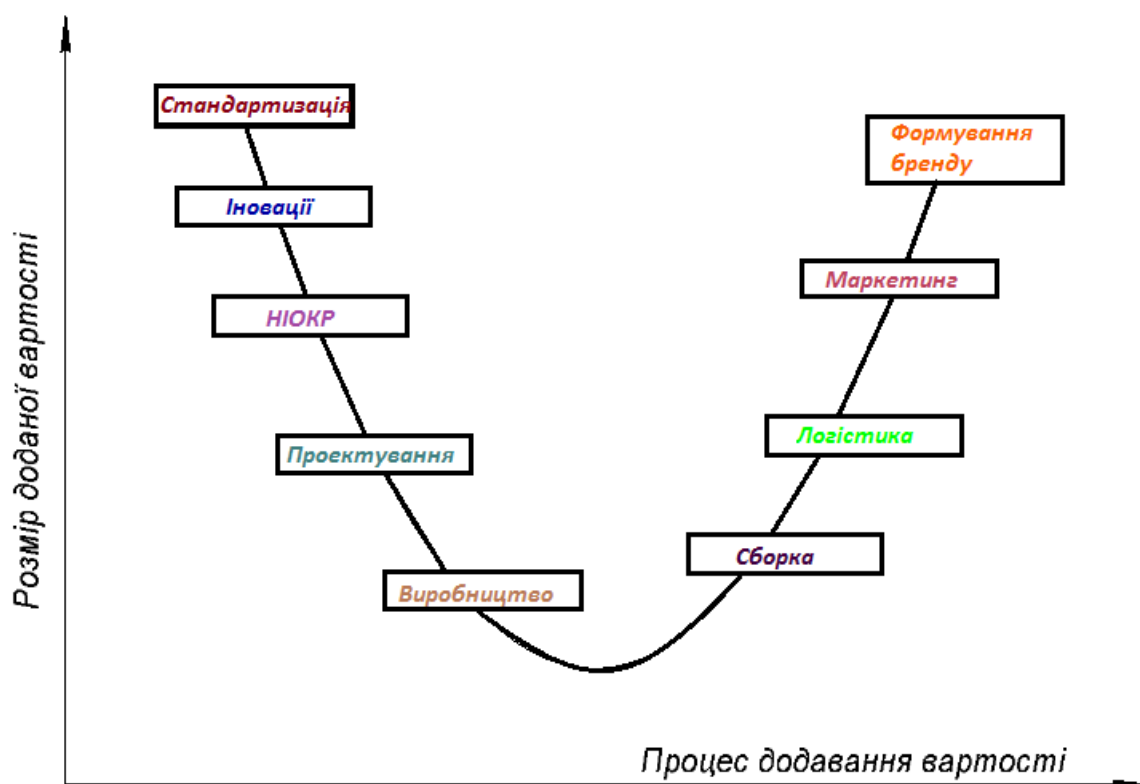

Рис.1.3 - Діаграма – «посмішка»: шляхи просування по створенню доданої вартості*

*Джерело: складено автором за [30]

Підкреслимо, що ступінь прибутковості на різних етапах виробничого процесу є також неоднаковою. Процес створення вартості складається з трьох стадій: довиробнича, виробнича і післявиробнича. Участь в першій і третій стадії приносить компаніям найбільший прибуток, і в них як правило приймають участь фірми, чи регіони розвинених країн. Варто відзначити також,

що дана діаграма застосовується для опису виробничих процесів, що відбуваються в ХХІ ст., а у 70-х рр. ХХ ст. діаграма представляла собою пряму лінію.

Перш ніж перейти до дослідження ланцюгів створення вартості на регіональному рівні проаналізуємо підхід до класифікації типів управління всередині ГЛВ. На основі праць вчених [31;32], виділимо ключові типи управління .

Таблиця 1.1 - Типи управління всередині ГЛВ*

Тип управління	Опис
Ринкові ГЛВ	Незалежні один від одного покупці і постачальники. При прийнятті рішення вони керуються тільки фактором кращою ціною.
Модульні ГЛВ	Ключовий постачальник займається закупівлею сировини і компонентів, щоб продукт повністю відповідав вимогам замовника.
Взаємозалежні ГЛВ	Взаємозалежність двох сторін, так зване взаємодія між продавцем і покупцем. Незважаючи на те, що влада належить фірмі-лідеру, постачальники і виробники можуть інвестувати специфічні активи один одному.
Загарбницькі ГЛВ	Дрібні постачальники залежать від великих покупців. Великий виробник постійно контролює діяльність постачальника. Постачальник, в свою чергу, має недостатньо можливостей знайти нового покупця. Недолік даного типу управління полягає в тому, що тут конкурентну перевагу отримує фірма-лідер.
Ієрархічні ГЛВ	Управління характеризується вертикальною інтегрованою складовою ланок даних ГЦС. Такий тип управління спостерігається в тих випадках, коли у компаній-субпідрядників є специфічні ресурси і компетенції.

*Джерело: складено автором за [34;35;36;37]

Необхідно також відзначити, що в реальному житті всі типи змішані. З розвитком певної галузі, розвивається і зазнає змін притаманна їй модель управління. Постійний розвиток, впровадження інновацій, трансформація підходів в розвитку виробничих процесів, економічні зміни, і поява нових ніш

на світовому ринку дозволяють розробляти нові напрями політики в науково-технічній, економічній та інноваційній сферах діяльності фірми.

Дослідивши теоретичні аспекти ГЛДВ в цілому перейдемо до концепцій їх формування на регіональному рівні та інтеграцію регіонів до світового господарства.

Зазначимо, що значна кількість вчених розглядають інтеграцію регіону в ГЛДВ через аутсорсинг [38], тобто фрагментацію виробництва, шляхом передачі частини виробничого процесу зовнішній організації. Розглянемо цей процес через міжнародний або транскордонний аутсорсинг

Характеризуючи цей процес варто зазначити, що відбувається переміщення, перенесення фрагментів фірмового виробництва - певної частини ланцюжка вартості по виробництву товарів або послуг - за межі країни базування фірми. Пол Кругман [39], визначає аутсорсинг як географічне роз'єднання діяльності, пов'язаної з виробництвом товарів (або послуг) між двома або кількома країнами.

Міжнародний аутсорсинг - це динамічний феномен, коли фірми розмежовують виробничий процес на більш дрібні складові, кроки, сходинки, кожна з яких розміщується в різній географічній локації. При цьому вибір кожної локації залежить від того, де ця частина виробництва може бути виконана з найменшими витратами. І тому процес міжнародного аутсорсингу часто називають процесом поділу ланцюжка вартості (*slicing of the value chain*), процесом фрагментації виробництва (*fragmentation of the production process*) або процесом вертикальної спеціалізації (*vertical specialization*) виробництва в різних географічних локаціях. Існують емпіричні дослідження, які демонструють, що аналіз на рівні країни в даний час необхідно доповнити аналізом на регіональному рівні. Аналітики доводять, що ефект національного (домашнього) регіону перевершує ефект країни. Узагальнимо наукові праці інших авторів, виділимо критерії локалізації ланок ГЛДВ (таблиця 1.2).

Таблиця 1.2 - Ключові аспекти аутсорсингу в контексті локалізації*

Автори	Зміст поняття	
	Сутність	Результати
Вчені Girma та Gorg	постулюють, що існує три основні причини, які можуть впливати на рішення фірм в галузі аутсорсингу, а саме знизити пікове сезонне навантаження на робочу силу і економія від масштабу	зниження витрат і економія від масштабу
Girma та Gorg доповнюють підхід Abraham та Taylor	на прийняття рішення про аутсорсинг впливає форма власності фірми (національна і транснаціональна). Крім того, якщо іноземна філія є частиною вертикально-інтегрованої ТНК, то спостерігається спеціалізація діяльності та аутсорсинг буде всередині однієї транснаціональної компанії. З огляду на те, що філії включені в міжнародні виробничі мережі через зв'язок з материнськими і іншими філіями за кордоном, вони можуть використовувати різні стратегії розділення внутрішнього аутсорсингу	Фірми мають більш широкий доступ до зовнішніх постачальників послуг, ніж це можуть здійснювати національні компанії.
Gorg та Hanley	взяли допущення, що менш інтенсивні вихідні стадії виробництва використовують тільки некваліфіковану робочу силу в той час, як більш інтенсивні етапи кваліфікації спадні застосовують тільки кваліфіковану робочу силу	Переваги у використанні кваліфікованої робочої сили
Amiti та Wei	об'єднали інформацію витрати/випуск із даними по торгівлі, для вимірювання офшоринг послуг і офшоринг матеріалів, визначивши його, як частку імпортованих послуг і матеріалів відповідно.	Підвищується продуктивність праці

*Джерело: складено автором за [40;41;42;43;44]

Із вище зазначеного слідує, що виникає синергетичний ефект при використанні аутсорсингу. Проявом цього є: економія, пов'язана із зростанням масштабів діяльності, оскільки при збільшенні обсягу виробництва знижується середня величина витрат на одиницю продукції; аутсорсинг дозволяє розподіляти постійні витрати підприємства на інші фірми і на більшу кількість продукції, що випускається; Основна ідея аутсорсингу підприємств полягає в

тому, щоб при зростанні обсягу виробництва і продажів більш ефективно використовувати наявні в наявності ресурси (наприклад, наростити обсяг роботи на менших потужностях, з використанням меншої чисельності працівників і т.д.).

Аутсорсинг підприємств цілком може забезпечувати економію за рахунок концентрації частини функцій підприємств, наприклад, маркетингу на спеціалізованих фірмах. Можлива також передача функції збуту фірмам, які мають розвинену мережу дистриб'юторів і т.д. В цьому випадку економія на масштабах утворюється за рахунок усунення дублювання функцій різними працівниками підприємств або централізації ряду послуг (наприклад, таких як бухгалтерський облік, аудит, діловодство, підбір та підвищення кваліфікації персоналу і т.д.) в фірмах, які обслуговують відразу кілька підприємств.

Важливим фактором застосування аутсорсингу є можливість взаємодоповнюваності його учасників в сфері НДДКР, яка призводить до поглиблення поділу і спеціалізації підприємств. Однак, дослідження ГЛДВ нового покоління свідчить, що набирає темп процесу решорінгу.

З економічної точки зору, решоринг [45] трактують, як процес повернення до країни виробництва, що раніше було перенесене в країни з дешевшою робочою силою. Причинами решорингу називають здорожчання робочої сили в країнах Азії та технологічний розвиток, а також початок у 2007 році Великої рецесії.

В галузевому розрізі решоринг найбільш популярний там, де нове виробництво має значні конкурентні переваги. В цьому контексті індустріальні регіони країн з трансформаційною економікою мають потенціал до включення в ГЛДВ на базі «решорингових інвестицій». До потенційних можливостей слід віднести: розгляджену промислову інфраструктуру (якщо вона і застаріла, але вона є); міжгалузеву спеціалізацію промислових регіонів; наявну робочу силу, яка має фахові навички; дешеву робочу в порівнянні з країнами Азії, ЄС та

США. Тобто, рещорингові процеси можуть стати однією із концепцій інтеграції в ГЛДВ.

В умовах загальної трансформації і переформатування світової економічної системи відбувається інтенсивний розвиток такої гібридної тенденції, як глокалізація, яка дозволяє окремим територіям та економічним комплексам розвиватися в якості ефективних полюсів зростання, інтегрованих в глобалізовану світову[46]. Глокалізація веде не до економічного відокремлення в раніше відомих історичних формах, а до пріоритетної реалізації інтересів локальних економічних суб'єктів, включених в процеси глобалізації і підлеглих її закономірностям. У широкому сенсі глокалізація обумовлює підвищення ролі локальних рівнів, чинників, особливостей в межах глобального розвитку соціуму, зокрема, глобальної економіки.

В процесі зростання світової економіки глокалізація стала посилювати позиції в глобальному соціумі. Багато в чому в умовах домінування геоекономічної парадигми міжнародних відносин і зовнішньоекономічних взаємодій глокалізація детермінує конфігурацію геоекономічного лідерства в світовому господарстві, нові симбіозні і конкурентні контури, визначає нові ніші і можливості для різних суб'єктів глобальної економіки, розширює інструментарій посилення конкурентоспроможності в системі міжнародного поділу праці[47]. Це також може відіграти на користь інтеграції індустріальних регіонів в глобальні ланцюги створення вартості.

З виходом на зовнішній ринок регіон зустрічається з певними викликами глобального конкурентного середовища, які необхідно враховувати при входженні в систему світогосподарських зв'язків. Складання геоекономічного атласу регіону дозволяє виявити його конкурентні переваги і на цій основі визначити необхідність формування кластерних структур, які будуть головними гравцями на регіональному геоекономічному полі. Таким чином, за політичною картою регіонів все більш виразно віддзеркалюється інша карта.

Мається на увазі геоекономічна карта, без знання якої є неможливим ефективно входження регіону в глобальні ланцюги доданої вартості і збереження його конкурентоспроможності на зовнішніх ринках. Більш детально це розглянемо в наступних підпунктах нашої дипломної роботи.

Реалії економічного буття свідчать, що традиційні механізми економічного суперництва в глобальному просторі в формі «конкуренції товарів» і навіть «конкуренції технологій» втрачають свою значимість і відходять на другий план в умовах, коли країни, території і економічні комплекси переорієнтуються на конкурентну боротьбу за найбільш вигідну локалізацію в глобальних ланцюжках створення вартості.

В даному контексті глокалізація поєднується з активним розвитком сучасних форм регіоналізації і навіть в деякій мірі фрагментації світового економічного простору. Зокрема, глокалізація зачіпає посилення значущості окремих національних економік у світовій економіці або в трансрегіональному геоекономічному просторі, інтеграційних угруповань в якості потужних фрагментарних суб'єктів світового господарства, а також інтенсифікації формування різного роду альянсів (як формальних, так і неформальних), що просувають економічну і політичну повістку територіально-географічно і культурно близьких національних господарств. Прикладом може слугувати, Вишеградська група в Центрально-Східній Європі або УНАСУР в Південній Америці.

Процеси глокалізації, що відображають необхідність реалізації і сучасне посилення ролі локальних інтересів в умовах домінування закономірностей глобалізації, складають тим самим об'єктивну основу регіоналізації. У світовій системі регіоналізація веде до формування мега- і макрорегіонів, які в майбутньому стануть основою нової архітекtonіки світового господарства та інституційної реалізацією багатополлярності.

Посилення конкурентоспроможності регіонів і підвищення інтегрованості їх економік у світову економіку є ефективними інструментами створення умов

для прискореного розвитку країни в цілому і підвищення її ролі в системі міжнародних економічних відносин. Подібна зовнішньоекономічна активність окремих регіонів може проявлятися не тільки в активізації експорту, залучення іноземних інвесторів, підтримки експортоорієнтованих продуктів, а й «вбудову» регіональних підприємств в глобальні ланцюжки створення вартості. Для реалізації стратегії конкурентоспроможності регіонів сталий економічний розвиток вимагає не просто підвищення продуктивності праці в існуючих промислових структурах, але зміни самої галузевої структури економіки і більш тісного включення господарюючих суб'єктів регіонів в інтегровані ланцюжки вартості, які в умовах глибокої міжнародної спеціалізації здатні забезпечити стабільний ринок і зростаючу експортну виручку підприємствам-учасникам зовнішньоекономічної діяльності. Розвиток економіки регіону все в більшій мірі пов'язане з розвитком виробничих ланцюжків. Зміст такого розвитку інтегрованих ланцюжків вартості в регіоні полягає переході до більш високих функціональних рівнів всередині існуючих ланцюжків і перехід до нових, технологічно більш складним ланцюжків.

Розвиток інтеграційної моделі регіону, перш за все, базується на зростанні продуктивності й доданій вартості всередині задіяних сегментів ланцюжка доданої вартості та формується регіональними фірмами.

Важливу роль має нова технологічна революція, яка при збільшенні залученості в міжнародні ланцюжки регіональна інтеграція переходить до більш високих технологічних сегментів. Паралельно відбувається збільшення частки ввезеної іноземної доданої вартості, яка переходить на сумарний експорт регіону. Тип взаємодії локальних суб'єктів з партнерами в регіоні і поза його має дуже важливе значення для визначення відповідності суб'єкта вимогам інтеграційної моделі національного індустріального регіону.

Узагальнюючи праці вчених, аналітичні записки міжнародних організацій (ЮНКТАД, ОЕСР, СОТ) та власні узагальнення виділимо наступні основні типи взаємодії учасників інтеграційної моделі регіону (рисунок 1.4).

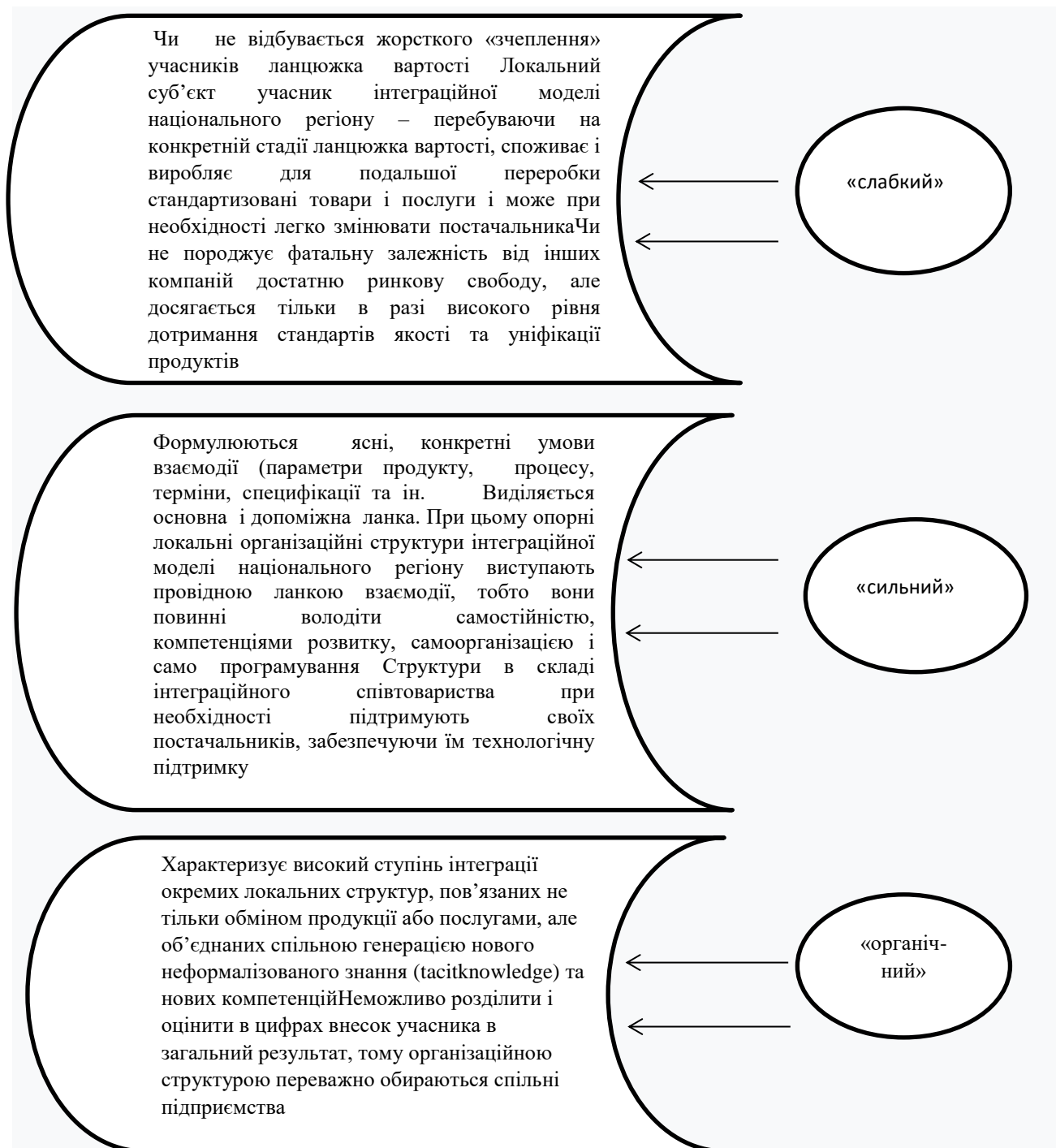

Рис. 1.4 - Основні типи взаємодії учасників інтеграційної моделі регіону*

*Джерело: складено автором за [38;41;44]

При виділенні критеріїв відповідності локальних інституційних структур мають також важливе значення (ефективна економічна політика, соціальна

стабільність, сприятлива інвестиційна політика) для інтеграційної моделі регіону на всьому відрізку виробничого ланцюжка.

Варто також ранжувати та виділяти більш важливі критерії для окремих сегментів ланцюжка. Наприклад, для стадій генерації знання (які охоплюють інновації, R & D, брендинг і дизайн) наявність ефективних інститутів захисту прав власності, доступність висококваліфікованої, але щодо дешевої робочої сили є ключовими факторами.

Локальні організаційні структури можуть вважатися відповідними вимогам інтеграційної моделі національного регіону тоді, коли виконується хоча б один з трьох критеріїв:

а) структури або суб'єкти локально вбудовані в якості базових ланок в основні інтегровані ланцюги вартості регіону;

б) структури або суб'єкти входять в сегменти, або в окремі ланки допоміжних ланцюжків, є донорами основних інтегрованих ланцюгів вартості регіону;

в) структури або суб'єкти здійснюють окремі види діяльності, інкорпоровані в функціонуючі в регіоні інтегровані ланцюги вартості.

Переважає більшість дослідників вважають, що основною ланкою локальних організаційних структур, для формування сучасної інтеграційної моделі індустріального регіону України є кластери (рисунок 1.5).

Під кластером дослідники [48] розуміють інноваційний кластерний проект-проект відкритого типу. Тобто цілеспрямований і свідомо ініційований процес реалізації відкритої інновації, що бере свій початок в сфері фундаментального знання одним та формується в науково-технічній сфері і завершується в сфері споживання, що є новим способом задоволення вже існуючих або створенням нових потреб з метою впровадження і використання нових видів споживчих товарів, послуг, технологій, і т. д., результат комерціалізації яких знаходить своє відображення не тільки в прибутку учасників, але в довгостроковій перспективі - в створенні доданої вартості, що

доповнюють один одного і підсилюють конкурентні переваги окремих компаній і кластера в цілому.

Рис. 1.5 - Позитивні впливи від запровадження концепції кластерного розвитку промислового потенціалу*

*Джерело: складено за [48]

З точки зору теорії та методології інтеграційного розвитку виключно важливо розрізнити два взаємопов'язаних, але окремих соціально-економічні процеси. З одного боку, інтегрування регіонів у світову господарську систему, або процес вбудовування, сполучення, органічного включення регіональної економіки в глобальний відтворювальний процес. З іншого боку, регіональну інтеграцію як економічне зближення і об'єднання даних ланок

світової господарської системи. Результатом інтегрування регіонів у світове господарство є становлення єдиного цілісного транскордонного світового економічного простору, в той час як метою регіональної інтеграції виступає торгове, економічне, політичне, соціально-культурне та інше співробітництво, спрямоване на поліпшення якості життя населення та засноване на взаємодоповнюваності економічного потенціалу регіонів.

У сучасній економічній літературі інтегрування економіки регіонів у світове господарство розкривається в межах посилення ролі новітніх просторово-організаційних інститутів: промислових і регіональних кластерів, транскордонних ланцюжків вартості, економіки, заснованої на знаннях, національних і регіональних інноваційних систем. Практичний аспект яких буде досліджено в наступному розділі.

1.3 Методичні підходи до оцінки входження регіону в світове господарство

Розвиток та економічне зростання країни забезпечується її регіональними економіками. Реформування системи управління регіональним розвитком передбачає запровадження нової якості регіональної політики, яка має поєднати завдання модернізації економіки країни із завданнями забезпечення комплексного збалансованого розвитку регіонів.

Україна перебуває на етапі, коли економічна й торговельна інтеграція до європейської спільноти та пошук нових інтеграційних зав'язків є неминучими. Відносини з Європейським Союзом набувають для України особливого значення під час визначення власних перспектив і резервів для підвищення рівня міжнародних торговельних контактів та рівня конкурентоспроможності національної економіки на світовому ринку. Для ефективного розвитку ринкової економіки будь-якої країни важливе значення має її зовнішньоекономічна діяльність.

Зовнішньоекономічна діяльність завжди була й залишається важливою складовою суспільного розвитку України, незважаючи на зміни в економічній кон'юнктурі та соціальноправовому середовищі країни. Роль її посилюється з розвитком міжнародних відносин у світі, і країна намагається посісти гідне місце в економічних інтеграційних процесах. Таким чином, актуальним питанням є дослідження зовнішньоекономічної діяльності регіонів як в теоретичному так практичному контексті з метою подолання негативної тенденції скорочення експорту та зростання імпорту й формування стратегії входження в глобальні ланцюги створення вартості. Ці питання знаходять відображення в працях українських вчених [49,50,51,52].

У науковій літературі під зовнішньоекономічною діяльністю розуміється система різноманітних світогосподарських відносин зі створення та просування на світовий ринок товарів за допомогою реалізації зовнішньоекономічних зв'язків країни, заснованих на міжнародному поділі праці та включають нормативно-правові та організаційні умови функціонування підприємницьких структур. ЗЕД трактують також як зовнішньоторговельну, інвестиційну та іншу діяльність, включаючи виробничу кооперацію в галузі міжнародного обміну товарами, інформацією, роботами, послугами, результатами інтелектуальної діяльності, у тому числі винятковими правами на них (інтелектуальна власність). [49,с.32].

Зовнішньоекономічна діяльність на практиці проявляється через зовнішньоекономічні зв'язки господарюючих суб'єктів, які здійснюються за певними напрямками (рис1.6). Такий підхід пропонує М. Козік [52 с.140]. Безперечно стабільний економічний розвиток кожної країни сьогодні розглядається у нерозривному взаємозв'язку з функціонуванням світового господарства. У сучасних ринкових умовах важливим завданням кожної країни є підвищення обсягів експорту продукції власного виробництва на світовий ринок.

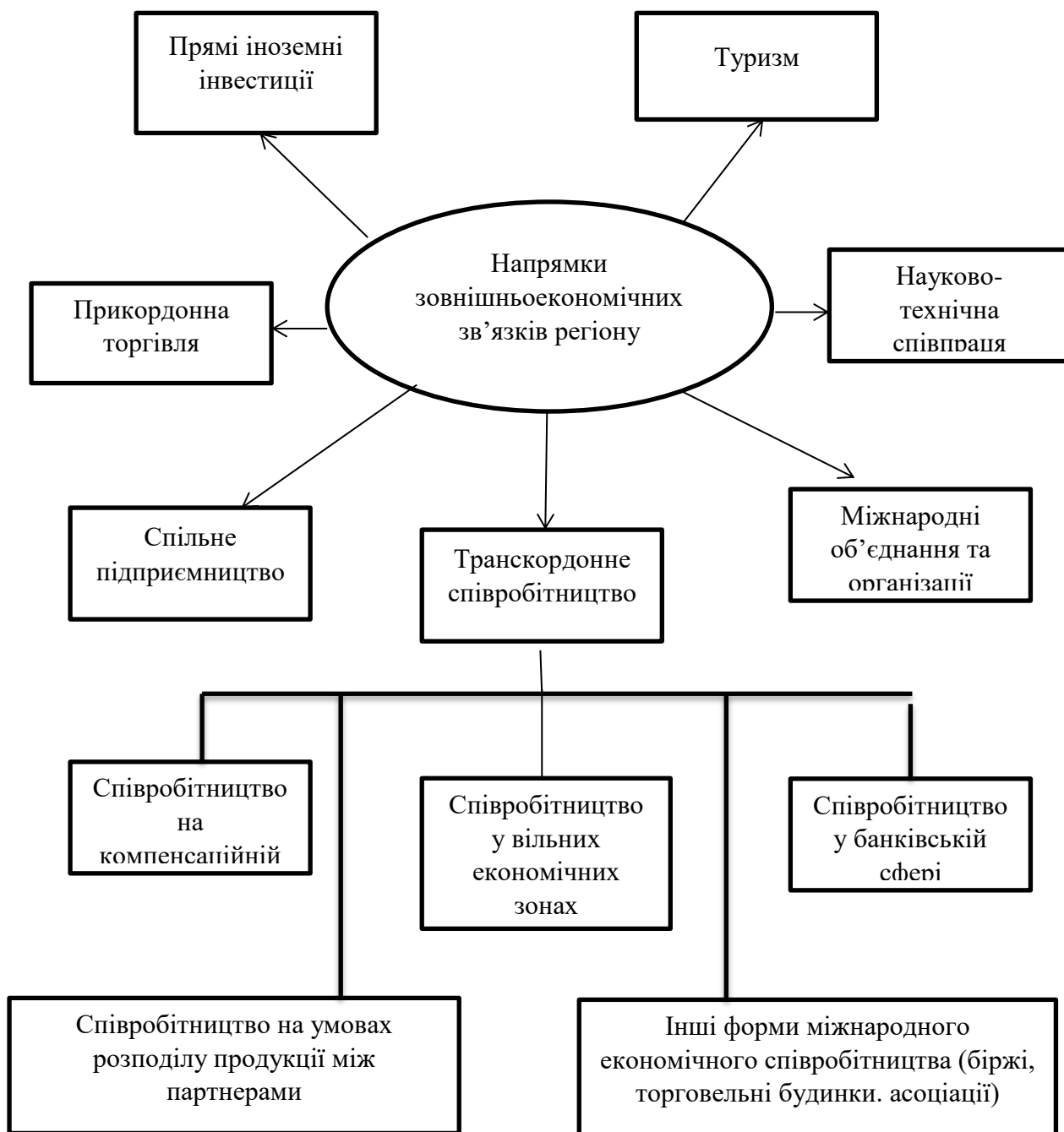

Рис. 1.6 - Напрямки зовнішньоекономічних зв'язків регіону*

*Джерело: складено автором за [52]

Зазначимо, що завдання виходу на зовнішні ринки, є актуальним не тільки для України, але й для інших країн. Тому доцільно проаналізувати методичні підходи, які існують у національній та міжнародній теорії, щодо

визначення показників, які характеризують участь регіону в зовнішньоекономічній діяльності.

Найбільш поширеним методичним підходом дослідження регіонального чинника участі країни в міжнародному поділі праці, незалежно від змін умов функціонування світової економіки, є оцінки сучасного стану зовнішньоекономічних зв'язків країни (по всіх її складових - торгівля, міжнародний рух капіталу і т.д.), оцінка ефективності її зовнішньоторговельної діяльності [53;54], оцінка зовнішньоекономічного потенціалу національної економіки [50].

Безумовно, зміна умов зовнішньоекономічного середовища накладає свій відбиток на напри аналізу. Але. На думку фахівців, базовий набір повинен бути прорахований завжди (в межах комплексного аналізу), тому загальний перелік показників узагальнено нами в ДОДАТКУ А .

Класичними показниками, що характеризують ЗЕД регіону є: експортна квота в виробництві галузі, питома вага експорту галузі в загальній вартості експорту, темп росту галузей міжнародної спеціалізації порівняно з темпами росту всього виробництва, експортна, імпортна та зовнішньоторгівельна квота, коефіцієнт структурної спеціалізації галузей промисловості, коефіцієнт покриття імпорту експортом, коефіцієнт покриття експорту імпортом, коефіцієнт міжнародної конкурентоздатності. Розрахунок та аналіз за цими показниками дає загальну картину про зовнішньоекономічну діяльність регіону.

Для дослідження певних особливостей діяльності регіону в цьому контексті окрім переліку вище зазначених показників, на наш погляд, доцільно додавати групу особливих показників, що віддзеркалюють об'єкт дослідження. Наприклад, Є.В.Сапір і Д.А.Півень пропонують [55], для діагностики відповідності регіональних кластерних структур вимогам сучасної інтеграційної моделі наступних критеріїв (таблиця 1.3).

Таблиця 1.3 – Критерії діагностики регіональних кластерних структур*

№№	Показник	Граничні значення
1	Економічна ефективність	Високий рівень – 106 Середній рівень – 7.56 Низький рівень – 56 Умовний рівень – 2.56
2	Соціальна стабільність	
3	Якість робочої сили	
4	Включеність в інтегровані ланцюжки вартості	
5	Наявність і якість транспортно-логістичної інфраструктури, яка обслуговує	
6	Захист прав інтелектуальної власності	

*Джерело: складено автором за [55]

Такий підхід вчених відповідає міжнародним вимогам дослідження, які включають елементи діагностики, а не тільки позиціонування, або просто покзують участь в процесах зовнішньоекономічної діяльності. Перелік економічних чинників з вище зазначеної таблиці свідчить, що виокремлюється показник, який відображає участь регіональних суб'єктів економічних структур в ГЛДВ.

Узагальнюючи праці вчених, щодо участі регіону у зовнішньоекономічній діяльності згрупуємо і класифікуємо їхні підходи через методики оцінки і виокремимо показники які їх характеризують (таблиця 1.4).

Таким чином, із таблиці 1.4 слідує, що у теоретичних та аналітичних дослідженнях переважають наступні методики: система показників оцінки у експортного комплексу регіону, методика вимірювання результативності політики розвитку регіональної системи в сфері ЗЕД, методика оцінки інвестиційної привабливості суб'єктів національної економіки. Але щодо показників, то вони різняться від класичних підходів і містять більше показників, які характеризують «включеність» регіону в міжнародний поділ праці. Підкреслимо, що нові умови господарювання в умовах глобалізаційних викликів та інтеграційних процесів висувають на перший план і нові показники і нові методики участі в МПП.

Таблиця 1.4 - Методики позиціонування регіону в зовнішньоекономічній діяльності та участь в МПП*

	№№	Автори	Показники	Методика
старі	1	Вічевич А.М.	1. Валовий об'єм експорту 2. Експортоекмкість 3. Диверсифікованість експортних зв'язків 4. Диверсифікованість територіально-географічної структури 5. Абсолютна економічна ефективність експорту 6. Економічна ефективність імпорту 7. Макроекономічна ефективність експорту 8. Структурно-галузевий потенціал експорту	Система показників оцінки у експортного комплексу регіону
	2	Прокушев Е.Ф.	1. Обсяг внутрішньої торгівлі регіонів 2. Обсяг іноземних інвестицій в економіку регіону в розрахунку на одну особу. 4. Інвестиційний ризик суб'єктів	Методика оцінки інвестиційної привабливості суб'єктів національної економіки
	3	Чернишев В.Г.	1. Індекс інтегрування економіки регіону в МПП 2. Сумарний обсяг внутрішнього обоігу і притоку іноземних інвестицій 3. Наявність у суб'єктів господ. діяльності угод про співробітництво з регіонами інших країн 4. Наявність особливих економічних зон 5. Наявність прикордонних пунктів пропуску та морських портів 6. Частка продукції оброблювальної галузі в структурі експорту	Методика вимірювання результативності політики розвитку регіональної системи в сфері ЗЕД

*Джерело: складено автором за [50;53;54]

Наприклад, питання вимірювання результатів діяльності кластерів актуалізується на сучасному етапі. Зокрема, вченими Мамонова В., Решеvecь О. Жигалкевич Ж. [56,57,58] глибоко досліджують проблеми кластеризації на

регіональному рівні. Науковці також пропонують здійснити моніторинг кластерів, задля визначення їх ефективності та результативності. Узагальнюючи підходи підкреслимо, що вони пропонують методика з урахуванням того, наскільки ці утворення відповідають: а) типовим ознакам кластерів; б) національним особливостям економічного розвитку; в) входженням в ГЛДВ; г) доцільність та необхідність державної підтримки вимогам цих структур.

В цілому моніторинг дозволить на онові оцінки і коригування умов забезпечувати більшу ефективність кластерного розвитку, досягнення запланованих ефектів комерційного, бюджетного і соціального характеру. Комплексна методика діагностики, запропонована авторами, включає розгорнутий перелік характеристик умов функціонування кластерів, а також набір їх вимірників, згрупованих відповідно до умов організаційного розвитку кластерного середовища, з урахуванням ступеня прояву зазначених умов функціонування. Більш детально ми зупинимося на практичних аспектах цих утворень в Україні та Запорізькому регіоні в п.3.2 нашого дослідження

Щодо теоретичних праць учених та аналітичних досліджень міжнародних організацій які спеціалізуються на дослідженні даних проблем представимо узагальнені показники інтеграційної моделі регіону в таблиці 1.5.

Узагальнені показники інтеграційної моделі індустріального регіону , на наш погляд, є доцільними для характеристики участі регіону і його локальних суб'єктів у міжнародних ланцюгах створення вартості.

Підкреслимо, що вище зазначеного переліку показників і методики недостатньо для дослідження включення індустріального регіону ланцюги створення вартості в сучасному глобалізованому середовищі, яке усе більше веде до регіоналізації. Підтвердженням цьому є і те, що все більше глобальні ланцюги доданої вартості мають регіональний характер.

Інтеграційні зв'язки формуються у сучасному світовому господарстві в напрямі переважання регіональних ланцюгів доданої вартості. Пояснити цю

тенденцію можна низкою чинників: географічною близькістю пов'язана з меншими транспортними витратами; регіональною лібералізацією торгівлі; Інформаційні витрати, тощо. На цих проблемах ми зупинимося в наступному розділі дослідження.

Таблиця 1.5 – Показники інтеграційної моделі індустріального регіону*

Показник	Ознаки
Залучена додана вартість (ЗДВ)	Характеризує, яку частку вартості експортованої продукції регіону або країни складає вартість, створена із-зовні, тобто в інших регіонах або країнах
Регіональна додана вартість (РДВ)	Визначає, яка частина вартості експортної продукції регіону або країни створена в самому регіоні. Сума залученої доданої вартості та регіональної доданої вартості складає повний експорт регіону або країни в вартісному вираженні
Участь в інтегрованих ланцюжках вартості (УЛВ)	Оцінює в цілому участь регіону в багатостадійних ланцюжках вартості. Для цього до залучення доданої вартості, яка включає в регіональний експорт, додається додана вартість, яку одержують від даного регіону і підсумовують як залучення країни до подальших стадій інтегрованого ланцюжка. Це важливий індикатор, який відображає ступінь інтегрування регіону в міжнародне виробництво. Даний показник долає обмеження перших двох показників, оскільки регіони і країни, які знаходяться на початку виробничого ланцюга (наприклад, експортери сировини або мінерального палива), демонструють низькі показники створення доданої вартості за визначенням. Таким чином, третій показник дозволяє одержати більш об'єктивне уявлення та скореговані показники про залученість регіону або країни в інтернаціональні ланцюжки вартості, включаючи як висхідний (upstream), так і нисхідний (downstream) вартості потоки.

*Джерело: складено автором самостійно

2 ТЕНДЕНЦІЇ СВІТОВОЇ ДИНАМІКИ ІНТЕГРАЦІЇ РЕГІОНІВ В ГЛОБАЛЬНІ ЛАНЦЮГИ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ

2.1 Світова динаміка та ГЛДВ у промисловому секторі

Предметом дослідження у цьому підрозділі будуть тенденції розвитку світової промисловості, а також аналіз процесів формування ГЛДВ в промисловості на рівні країн та регіонів.

На міжнародному рівні глобалізація і фрагментація виробництва сприяли поширенню нових технологій завдяки підвищенню інтенсивності торгівлі складними промисловими товарами. Поширення нових технологій не у всіх випадках конвертувалося в конкретні можливості для зростання національних економік. Це пов'язано із відсутністю стратегій інноваційного розвитку та технологічних можливостей і здатності країн адаптуватися до нових світових викликів. Реалії економічного буття свідчать, що впровадження інновацій має підтримуватися необхідними заходами, що сприяють посиленню всього процесу – від винаходу технологій до впровадження їх підприємствами. Прикладом слугувати країни успішного технологічного розвитку – Китай, Республіці Корея, та ін.

З соціальної точки зору процес індустріалізації робить позитивний вплив на багато показників, такі як індекс людського розвитку і рівень бідності. З економічної точки зору цей процес має двоїстий характер. З одного боку технології і автоматизація в цілому покращують умови праці людей, але з іншого- результати їх впровадження може скорочуватися кількість робочих місць, так як відбувається процес заміщення людської праці машинами. В цілому досягнення науково-технічного процесу пом'якшує цю суперечність і призводить до позитивного ефекту. Зокрема, нові технології також створюють нові ринки, які відрізняються від тих які були на початковій стадії розвитку процесів індустріалізації розвинених країн. Наприклад, галузі переробки та

повторного використання відходів, дозволяють знизити ціни на споживчі товари і відкривають нові можливості для інвестицій з більшою прибутковістю. Важливим є те, що нові технологічно місткі галузі промисловості залучають тих працівників, які втратили свої робочі місця через заміщення машинами. З точки зору екології природною тенденцією поведінки підприємств є пошук ефективних шляхів використання ресурсів. Варто підкреслити, що «золоте правило підприємця» не змінюється навіть в умовах нової індустріалізації. Сутність якого полягає в тому, що підприємці прагнуть максимізувати прибуток і мінімізувати витрати, впроваджуючи інновації в технологічні процеси.

Перехід від середньо-технологічних галузей до високотехнологічних, що відбувається в процесі структурних змін, є позитивним, з точки зору макроекономічного аналізу. Оскільки відбувається зниження рівня забруднення навколишнього середовища, тобто мінімізуються побічні ефекти, які називаються в економічній науці екстерналії.

Незважаючи на цю позитивну динаміку нинішня тенденція технічного прогресу не гарантує руху по шляху сталого розвитку в майбутньому. Щоб скоротити обсяг парникових газів і стимулювати створення і поширення екологічно безпечних технологічних процесів, потрібно злагоджена взаємодія на міжнародному рівні.

Досягнення всеосяжного і стійкого промислового розвитку (ВСПР) вимагає не тільки підвищення доходів, але і усвідомлених зусиль з підтримки сталого зростання, просуванню соціальної інклюзивності та проведення більш екологічно раціональних структурних перетворень, а також досягнення компромісів між ними [59].

Характеризуючи світові тенденції розвитку промисловості, варто відмітити, що відбуваються процеси індустріалізації в країнах Азії, Латинської Америки, Індії, та ін., на нових засадах, які відрізняються від процесів, що відбувалися в країнах з розвинутою економікою та країнах пострадянського

простору. Спостерігаємо також процеси деіндустріалізації, неоіндустріалізації та реіндустріалізації, які нами були теоретично дослідженні в першому розділі дипломної роботи. Зараз зацентруємо увагу на тенденціях та практичних проявах цих процесів у світовій промисловості.

В цілому індустріалізація, яка відіграє ключову роль у здійсненні структурних змін, забезпечує перехід від працемістких видів діяльності до більш капіталомістких та високотехнологічних. Безперечним є той факт, що промисловість є важливим фактором зростання країн що розвиваються, країн з трансформаційною економікою та постіндустріальних країн.

Зазначимо, що теорія постіндустріального розвитку, яка домінувала останні 50 років, в основі якої було зменшення частки промисловості в структурі національної економіки піддається сумніву. Доказом цього є процеси неоіндустріалізації в країнах з розвинутою економікою, де розвиваються високотехнологічні галузі промисловості.

Світова промисловість - це провідні галузі матеріального виробництва; підприємства, зайняті видобутком сировини, виробництвом і переробкою матеріалів і енергії, виготовленням машин. Існує велика кількість груп галузей промисловості, що виділяються за різними ознаками: за призначенням продукції, що випускається, по використовуваному сировини, технології виробництва. Основними з них є видобувна і обробна галузі [60].

Промисловість (індустрія) має найрозвиненішу і розгалужену структуру серед усіх галузей світової економіки. Вона складається з багатьох виробництв, які мають відмінності один від одного. Так, видобуток корисних копалин перетворилася в особливий вид промисловості - видобувну. Ця галузь є найбільш матеріаломісткою світової індустрії. Добувна галузь дає щорічно кілька десятків мільярдів тон різноманітних корисних копалин (одного лише мінерального палива 12-13 млрд т) і велика кількість руд чорних і кольорових металів, будівельних матеріалів (піску, глини, сировини для цементної промисловості і т. д.). Слід зазначити, що вартість продукції добувної

промисловості становить всього близько 10% індустрії світу, так як ціна видобутого сировини в більшості випадків невелика [61, с.225].

Всі інші галузі промисловості відносяться до обробних, які складають переважну частину виробленої в світі продукції як у вартісному вираженні, так і за її видами. Провідною галуззю є машинобудування (близько 40% вартості світової промислової продукції). У структурі промисловості цій галузі значно поступаються хімічна і харчова промисловість (приблизно по 15%), легка і група галузей з переробки деревини - деревообробна і целюлозно-паперова (9-10%), і прикінцевий список складають металургія і електроенергетика (по 5-7%). Таким чином, більшість галузей обробної промисловості перевищує за вартістю продукції всю видобувну промисловість [62, с.164].

Базуючись на праці вчених виокремимо наступні характеристики світової обробної галузі [61,62]. Частка обробної промисловості у валовому внутрішньому продукті (ВВП) залишається стабільною протягом останніх 40 років. Технології та капітальне обладнання є основним фактором як зростання обробної промисловості, так і сукупного зростання в розвинених країнах, що розвиваються, хоча в останніх на зростання в середньо технологічних і низько-технологічних галузях впливає споживання природних та енергоресурсів.

Доцільно зауважити, що вибір галузі має велике значення для економічного зростання країни і структурних змін, так як технологічні можливості в різних країнах значно відрізняються. Наприклад, в короткостроковій перспективі розвитку в країнах із трансформаційною економікою (Україна), галузь з низькою доданою вартістю, яка працює на експорт може бути локомотивом зростання, але в довгостроковій перспективі слід переорієнтуватися на галузі з виробництвом продукції з високою часткою доданої вартості, які й будуть джерелом зростання в національній економіці.

Диверсифікація економіки на користь обробної промисловості дозволить досягти високих темпів зростання, зниження волатильності, та забезпечить зростання країни в довгостроковій перспективі.

Характеризуючи тенденції у світовій промисловості важливо відмітити, що передчасна деіндустріалізація пригнічує потенціал економічного розвитку, обмежуючи можливості застосування технологій у виробництві і призводить до низької продуктивності праці і розвитку сфери неформальних послуг. Але на етапі зрілості обробної промисловості в той час деіндустріалізація переважно веде до розвитку сфери послуг, заснованої на високих технологіях й веде до економічного розвитку країни.

Важливим трендом сучасної індустріалізації є те, що технологічні можливості збільшуються за рахунок інвестування в людський капітал, вдосконалення систем впровадження інновацій та розвитку промислових кластерів та глобальних ланцюгів доданої вартості. В країнах з розвиненою економікою ці тенденції більш розповсюджені, ніж в країнах з трансформаційною економікою та тих, що розвиваються.

Створення технологічного потенціалу в розвинених країнах відбувається шляхом потужного інвестування в науку і високі технології, а в країнах, що розвиваються – шляхом запозичення і впровадження на національному рівні технологій, створених в інших частинах світу. Просування соціальної інклюзивності в обробній промисловості вимагає від робочої сили відповідної кваліфікації для впровадження технологій. Оскільки забезпеченість ресурсами і низький рівнем кваліфікації трудових ресурсів конкретної країни, навіть при низькій її вартості не забезпечить очікуваного ефекту від впровадження технологій і розміщення виробництв оброблювальної галузі.

Підвищення ступеня екологічної стійкості промисловості може зажадати запровадження економічно нерентабельних технологій виробництва. Проте, прибутковість таких технологій має тенденцію з часом підвищуватися. Високотехнологічні галузі промисловості мають перевагу, так як вони характеризуються меншим рівнем забруднення, ніж інші. Важливо підкреслити, що галузь переробки відходів надає переваги за трьома напрямками – вона

підтримує зростання, створює робочі місця і забезпечує рівність в оплаті праці, а також є екологічно безпечною.

Вибір політичних заходів, що вживаються для забезпечення промислового розвитку країни, залежить від виду впровадження технологій та інновацій, а також від рівня розвитку країни. Важливу роль відіграє уряд країни, який на даний момент здійснює координацію дій щодо економічного розвитку і може варіюватися від заходів захисту прав власності до надання субсидій на імпорт обладнання.

Важливим трендом розвитку світової промисловості є об'єднання фінансових і наукових ресурсів, суб'єктів міжнародного бізнесу та міжнародних організацій задля формування глобальної бази знань. Такий підхід створить можливість щодо надання підтримки у формуванні технологічних можливостей, що забезпечують комплексний і стійкий промисловий розвиток.

Проаналізувавши тенденції розвитку світової промисловості в теоретико-економічному контексті варто виокремити також важливий такий процес, як формування ГЛДВ в промисловості. У попередніх підрозділах нашого дослідження з'ясувалась сутність ГЛДВ, виокремлювалось концепції інтеграції регіону до цих процесів, в цьому розділі ми зосередимо увагу на ланцюгах створення вартості в промисловості на рівні країн та регіонів.

Поділяємо точку зору Джереффі Г. і Кондратьєва В. , які вважають промисловий і торговий капітал сприяли процесу глобалізації, формуючи два типи міжнародних економічних мереж, або глобальних ланцюгів створення товарів «керовані виробником» і «керовані споживачем» . [63,64].

Глобальні ланцюги вартості , керовані виробником, - це структури, в яких великі, транснаціональні виробники відіграють головну роль в координації виробничого процесу (включаючи зв'язки з постачальниками і споживачами). Вони характерні для капіталів наукомістких галузей, таких як автомобільна

промисловість, авіабудування, комп'ютерна індустрія, напівпровідникова промисловість і важке машинобудування.

У глобальних ланцюгах вартості керованих покупцем, ключову роль відіграють власники брендів: великі компанії роздрібної торгівлі та маркетингу. Модель «торгової» індустріалізації поширена в працемістких галузях і випуску споживчих товарів, таких як одяг, взуття, іграшки, споживча електроніка і т.п. Виробництво зазвичай здійснюється багаторівневою мережею підрядників з країн з низьким рівнем розвитку. За специфікаціями, що надаються власниками брендів, які замовляють такі товари.

Однією з найважливіших характеристик таких ГЛСВ можна назвати те, що процес матеріального виробництва товарів відділений від стадій проектування і маркетингу. Прибуток генерується не в результаті обсягів, масштабів виробництва і технологічних проривів, а в результаті унікальних комбінацій високовартісних досліджень, проектування, продажу, маркетингу та фінансових послуг, що дозволяє підприємствам роздрібної торгівлі, дизайнерським і маркетинговим компаніям виступати в якості стратегічних брокерів, що зв'язують зарубіжні фабрики і трейдерів в межах продуктових ніш на найважливіших споживчих ринках.

Узагальнемо наше теоретичне дослідження, яке свідчить, що участь у ГЛСВ надає можливості швидкого розвитку торгівлі, залучення прямих іноземних інвестицій, потоків нових знань і технологій, але не всі країни досить конкурентоспроможні, щоб отримати вигоди від такої участі. Задля цього виділимо найважливіших чинники, що сприяють успішній участі галузей і країн до ГЛСВ таблиця 2.1.

Таблиця 2.1 - Чинники впливу на залученість країн для участі у ГЛДВ*

№№	Фактори	
	Назва	Вплив
1	Ємність внутрішнього	Великий ринок має більш низький рівень зворотної інтеграції країни в ГЛВ і більш високий рівень прямої

	ринку	інтеграції. Великий внутрішній ринок надає більше можливостей для формування попиту на напівфабрикати і проміжні продукти.
2	Рівень економічного розвитку	Чим вище рівень доходів на душу населення країни в ГЛВ (зворотної і прямої), тим інтенсивніше країни беруть участь в експорті та імпорті проміжних і готових продуктів
3	Структура економіки	Чим більша частка обробної промисловості в ВВП, тим вище зворотна інтеграція і нижче пряма інтеграція.
4	Просторове розміщення	ГЛВ локалізуються навколо обробних хабів, розташованих переважно у великих розвинених країнах.

*Джерело: складено автором за [64,65,66]

Якщо проаналізувати пряму і зворотну інтеграцію провідних країн світу до ГЛВ, розраховані як відсоток до валового експорту обробної промисловості, то спостерігатимемо картину, що найбільш високими показниками інтеграції до ГЛСВ відрізняються Китай та Японія (таблиця 2.2).

В Японії переважає пряма інтеграція, тобто експорт доданої вартості, яка потім інтегрується в готовому експорті інших країн. Китайська експортна обробна промисловість залишається сильно залежною від імпорту доданої вартості комплектуючих і проміжних товарів. Найнижчий показник інтеграції в ГЦС мають США, завдяки великій ємності внутрішнього ринку та високим рівнем прямої інтеграції.

Таблиця 2.2 - Пряма і зворотна інтеграція країн світу до ГЛВ у %*

	США	Японія	Німеччина	Велика Британія	Франція	Італія	Китай
Інтеграція в ГЦС в тому числі:	30.2	40.0	39.9	33.0	37.1	38.8	42.9
Пряма	18.3	28.4	18.7	16.8	16.8	16.6	12.4
Зворотна	11.9	12.5	21.2	16.2	20.3	22.2	30.5

*Джерело: складено автором за [64,67]

Дані (табл.2.3), свідчать, що в електротехнічній промисловості і виробництві оптичного устаткування частка доданої вартості в експорті Китаю становила 46%, а в Європі – від 68% до Великобританії до 75% в Німеччині – 69,74%. Спостерігаємо і таку тенденцію, що європейські країни істотно поступаються Японії– 83% та США– 85% .

Помітною є іще одна тенденція у світовому господарстві, щодо ГЛВ, боку міжнародних корпорації. Зокрема, вони прагнуть до мінімізації витрат і враховують логістичні аспекти, тому наслідком цього є те, що на сучасному етапі розвитку ГЛВ все таки мають більше регіональний характер, а на глобальний.

Таблиця 2.3 - Частка доданої вартості в експорті по окремим галузям, %*

	США	Японія	Німеччина	Велика Британія	Франція	Італія	Китай
Обробна промисловість в цілому в тому числі:	76.47	81.97	69.74	64.26	66.62	58.01	59.88
харчова промисловість	86.43	87.24	72.49	73.69	77.31	76.89	74.59
легка	81.69	76.03	69.25	73.16	68.58	72.55	73.52
деревообробна	88.1	89.21	79.01	80.36	78.44	77.56	57.97
хімія	76.38	74.16	67.81	61.53	63.09	57.62	58.6
металургія та металообробка	72.76	78.49	61.83	54.99	71.8	62.09	67.48
машинобудування	76.1	85.63	73.32	66.92	71.71	74.2	69.58
електротехнічна	85.22	83.09	74.9	67.96	69.64	71.86	46.19
транспортне обладнання	71.06	85.77	67.92	59.82	59.14	67.44	70.03
інша обробна промисловість	85.05	81.37	73.72	71.91	71.06	75.84	77.68

*Джерело: складено автором за [64,67]

Важливу роль у цьому контексті відіграють транспортні витрати та ефективні операції в прикордонних районах. Відстань є важливим фактором у поясненні чому ГЛВ функціонують як «регіональні виробничі моделі». Тут важливим є не тільки відстань між постачальниками виробничих ресурсів, але і відстань до ринків збуту.

В питаннях логістики важлива роль належить урядам країн, вони мають підвищити якість логістики та спростити процедуру торгівлі, задля включення в процеси формування ланцюгів доданої вартості. Уряди мають сконцентруватися на зближенні різноманітних секторів і підсекторів відповідних послуг по обробці вантажів, зберіганні, складуванню, агентські та відповідні допоміжні послуги, а також вантажні перевезення - повітряні, залізничні, морські, експрес та кур'єрські послуги.

Хоча внутрішня чи експортна орієнтація обробної промисловості у різних регіонах є різною, але в усіх регіонах є спільні риси. В усіх регіонах промисловість продуктів харчування та напоїв є значною мірою внутрішньо орієнтованою, порівняно з іншими галузями.

Промислово розвинені регіони чи регіони з високими чи зростаючими частками доданої вартості обробної промисловості у ВВП переважно мають більшу експортну частку (включаючи експорт як кінцевої продукції, так і проміжних виробів) у доданій вартості текстилю та одягу, електричного обладнання чи транспортного устаткування. Інші регіони, особливо багаті на ресурси, зазвичай мають більшу експортну частку в доданій вартості нафтопродуктів і продукції хімічного, неметалевого та металевого виробництва [58;с.18].

За аналітичними дослідження ЮНІДО [68;с.21] взаємозв'язків між розвитком обробної промисловості та детермінантами її доданої вартості встановлено, що немає чітких повторюваних схем. Але фокус на регіони, що розвиваються, свідчить, що є помітне значне збільшення частки обробної промисловості у ВВП (наприклад, країни Північної Африки та Близького

Сходу, Південної та Південно-Східної Азії та Східної Європи. Про це свідчать дані таблиці 2.4.

Таблиця 2.4 - Питома вага доданої вартості обробної промисловості у ВВП за регіонами, у постійних цінах (середній показник за 5 років) *

	1990-1994	1995-1999	2000-2004	2005-2009	2010-2015
Світ	15.42%	15.56%	15.66%	16.07%	16.24%
Розвинуті країни (ОЕСР)	14.99%	14.98%	14.91%	15.02%	14.92%
Америци	12.61%	13.23%	13.30%	13.24%	12.65%
Південна Америка	17.40%	15.58%	14.53%	13.67%	12.53%
Азія (за викл.СРСР)	19.17%	18.89%	19.47%	21.39%	22.60%
Європа	15.65%	15.22%	14.93%	14.50%	14.35%
Арика	16.44%	16.93%	16.28%	16.67%	17.00%
Океанія	13.06%	12.08%	11.31%	9.97%	8.71%
Країни, що розвиваються	17.44%	18.24%	18.81%	19.54%	19.81%
Америци	16.52%	16.25%	15.74%	15.38%	14.27%
Північна Америка	5.74%	5.74%	5.73%	4.87%	3.04%
Центральна Америка	17.82%	17.59%	17.22%	16.40%	15.14%
Південна Америка	16.47%	16.18%	15.66%	15.32%	14.23%
Азія	23.24%	24.53%	24.99%	26.17%	26.17%
Європа	16.46%	15.72%	16.49%	15.81%	15.23%
Західна Європа	12.42%	14.52%	17.29%	16.72%	14.85%
Східна Європа	13.72%	15.52%	17.18%	20.19%	22.29%
Країни колишн.СРСР	15.97%	15.37%	16.15%	15.40%	14.77%
Африка	9.65%	9.90%	10.20%	10.22%	10.26%
Північна Африка	8.01%	8.87%	9.52%	9.91%	10.22%
Африка на південь від Сахари	12.65%	11.89%	11.53%	10.81%	10.34%
Океанія	10.25%	9.14%	9.20%	9.37%	8.33%

*Джерело: складено автором за [68, с.21]

У цих регіонах існує порівняно значна експортна частка (сума експорту готової продукції та проміжних товарів) у ДВ обробної промисловості, а всередині такої експортної частки обсяги кінцевої продукції є досить значними. Наприклад, у Центральній і Південній Америці загальна експортна частка

обробної промисловості є відносно невеликою, за винятком текстильної та швейної промисловості Центральної Америки. В країнах Африки на південь від Сахари та Центральної Азії (переважно країни пострадянського простору, мали високу частку експорту в ДВ обробної промисловості.

В структурі експорту цих країн переважно виробництво проміжних товарів для іноземних виробників (тобто участь в ГЛДВ), а кінцева продукція, призначена на експорт, є незначною на відміну від країн Північної Африки, Близького Сходу, Південної та Південно-Східної Азії та Східної Європи — де скрізь відбувається значне збільшення частки обробної промисловості у ВВП (табл. 2.4).

Таким чином, досвід регіонів, свідчить, що внесок експорту у додану вартість обробної промисловості може сприяти індустріалізації, якщо вона обумовлена розвитком експортного потенціалу готової продукції, не будучи повністю залежною від ГЛСВ як єдиного експортного каналу. На думку багатьох експертів технологічні досягнення четвертої промислової революції по-різному будуть впливати на різноманітні галузі, в тому числі і на оброблювальну галузь. В результаті також і по-різному будуть віддзеркалюватися на процесах формування та функціонування ГЛСВ.

Для сучасного етапу глобалізації характерний процес формування глобальних ланцюжків вартості в різних галузях і сферах економіки, активну участь в яких надає можливості реалізувати потенційні конкурентні переваги окремих країн і компаній, а також регіонів. Однак реалізація цих переваг не відбувається автоматично. Потрібно розуміння організаційної, технологічної та адміністративної специфіки галузей і галузевих ланцюжків, оцінка можливостей освоєння досягнень четвертої промислової політики в бік нарощування виробничих компетенцій і поширення їх на інші вартісні ланцюжки.

2.2 Характерні особливості формування ГЛДВ у індустріальних регіонах світу

Процеси економічного розвитку не є сталими, вони перебувають у постійному динамічному русі та потребують пояснень і нових досліджень. Не є виключенням і формування ланцюгів доданої вартості, які мають національний, регіональний, глобальний характер. Між науковцями в цьому контексті відбуваються дискусії.

Вчений Балдвін Л. [69, с.245-254], стверджує, що незважаючи на загальне використання терміну ГЛДВ, міжнародний розподіл виробництва переважно набуває форми регіональних, а не глобальних ланцюгів доданої вартості. Торгівля в межах ланцюгів доданої вартості переважно відбувається в межах трьох блоків, які можна назвати «Фабрика Північна Америка», «Фабрика Європа» та «Фабрика Азія». (Рис.2.1) Та виділяє чотири центри обробної промисловості (США, Німеччина, Китай та Японія) припадає близько 60% світового ВВП. Країни Південно-Східної Азії отримують понад 40% іноземної доданої вартості з експорту азіатських партнерів.

Гонгалес Л. [70] характеризує ці країни, як фабричні країни, що спеціалізуються на виробничій діяльності та мають міцні зворотні зв'язки з регіональними центрами або з центральними країнами, зокрема Китаєм та Японією.

Домінування регіональних ланцюгів доданої вартості можна пояснити низкою чинників. По-перше, географічна близькість пов'язана з меншими транспортними витратами через меншу відстань між країнами.

По-друге, важливість особистого контакту та близькість розташування на відстані декількох годин від постачальників і покупців, дозволяє фахівцям із вирішенням конфліктних ситуацій чи проблем за короткий проміжок часу [71]. Зазначимо, що, регіональна лібералізація торгівлі прогресувала більш високими

темпами, ніж багатостороння, внаслідок чого на регіональному рівні існує менше перешкод у галузі торговельної політики.

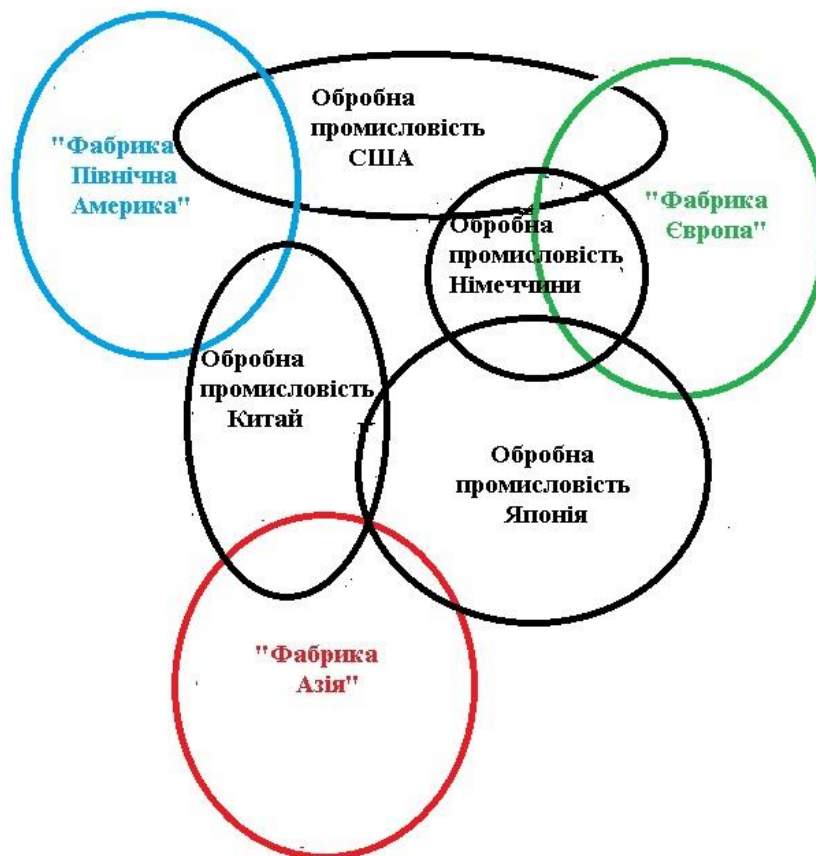

Рис.2.1 - Взаємозв'язок між регіональними центрами обробної промисловості та глобальними «фабриками» торгівлі у межах ГЛДВ*

*Джерело: складено автором самостійно

По-третє, інформаційні витрати дають пояснення значущості регіональних ГЛДВ. Інформаційні розбіжності, які збільшуються з відстанню, обмежують можливості компаній щодо створення міжнародної мережі експортерів [72]. Такі розбіжності також сприяють невизначеності, яка може перешкоджати вчасній доставці та створенню мінімальних матеріальних запасів, необхідних для формування глобальних ланцюгів доданої вартості.

Невизначеність та інформаційні витрати, пов'язані з постачальниками ресурсів або регуляторними вимогами, корелюють у просторових рамках і є нижчими для сусідніх країн, тому можуть бути легко переведені в контекст ГЛДВ.

По-четверте, час відіграє ключову роль у формуванні ГЛДВ. І як ще одна складова торговельних витрат пояснює близькість певних етапів виробництва. Часові торговельні витрати мають два виміри. Зокрема, *час-швидкість* та *час-передбачуваність*. Швидка доставка важлива для ГЛДВ, які характеризуються коливаннями попиту, тривалістю зберігання продукції або швидкими технологічними змінами. Передбачуваність має вирішальне значення для ГЛДВ, що характеризується високими витратами на утримання товарно-матеріальних запасів або виробництвом «точно в термін», де подальша обробка або збирання залежать від своєчасного надходження проміжних ресурсів.

Безперечно час впливає на розташування етапів виробництва у ГЛДВ та на доцільність фрагментації виробництва. Дослідження вчених [73,74], свідчать, що, виробництво чутливої до часу імпортованої продукції швейної промисловості в США перемістилося в сусідні країни, бо кожен додатковий день транспортування зменшує експорт щонайменше на 1%. Тобто час більш важливий для продукції, яка має високий еластичний попит за ціною. Цей чинник також діє і для продукції сільськогосподарської виробництва, яка має короткостроковий термін зберігання. Існують докази також, що кожен день транзиту еквівалентний адвалерному тарифу на рівні від 0,6 до 2,1%, і що чутливість до часу деталей і компонентів на 60% вища, ніж у інших товарів. Тобто галузі та підгалузі обробної промисловості будуть розташовуватися більше в регіональному просторовому контексті.

Важливу роль у тому, що ланцюги створення доданої вартості мають регіональний характер, являється формування регіональних торговельних угод. Якщо розглядати в історичному аспекті, то відсутність ефективних регіональних торговельних угод у Східній та Південній Азії до кінця ХХст. впливала на формування ГЛДВ [75, с.28]

. В ХХІ ст. ситуація змінилася з підписанням багатьох двосторонніх торговельних угод, з орієнтацією АСЕАН на глибоку інтеграцію в Економічне співтовариство (табл.2.5).

Таблиця 2.5. - Торговельні угоди, сторонами яких є АСЕАН (плюс 6 країн у 2017 р.) *

	Рамкова угода	На стадії переговорів	Підписана, не діє	Підписана і діє
Сінгапур	0	9	2	20
Китай	0	7	1	16
Республіка Корея	0	10	0	16
Японія	0	8	1	15
Малайзія	1	5	2	14
Таїланд	1	9	0	13
Індія	1	14	0	13
Австралія	0	7	2	12
Нова Зеландія	0	6	2	11
В'єтнам	0	5	1	10
Індонезія	0	7	1	9
Бруней-Даруссалам	0	2	1	8
НДР Лаос	0	2	0	8
Філіппіни	0	3	1	7
Камбоджа	0	2	0	6
М'янма	1	3	0	6

*Джерело: складено автором на основі [74]

Азіатською країною з найбільшою кількістю торговельних угод є Сингапур: 20 підписаних та діючих угод, дві підписані, але ще не діючі угоди

За кількістю торговельних угод за Сингапуром йдуть Китай (17), Республіка Корея (16), Японія (16), Малайзія (16), Таїланд (13) та Індія (13). Звичайно, не всі торговельні угоди мають однакове значення, але цей перелік

приблизно узгоджується зі списком основних учасників ГЛДВ (В'єтнам підписав 11 торговельних угод)

Сингапур, тарифний режим якого близький до моделі вільної торгівлі без будь-яких двосторонніх угод, підписав найбільшу кількість «угод про вільну торгівлю». Причиною цих успішних змін є те, що ці угоди виходять за межі прийнятого у ХХ столітті визначення зон вільної торгівлі. В основі якого була відміна тарифів на партнерську торгівлю.

В цілому торговельні угоди є тією інституційною складовою, яка охоплює спрощення торгівлі та більш широку низку внутрішньодержавних заходів, пов'язаних із торгівлею послугами, інвестиціями, правами інтелектуальної власності та внутрішнім регулюванням [76]. Деякі угоди були укладені членами СОТ як багатосторонні зобов'язання. Угода про спрощення процедур торгівлі СОТ 2017 р. має на меті полегшити потік товарів та послуг всередині ГЛДВ шляхом визначення принципів спрощення торгівлі, які є обов'язковими для всіх учасників, але угода не охоплює конкретних питань, які відображають складні проблеми в досягненні консенсусу між країнами.

Поширення двосторонніх, регіональних та ширших торговельних угод в Азії в ХХІ столітті пов'язане з ГЛДВ, які є як причиною, так і наслідком. Тарифи та нетарифні бар'єри безперечно є несприятливими для транскордонної фрагментації виробництва. Але виважені торговельні угоди ще більше спрощують потік товарів та послуг всередині ГЛДВ.

Розглядаючи інтеграцію у ГЛДВ з чисто з економічної точки зору, доцільно виділити чинники які впливають на цей процес. На наш погляд, такими чинниками є: конкурентоспроможність галузей, кваліфікація кадрів та інтенсивність науково-дослідних робіт. Тому розробляючи стратегію інтеграції країни чи регіону до ГЛДВ ці чинники необхідно брати до уваги та впливати на них.

Країна, яка ставить за стратегічну мету стати учасником ГЛДВ, уряди країн повинні будуть сприяти цій торгівлі. Приєднання до ГЛДВ призведе до

лобіювання уряду країни щодо подальших конкретних заходів для сприяння торгівлі або полегшення ведення підприємницької діяльності. На емпіричних дослідженнях та практичних реаліях доведено що інституційна складова, може більше впливати на процеси інтеграції, ніж ресурсна база.

Задля доведення тези, що ланцюги доданої вартості мають регіональний характер в галузях обробної промисловості проаналізуємо на прикладі текстильної, швейної промисловості, машинобудування, виробництво електрообладнання і транспортного устаткування.

В Додатку Б Рис. Б1. представлено додану вартість кожної з цих галузей у різних регіонах у 1990-2011 рр. Розмір «кульок» показує відносний розмір доданої вартості, створеної в кожному регіоні, а цифри всередині «кульок» – розмір доданої вартості, створеної на регіональному рівні при виробництві кінцевої продукції, що споживається у регіоні чи експортується для кінцевого споживання на зовнішніх ринках.

На початку 90-х років 73% загальної доданої вартості у текстильній і швейній галузях створювали: Західна Європа, Північна Америка та Східна Азія. Якщо до цих трьох основних регіонів додати Південну Америку та Південно-Східну Азію, частка ДВ п'яти регіонів збільшиться до 85% [77, с 12]. У 1990 р. продукція текстильної та швейної галузі у світі була переважно орієнтована на внутрішні чи регіональні ринки. У всіх регіонах принаймні 80% доданої вартості створювалося під час виробництва кінцевої продукції в межах регіону. Залучення до ГЛДВ було обмеженим, про свідчать дані на рисунку в Додатку Б1.рис.Б1.

Східна Європа брала участь у виробничому ланцюгу Західної Європи та створювала 10% загальної ДВ з цього джерела. У 2011 р. відносне значення Північної Америки та Західної Європи у світовому виробництві текстилю та одягу зменшилося. Зниження їхньої частки у світовій доданій вартості компенсувало зростання частки Східної Азії, Південної та Південно-Східної Азії та Південної Америки. Ступінь глобалізації текстильної та швейної

промисловості став більшим за рахунок того, що низка регіонів почали все більше інтегруватися до світових виробничих ланцюгів, яке проявилось у збільшенні частки багатьох регіонів в загальній доданій вартості, особливо тих, що розвиваються..

На сучасному етапі Азія стала основним регіоном виробництва текстилю та одягу в світі. Частка доданої вартості Східної Азії в світі зросла з 24% у 1990 р. до 33% у 2011 р., а частка доданої вартості Південної та Південно-Східної Азії — з 6% до 10,5%. [77, 78, 79].

Важливо зазначити, що завдяки постачанню проміжних товарів до цих регіонів помітно зросла частка доданої вартості в інших регіонах. Зокрема, регіонів, що розвиваються: Центральна Америка, Південна Америка та Центральна Азія. Текстильна та швейна промисловість регіонів цих країн переважно орієнтувалися на свій регіон. В 2011 р. понад 90% доданої вартості було створено у текстильній та швейній сфері шляхом виготовлення кінцевої продукції в регіоні. З початку 90-х років між Східною та Західною Європою вже існували потужні виробничі зв'язки, які зміцнювалися як у горизонтальному так і вертикальному інтеграційному векторі.

Машинобудування та виробництво електротехнічного обладнання в порівнянні з текстильною та швейною галузями, мали в 1990 р. вищий рівень концентрації доданої вартості у трьох регіонах, зокрема, у Північній Америці, Західній Європі та у Східній Азії, що складає 85% від загальної доданої вартості у галузі. З 11 регіонів (див у Додатку Б2) не отримували значної доданої вартості через залучення до ГЛДВ. Винятком є Південна, Південно-Східна Азії та Океанії, які генерували понад 20% їхньої загальної ДВ від постачання проміжних товарів для іноземного виробництва.

Машинобудування та виробництво електротехнічного обладнання Центральної Азії стало частиною виробничих мереж Європи та Східної Азії. Країни Африки (ті, що на південь від Сахари) значно збільшили свою частку доданої вартості завдяки залученню до глобальних ланцюгів створення доданої

вартості Західної Європи та географічно віддаленого регіону Східної Азії. Країни Північної та Південної Америки, як у текстильній галузі, зберегли свою переважно регіональну спрямованість. Позитивним є те, що у регіонах Центральної та Південної Америки (це ті які розвиваються), додана вартість зросла на понад 85% у виробництві кінцевої продукції.

Варто узагальнити, що машинобудування та виробництво електрообладнання у регіонах, що розвиваються, більше інтегровано до ГЛДВ ніж текстильна та швейна промисловість.

У виробництві транспортного устаткування глобальна додана вартість на початку 90-х зосереджувалася в трьох провідних регіонах: Північній Америці, Західній Європі та Східній Азії. Ці процеси були глибшими, ніж у машинобудуванні та виробництві електротехнічного обладнання. Транспортне устаткування, мало більшу концентрацію, ніж текстильна та швейна галузь. У цих трьох регіонах створювалося до 88% загальної доданої вартості цієї галузі. На відміну від двох інших галузей, у більшості регіонів, що розвиваються, вже були встановлені міцні виробничі зв'язки з географічно близькими провідними регіонами. Наприклад, країни Східної Європи вже входили до виробничих мереж Західної. У Східній Азії, одному з основних регіонів виробництва транспортного обладнання, 8% загальної доданої вартості було створено шляхом постачання проміжних товарів до Північної Америки. Двадцять років потому понад 80% світової доданої вартості цієї галузі досі належать трьом основним регіонам [80].

Інтеграція та взаємозалежність світового виробництва транспортного устаткування між регіонами зростала набагато більше, ніж у текстильній і швейній промисловості та електротехнічній галузі (див. у Додатку Б).

Щодо регіональної розгалуженості, то значно зростало залучення країн Центральної Азії до ГЛДВ, а виробництво кінцевої продукції у доданій вартості галузі швидко знизилося — з 72% до 29%. У 2011 р. понад дві третини доданої вартості в регіоні було створено за рахунок постачання проміжних товарів для

виробництва у трьох основних регіонах. Такі ж тенденції спостерігаються і в Південній та Південно-Східній Азії, де проявилися міцні виробничі зв'язки з трьома основними регіонами.

Частка доданої вартості країн Африки, отримана за рахунок виробництва кінцевої продукції в регіоні, скоротилася на 17%, а її залежність від виробничих потреб Північної Америки збільшилася, що стало важливим джерелом доданої вартості для країн Африки, окрім традиційних виробничих потреб Західної Європи. Як свідчать дані (див. у Додатку Б) основним локомотивом створення доданої вартості в інших регіонах стала Північна Америка. За винятком Північної Африки і Близького Сходу, незалежно від географічної близькості, всі інші регіони мали значний рівень залученості до ГЛДВ, зумовлений виробничими потребами Північної Америки.

Проведений аналіз на прикладі трьох галузей свідчить, що інтеграція до ГЛДВ може бути як позитивним, так і негативним чинником для промислового розвитку регіонів. Структура доданої вартості у Південній Америці залишилась відносно незалежною від виробничих ГЛДВ, і впродовж 20 років, частка ДВ зростала у всіх трьох галузях регіону.

Частки Південної та Південно-Східної Азії у світовій ДВ у трьох галузях промисловості також значно зросли, а ГЛДВ стали важливим джерелом формування доданої вартості протягом досліджуваного періоду. Тобто, залучення до ГЛДВ саме по собі не обов'язково прискорює активність з формування додаваної вартості у регіоні порівняно з іншими регіонами.

Аналіз на прикладі цих галузей дозволив узагальнити, що можливість експортувати кінцеву продукцію залишається важливою навіть у періоди більшої інтеграції обробної промисловості до ГЛДВ. У більшості регіонів, при формуванні доданої вартості обробної промисловості внутрішні або регіональні ланцюги доданої вартості продовжують відігравати набагато важливішу роль, при створенні доданої вартості ніж глобальні ланцюги торгівлі.

2.3 Аналіз зовнішньоекономічної діяльності Запорізького регіону та потенційні можливості включення в ГЛДВ

В наукових та аналітичних джерелах на сучасному етапі існують дискусії, щодо терміну «глобальні ланцюги доданої вартості». Ця дискусія ведеться в тому сенсі, що в своєму розумінні цей термін має подвійне значення і на практиці ми спостерігаємо, що ланцюги створення вартості мають більше регіональне походження, а не глобальне, про що нами аналізувалося в п.2.2. Прикладом може слугувати знаменита «китайська фабрика», яка має більшу частку постачань в своєму регіоні. На наш погляд, це зумовлено низкою факторів – від культурних відмінностей, легкості проведення торгівельних угод й до фізичних обмежень ланцюгів постачань. Значну роль в цих процесах відіграють останні події по'язані із COVID-19, оскільки почалися тенденції на зростання рещорингу, тобто повернення заводів «додому» в ЄС та США.

Слід зазначити, що це не означає повного перегляду та розриву у формуванні ланцюгів та джерел постачання, а також з наміром їх скорочення взагалі. Очевидним є те, що інтеграція в регіональні ланцюги, а саме Європейські, східноєвропейські для України є більш вірогідною, ніж розглядати всі потенційні можливості в глобальному контексті.

Базуючись на аналітичні звіти ЮНІДО, [81]. підкреслимо, що аналітики цієї організації саме на обробній промисловості роблять акцент. Дослідники переконують, що промисловість, як ніякий інший сектор економіки, здатна будувати складні та глибокі ланцюги доданої вартості. Наведено приклад по американській автомобільній галузі, де задіяні переробні підприємства Японії та Німеччини. Підкреслимо, що ці країни є розвиненими, а не сировинними додатками до світової економіки.

Для України це також має бути прикладом та реалізовуватися на практиці, оскільки є потенціал до переорієнтації національної обробної промисловості. Якщо розглядати в практичному аспекті, то одна якісна деталь

для автомобіля, хоча б деталь двигуна, означає глибоку спеціалізацію. Для того, щоб постачати її для світового бренду потрібно пройти найжорсткіші етапи відбору та конкуренції по системі якості, надійності постачання, фінансовій стійкості, відповідності міжнародним стандартам тощо. Це в свою чергу запускає внутрішній ланцюг зростання національної економіки. Безперечним, є те, що для виробництва якісної і складної деталі, потрібні кваліфіковані підрядники на внутрішньому ринку. Тобто, цей процес в обробній промисловості «потягне» за собою й інші суміжні галузі і підгалузі економіки, а також науку та освіту, які забезпечить новими розробками промисловість та підготовкою і перепідготовкою фахівців. Результатом цих процесів буде підвищення економічної активності національної економіки.

Розглядаючи Запорізький регіон, як один із колишніх флагманів автомобілебудування України та обробної промисловості в цілому, можемо стверджувати, що тут є потенціал до розвитку в контексті формування доданої вартості та включення в ГЛДВ. Задля цього необхідним є розгляд зовнішньоекономічної діяльності Запорізького регіону.

Україні, але і в східній Запорізька область – розвинутий промисловий регіон не тільки в Європі, відіграє важливу роль у розвитку економіки України. Діапазон товарів, що випускаються в області складають: промислові трансформатори, жатки, авіадвигуни, легкові автомобілі, продукція чорної та кольорової металургії, харчової промисловості та інші. Велика частка виробництва флагманів Запорізької індустрії, таких як відкриті акціонерні товариства «Запоріжсталь», «Дніпроспецсталь», «Запорізький виробничий алюмінієвий комбінат», «Запоріжтрансформатор», «Мотор Січ», «Перетворювач», спрямована на зовнішні ринки [82].

Запорізька область є чітко означеним експортоорієнтованим регіоном, в якій обсяги експорту більш ніж в 2 рази перевищують обсяги імпортих закупівель. За обсягами експорту Запорізька область посідає четверте місце серед регіонів України. Підприємства та організації області у 2019р.

експортували товарів на суму 3080,6 млн.дол. США, імпортували – на 1529,8 млн.дол. Порівняно з 2018р. обсяг експорту товарів зменшився на 8,8%, імпорту – на 13,3%. Експорт послуг за цей період становив 199,5 млн.дол., імпорт –34,5 млн.дол. У порівнянні з 2018р. експорт послуг збільшився на 9,4%, імпорт послуг зменшився на 26,8%., [83].

У 2019 р. експорт товарів становив 3080,6 млн.дол. США, імпорт – 1529,8 млн.дол. Позитивне сальдо зовнішньої торгівлі товарами склало 1550,8 млн.дол. Коефіцієнт покриття експортом імпорту склав 2,01 (у 2018р. – 1,91).Запорізька область зайняла по експорту четверте місце, по імпорту – дев'яте (6,2% і 2,5% обсягів України відповідно).

Зовнішньоторговельні взаємовідносини підтримувались з партнерами 161 країни світу. Про що свідчать географічна структура експорту товарів на рис. 2.2.

Найсуттєвіші експортні поставки серед країн ЄС здійснювались до Італії – 3,9% загального обсягу експорту, Польщі – 3,4%, Чехії – 2,8%, Німеччини – 2,5%; до інших країн – Російської Федерації – 12,9%, Туреччини – 12,5%, Китаю – 5,7%, США – 4,5%, Єгипту – 3,0%, Індії – 2,9%, Об'єднаних Арабських Еміратів – 2,8%.

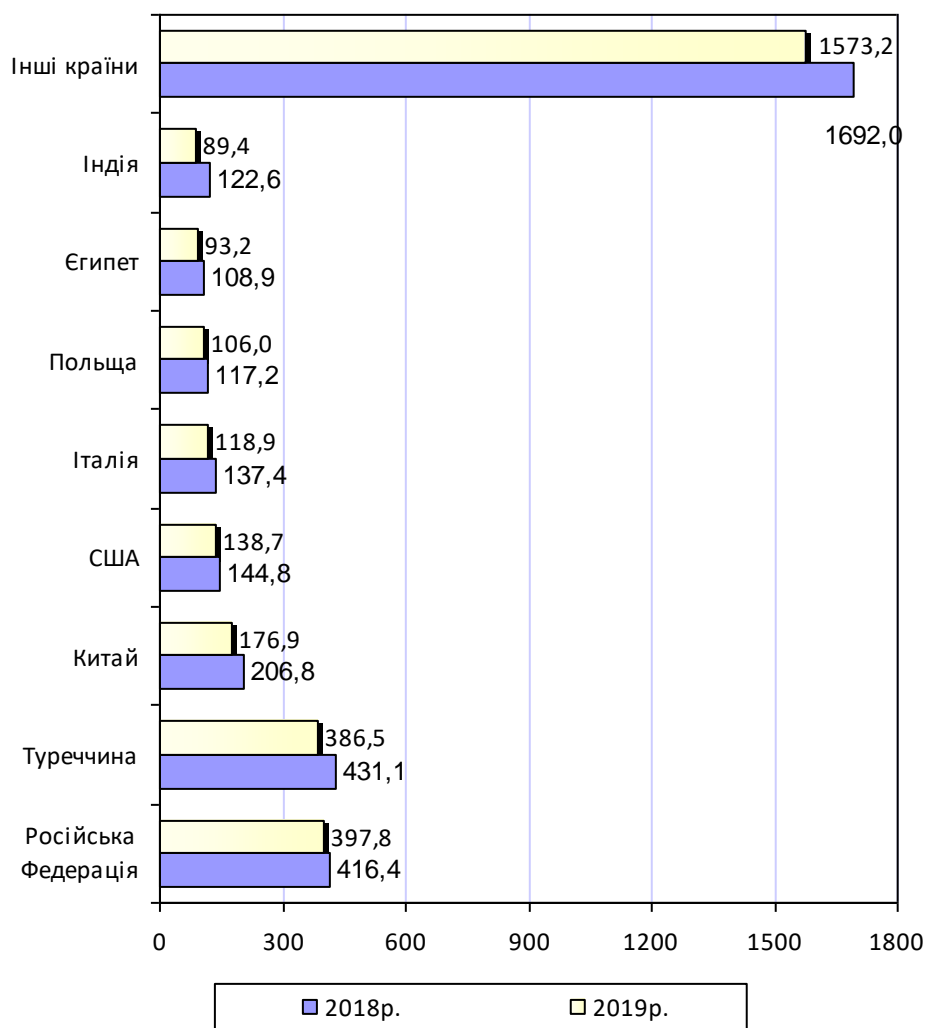

Рис. 2.2 - Основні країни-партнери в експорті товарів
у 2018 та 2019 роках*

*Джерело: складено автором на основі [83]

Зазначимо, що обсяг експорту товарів до країн Європейського Союзу становив 833,4 млн.дол., або 27,1 % загального обсягу експорту, але це на 10% менше ніж у 2018р. (рис.2.3)

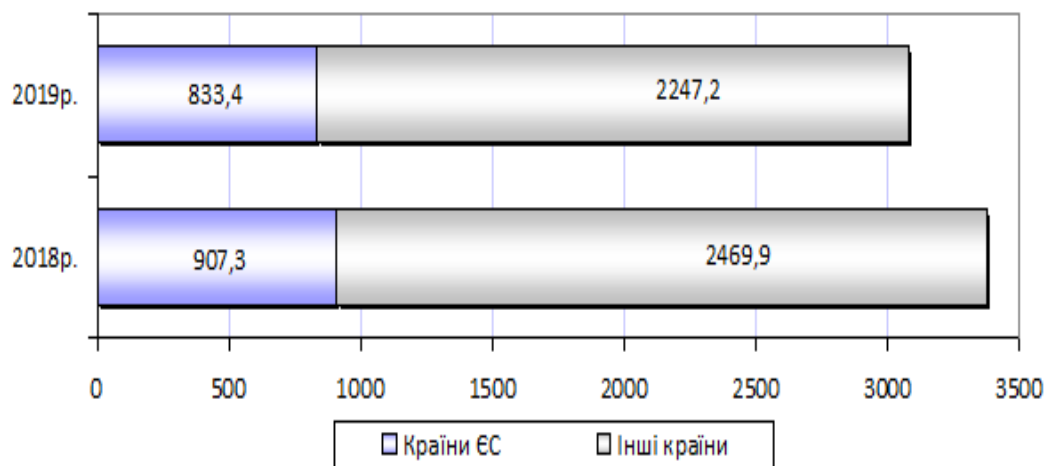

Рис. 2.3 - Географічна структура експорту товарів у 2018 та 2019 роках [83] *

*Джерело: складено автором на основі [83]

Розглядаючи товарну структуру експорту Запорізького регіону (рис.2.4), слід зазначити, що основу її склали недорогочінні метали та вироби з них – 56,2%, механічні та електричні машини – 13,2%, продукти рослинного походження – 10,8%, мінеральні продукти – 5,8%, жири та олії тваринного або рослинного походження – 5,4%, продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості – 3,1%, готові харчові продукти – 2,5% [83].

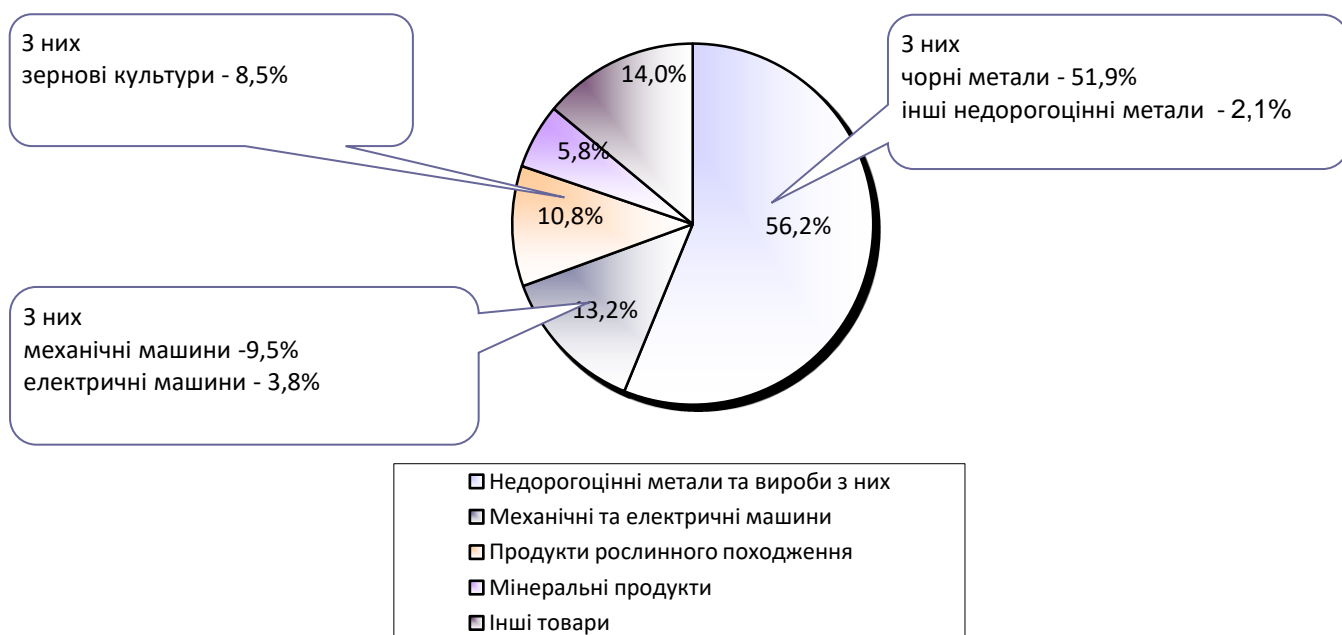

Рис. 2.4 - Товарна структура експорту у 2018 та 2019 роках [83] *

*Джерело: складено автором на основі [83]

Імпорт з країн Європейського Союзу становив 462,1 млн.дол., або 30,2% загального обсягу імпорту, про що відображено на рисунку 2.5.

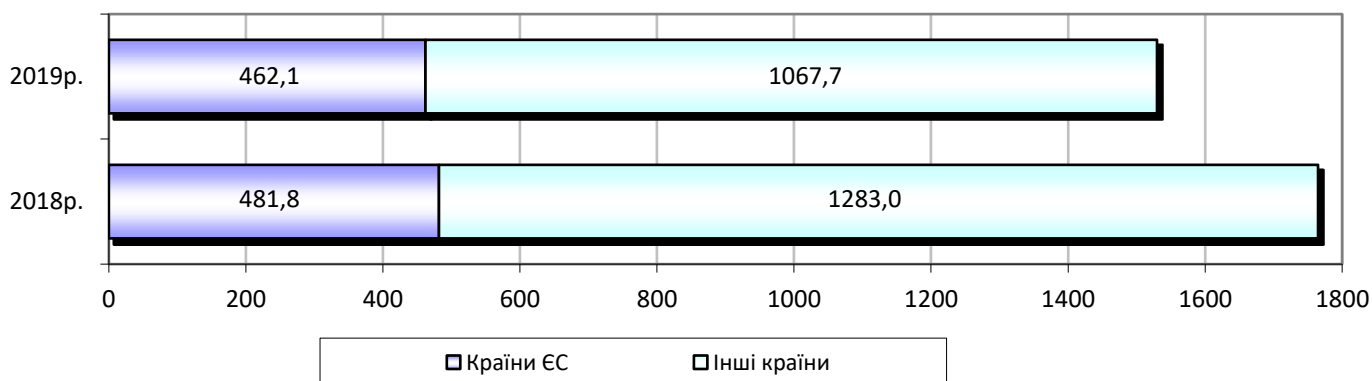
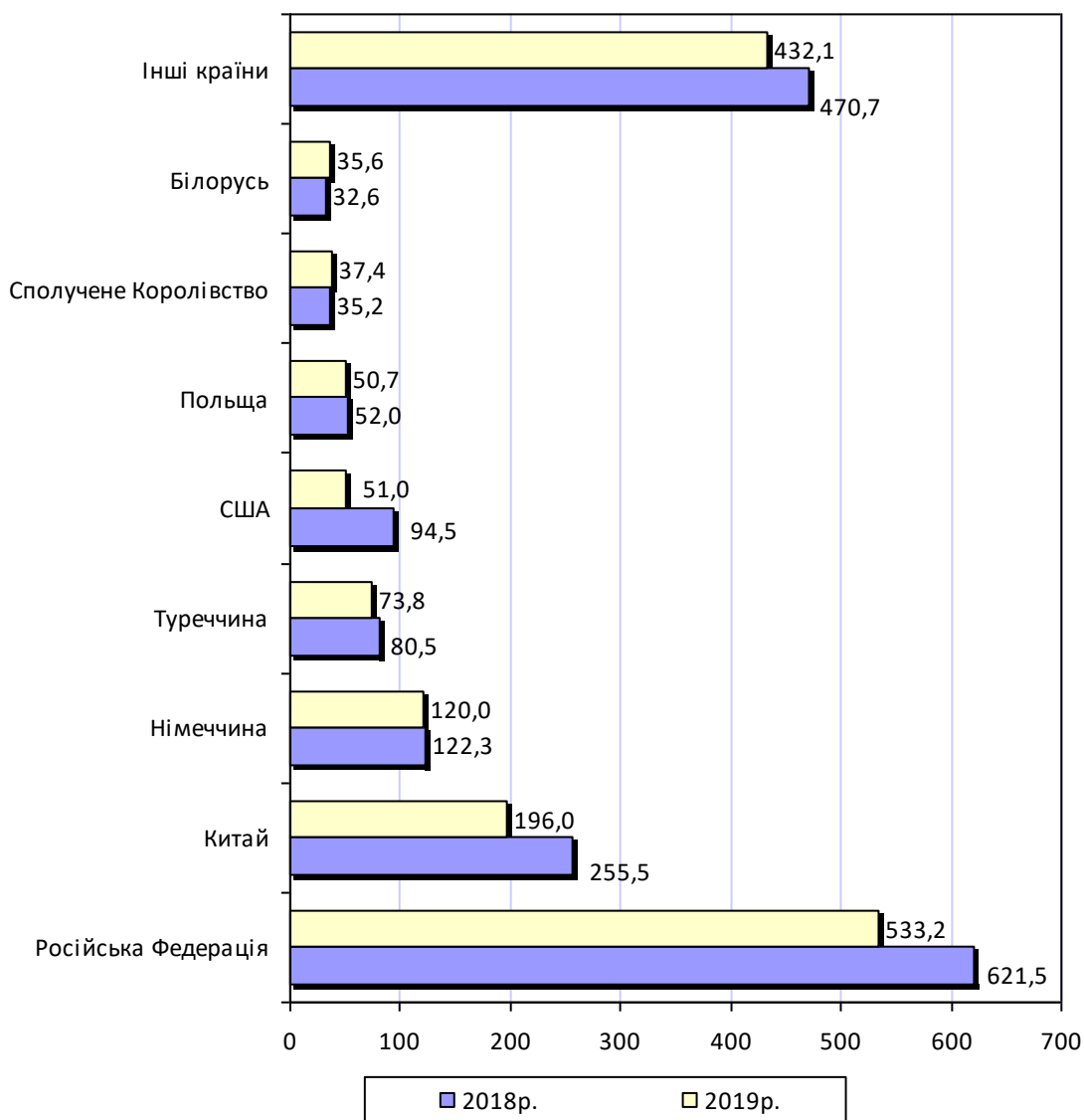

Рис. 2.5 - Географічна структура імпорту товарів у 2018 та 2019 рока*x

*Джерело: складено автором на основі [83]

Слід підкреслити, що найбільші надходження здійснювались серед країн ЄС з Німеччини – 7,8%, Польщі – 3,3%, Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії – 2,4%, Словаччини – 2,3%; серед інших країн – з Російської Федерації – 34,9%, Китаю – 12,8%, Туреччини – 4,8%, США – 3,3%

(рис.2.6).

Рис.2.6 Основні країни-партнери в імпорті товарів у 2018 та 2019 роках

*Джерело: складено автором на основі [83]

В товарній структурі імпорту (рис.2.7) основу надходжень склали мінеральні продукти – 37,1%, механічні та електричні машини – 20,0%, недорогоцінні метали та вироби з них – 14,6%, продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості – 5,5%, живі тварини, продукти тваринного походження – 5,0%, засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби – 4,5%, продукти рослинного походження – 2,8%, полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них – 2,5%.

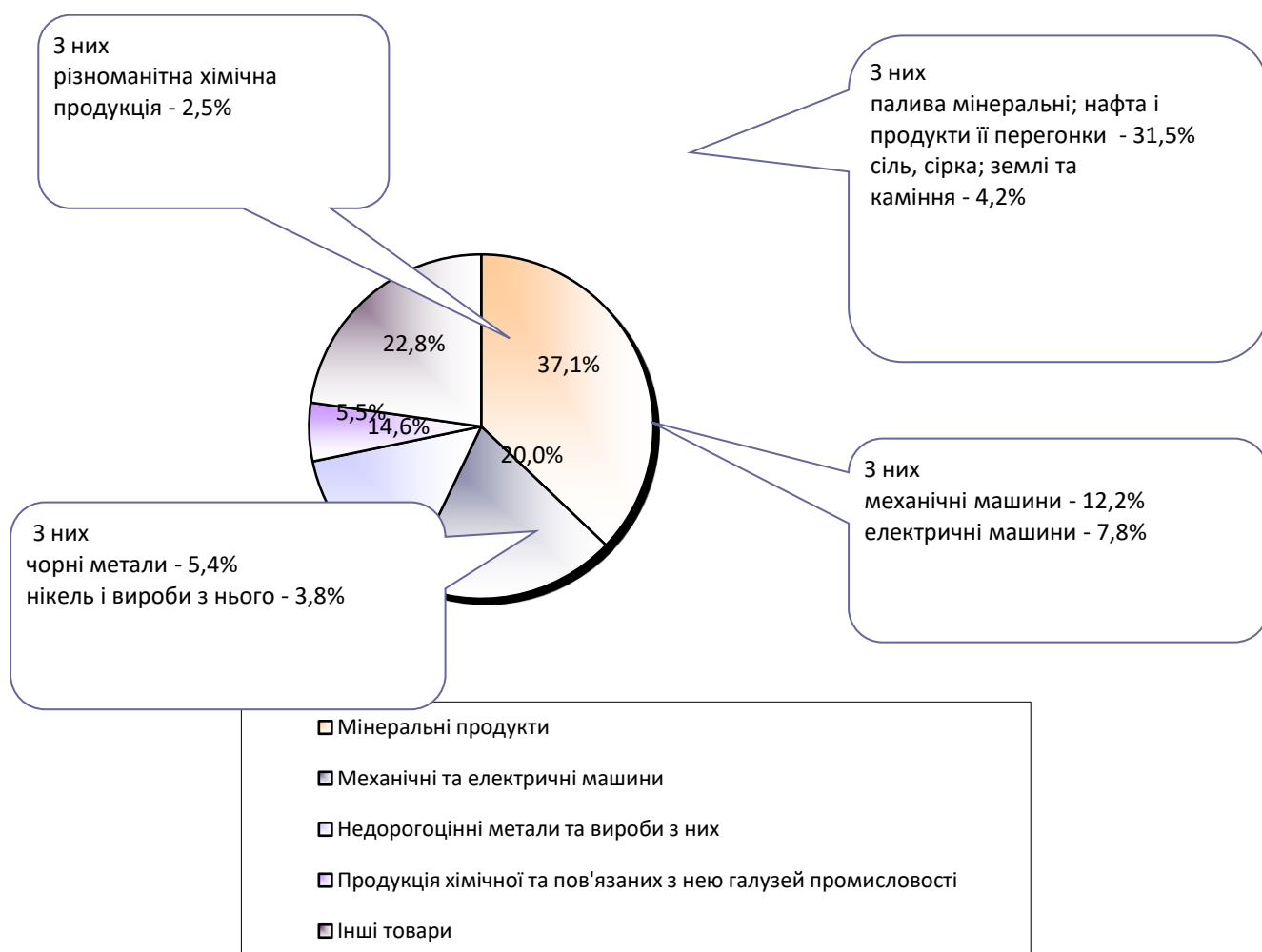

Рис.2.7 - Товарна структура імпорту у 2018 та 2019 роках*

*Джерело: складено автором на основі [83]

Варто зазначити, що намітилися позитивні тенденції у товарній номенклатурі експорту в бік збільшення частки продукції з високою доданою вартістю та наукомісткої та високотехнологічної продукції високого ступеня переробки. Цей процес призведе до пошуку нових ринків збуту продукції та до географічної диверсифікації зовнішньої торгівлі.

Якщо розглядати поступ України до європейської інтеграції та варто відмітити, що Запорізька область ввійшла до групи регіонів зі значенням Індексу євроінтеграційного поступу вище середнього рівня (ІсерЄП = 0,01299) [82]. Загалом, значення Індексу регіонів свідчать про недостатньо міцні позиції регіонів України з точки зору їх здатності успішно та швидко досягнути цілей економічної інтеграції.

Карта за напрямом І. «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» демонструє значення проміжних індексів у регіонах України (рис.2.8). Лідерами стали: Львівська, Київська та Тернопільська області, аутсайдером – Запорізька область.

Рис.2.8 - Індекс у регіонах України за напрямом І. «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» *

*Джерело: складено автором на основі [84]

За напрямом II. «Економічне та галузеве співробітництво» (рис.2.9) найвищих показників у 2014 р. досягли Київська, Івано-Франківська та Запорізька області.

Рис. 2.9 - Індекс у регіонах України за напрямом II. «Економічне та галузеве співробітництво»*

*Джерело: складено автором на основі [84]

Компаративний аналіз значень проміжних індексів за двома напрямками реформ дозволив виявити, що за показниками, які відображають здатність долучитися до вільних торговельних відносин з ЄС, регіони України мають сильніші позиції, ніж за показниками, які відображають рівень готовності до економічного та галузевого співробітництва. З одного боку, це є позитивним явищем, оскільки зовнішня торгівля, зокрема, нарощування обсягів експорту та формування позитивного торговельного сальдо виступає одним із найважливіших джерел зростання показників ВВП. З іншого боку, така ситуація несе в собі певні загрози для економічного інтегрування регіонів у

єдиний ринок ЄС, оскільки сировинна домінанта українського експорту ставить питання щодо якості економічного зростання національної економіки та її здатності конкурувати й підтримувати паритетні економічні відносини з європейськими країнами інтенсивного типу економічного зростання [82].

За результатами цього рейтингу для Запорізького регіону основними напрями трансформації зовнішньоекономічної діяльності регіону з урахуванням сучасних торгівельно-економічних інтересів повинні стати: розвиток зовнішньої торгівлі та інвестиційного співробітництва з країнами ЄС; співробітництво у сфері розвитку обробної промисловості; вдосконалення інституційних чинників, щодо залучення інвестицій; розвиток інформаційного суспільства та процесі діджиталізації.

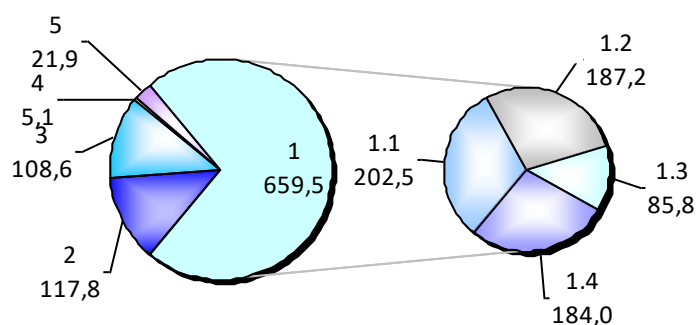
Вихід для національної економіки в цілому та для регіонів зокрема існує. На наш погляд, його слід шукати в інвестиційних процесах як національного та і іноземного характеру. Тобто в прямих іноземних інвестиціях, які допоможуть підприємствам шляхом інвестиційних процесів долучитися до формування ГЛДВ.

Прикладом може слугувати В'єтнам, який інтегрувався у ГЛДВ пізніше, ніж Китай. Тут і іноземні інвестори відіграють більш важливу роль; у деяких випадках вони переміщують діяльність з Китаю до В'єтнаму у відповідь на збільшення витрат у Китаї. У дослідженні ЮНІДО [85] підкреслюється біполярне явище, за якого компанії або беруть активну участь у ГЛДВ, або взагалі не беруть участі у них. Зокрема, джерело повідомляє, що 21% вітчизняних компаній та 41% іноземних компаній у В'єтнамі беруть участь у ГЛДВ на високому або середньому рівні. В результаті компанії-учасниці ГЛДВ забезпечують більше робочих місць, а працівники цих компаній отримують заробітну плату вищу, ніж середня по країні. Тобто процес участі у ланцюгах створення вартості свідчить про доцільність та необхідності долучення до нього.

Проаналізуємо ситуацію із ПІІ по Запорізькому регіоні. Обсяг внесених з початку інвестування прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в економіку області на 31 грудня 2019р. становив 912,9 млн.дол. США. та в розрахунку на одну особу становив 538,6 долара, що є дуже не високим показником.

У 2019 р. в економіку області іноземними інвесторами вкладено 8,3 млн.дол. США прямих інвестицій (акціонерного капіталу). Зменшення капіталу за цей період становить – 24,0 млн.дол.

Інвестиції надійшли з 51 країни світу. З країн ЄС з початку інвестування внесено 716,2 млн.дол. інвестицій (78,5% загального обсягу акціонерного капіталу), з інших країн світу – 196,7 млн.дол. (21,5%) [83]. Структура прямих інвестицій за видами економічної діяльності підприємств, представлена на рисунку 2.10.

(1)

Рис.2.10 - Структура прямих інвестицій за видами економічної діяльності підприємств (2019р.; млн.дол. США):*

(1 - промисловість; 1.1 – машинобудування, крім ремонту і монтажу машин і устаткування; 1.2 – виробництво харових продуктів, напоїв і тютюнових виробів; 1.3 – металургійне виробництво, виробництво готових виробів, крім виробництва машин і устаткування; 1.4 – інше виробництво; 2 – оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів; 3 – операції нерухомих майном; 4 – тимчасове розміщування й організація харчування; 5 – інші види економічної діяльності)

*Джерело: складено автором на основі [83]

Щодо географічної структури ПІІ, то до десятки основних країн-інвесторів, на які припадає 879,2 млн.дол. (96,4% загального обсягу прямих

інвестицій), входять: Кіпр, Швеція, Республіка Корея, Нідерланди, Естонія, Словаччина, Австрія, Бермудські Острови, Панама, Беліз.

Питома вага прямих інвестицій (акціонерного капіталу з країн ЄС у загальному обсязі відображена у діаграмі рисунку 2.11, і свідчить, що понад 78% ПІ надходять із ЄС і тільки 21% із інших країн світу. Тобто за походженням ПІ мають більше регіональний характер, а не глобальний.

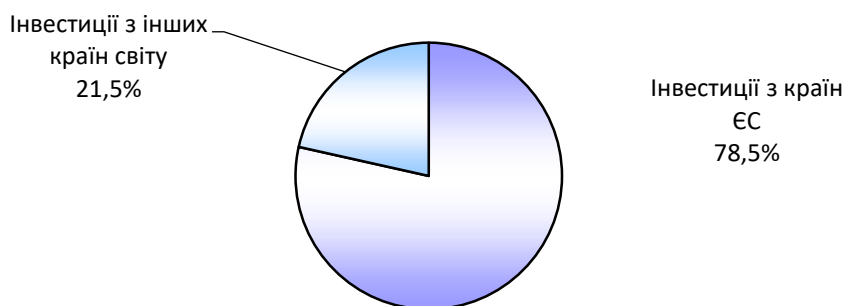

Рис. 2.11 - Питома вага прямих інвестицій (акціонерного капіталу з країн ЄС*

*Джерело: складено автором на основі [83]

Це може слугувати прямим доказом того, що регіон може бути залучений у ГЛДВ.

Якщо розглядати ПІ по підприємствах то маємо наступну тенденцію. На підприємствах промисловості зосереджено 659,5 млн.дол. (72,2%), у т.ч. переробної – 497,3 млн.дол. Серед галузей переробної промисловості у машинобудування, крім ремонту і монтажу машин і устаткування внесено 202,5 млн.дол., у виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів – 187,2 млн.дол., металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім виробництва машин і устаткування – 85,8 млн.дол.

У підприємства оптової та роздрібною торгівлі; ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів внесено 117,8 млн.дол., в організації, що здійснюють операції з нерухомим майном – 108,6 млн.дол., тимчасове розміщування й організацію харчування – 5,1 млн.дол., професійну, наукову та технічну діяльність – 4,9 млн.дол [83].

В результаті дослідження рівня залежності від міжнародної торгівлі для всіх регіонів України, виявлено, що Запорізький регіон належить до регіонів із високим рівнем залежності від міжнародної торгівлі. Географічна структура експорту товарів регіону свідчить, що серед країн-експортерів найбільшу питому вагу займають країни СНД і Азії, а за ними – країни ЄС. У товарній структурі експорту найбільшу частку склали чорні метали, механічні та електричні машини, продукти рослинного походження. Основу імпортих надходжень складають паливо мінеральне, нафта та продукти її перегонки, механічні та електричні машини. Тобто, структура зовнішньої торгівлі має енергетичну залежність регіону та сировинну спрямованість виробництва.

Позиції регіонів України, та Запорізького регіону з точки зору їх здатності успішно та швидко досягати цілей економічної інтеграції та включення у формування глобальних ланцюгів доданої вартості залишаються хиткими та потребують зміцнення за рахунок об'єднання зусиль адміністративного сектору, представників бізнесу та особистостей в цілому.

Задля залучення у ГЛДВ основою державної політики на національному та регіональному рівнях має стати формування організаційних та соціально-економічних умов для ефективного розвитку економічного та галузевого співробітництва у сферах обробної промисловості, транспорту, охорони навколишнього середовища, фінансових послуг, туризму, сільського господарства, наукової та інноваційної діяльності. У сукупності це слугуватиме фундаментом для нарощування обсягів експорту високотехнологічної продукції з високою доданою вартістю, та включення у формування ланцюгів доданої

вартості як на регіональному так і на глобальному рівні. Результатом цього буде підвищення економічної активності та зростання добробуту людей.

3 ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРАЦІЇ ІНДУСТРІАЛЬНОГО РЕГІОНУ У СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО

3.1 Засади формування стратегії зовнішньоекономічного розвитку промислових регіонів та інтеграції в ГЛДВ

Участь в глобальних ланцюгах доданої вартості є пріоритетом національного економічного розвитку. Такий процес дозволить подолати сировинну залежність української економіки, збільшити валютні надходження в умовах економічної нестабільності світового господарства. Посилить національні конкурентні позиції в умовах високою глобальної конкуренції, перш за все технологічної; дії міжнародних економічних санкцій і активним використанням неопротекціонізму в міжнародній торгівлі. У вище зазначених умовах українська економіка потребує збереження і закріплення позицій своїх фірм, бізнес-структур та регіонів на світовому ринку, а також в системі глобальних ланцюжків створення вартості. Важливим завданням для національної економіки є диверсифікації експорту та перетворення його в стратегічну задачу подальшого розвитку економіки.

В Україні приймається значна кількість національних документів стратегічного і програмного плану з розвитку економіки регіонів, в тому числі експорту. Велика увага приділяється такому пріоритету, як розвиток міжнародної технологічної конкурентоспроможності національної продукції через застосування в реальній економіці сучасних технологій. Активно працюють такі інститути і інструменти, як регіональні центри підтримки експорту в системі національного експортного центру, експортно-кредитне агенство; фонди стимулювання розвитку малих і середніх підприємств; часткова компенсація витрат, пов'язаних з сертифікацією продукції на

зовнішніх ринках, розробляються певні стратегії розвитку експорту окремих галузей.

Усі ці заходи передбачають реалізацію національних і регіональних проектів з розвитку промислового експорту, експорту продукції агропромислового комплексу, логістики міжнародної торгівлі, експорту послуг і по системним заходам розвитку міжнародної кооперації та експорту. В межах реалізації цих визначених пріоритетів та завдань в багатьох регіонах здійснюються пілотні проекти, щодо регіонального експортного стандарту розробляються стратегії розвитку міжнародних і зовнішньоекономічних зв'язків.

В регіонах існує практика позиціонування регіону в системі світогосподарських зв'язків як території розміщення компаній-експортерів, що надає їм додаткові конкурентні переваги та активне сприяння в просуванні їх продукції на світових ринках. В цьому контексті є важливим висвітлення нових тенденцій в сфері зовнішньоекономічної діяльності, та виступає інструментом зміцнення міжнародних позицій суб'єктів регіону.

Важливим завданням є узгодженість основних напрямів регіонального зовнішньоекономічного потенціалу з національною стратегічною програмною, що стосується зовнішньоекономічного розвитку, як в короткостроковій так і довгостроковій перспективі; узагальнення, систематизація механізмів і різноманітних інструментів сприяння регіональної зовнішньоекономічної діяльності за різними параметрами.

Узагальнюючи праці зарубіжних та національних вчених з цієї проблематики доцільно виділити основні підходи до формування стратегії розвитку регіону з точки зору зовнішньоекономічної діяльності та інтеграції в світове господарство. Більш наглядно це продемонстровано в таблиці (3.1.)

Таблиця 3.1 – Класичні підходи до формування стратегії розвитку регіонів*

	Автори		
	Перший підхід.	Другий підхід	Третій підхід
Суть	Розвиток національного господарчого суб'єкту зовнішньоекономічних зв'язків	Розвиток зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів національної економіки та інтеграції їх у світове господарство	Особливості економічного співробітництва регіонів(областей) України із зарубіжними країнами
Стратегія	Активне формування структури ЗЕД регіону для входження в систему світогосподарських зв'язків	1.Економічний потенціал регіону. 2. Створення в регіоні додаткових "полісів зростання". 3.Створення територіально-виробничих кластерів, територій інноваційного розвитку	1. Інтеграція в національні виробничі ланцюги 2. Організація технопарків, кластерів з регіонами та бізнес-структурами зарубіжних країн. 3. Технологічне співробітництво із країнами світу. 4. Імпортозаміщення 5. Неоіндустріалізація 6. Виробництво інноваційної продукції

*Джерело: складено автором за [55]

Тобто цей підхід є класичним і не включає в повній мірі інтеграцію в ГЛДВ. Реалії економічного буття спонукають вчених до більш ґрунтовного дослідження процесів включення в глобальні чи регіональні ланцюги та розробки стратегії зовнішньоекономічного розвитку регіонів з урахуванням цих тенденцій (табл. 3.2) .

На нашу думку всі ці підходи є науково зваженими та мають практичний аспект. Застосовуватися вони можуть регіоном тоді, коли є переваги в одному чи іншому виді виробництва.

Таблиця 3.2 – Новий підхід у формуванні зовнішньоекономічної стратегії розвитку регіону з врахуванням ГЛДВ*

	Автори		
	Поліструктурний підхід	Інтеграційний підхід	Трансформаційний
Сутність	включає: геоекономічний регіон; - регіональний; кластерний (експортний потенціал фірми)	Горизонтальна та вертикальна інтеграція суб'єктів господарювання	Трансформація глобальних ланцюгів вартості на основі процесів неоіндустріалізації
Стратегія	Включення інноваційного виробництва в ланцюги з низькою доданою вартістю	Інтеграція традиційного виробництва в ГЛДВ з високою доданою вартістю	Розповсюдження адитивного(технологій адитивного виробництва включають тривимірний об'єкт) виробництва в межах ГЛДВ з високою доданою вартістю

*Джерело: складено автором за [55]

Узагальнюючи світовий досвід та процеси індустріалізації в країнах Азії й Латинської Америки, процеси деіндустріалізації в країнах з трансформаційною економікою та неоіндустріальних процесів в країнах з розвиненою економікою, формування стратегії інтеграції національного регіону до світового господарства має включати такі елементи:

а) тобто, інформування фірм регіону про наявні угоди про співпрацю з регіонами інших країн, особливо до фірм-експортерів або потенційних експортерів.

б) формування карти можливостей інфраструктури зовнішньоекономічної діяльності. Вона включає: транспортні можливості, транспортно-логістичні

вузли, вантажних термінали, хаби; наявність у регіоні угод про економічне співробітництво з регіонами зарубіжних країн, центрів розвитку співробітництва; [86,87] можливості для підприємств взяти участь в бізнес-місії регіону, які спрямовується в регіони інших країн світу, в формі відправки зразків своєї продукції; можливість для підприємств звернутися за допомогою в міжнародній сертифікації їх продукції, в консультуванні з питань зовнішньоекономічних зв'язків, в тому числі з питань специфіки конкретних зарубіжних ринків [88,89].

Таким чином, карта можливостей допоможе передбачати схему просторового розміщення різноманітних об'єктів інфраструктури зовнішньоекономічної діяльності, що забезпечить інформованість господарюючих суб'єктів регіону про наявність та характеристики таких об'єктів.

а) функція рекламування експортного потенціалу регіону на зовнішньому ринку, рекламування брендів регіону, його компанії (інформаційно-організаційний інструмент):

б) функція обміну досвідом з метою, спільного виходу на зовнішній ринок, закордонним контрагентом (споживачем), потенційними кадрами (інформаційно-організаційний, фінансовий інструмент); сприяння налагодженню взаємодії між ділерами, які займаються експортними операціями, і є виробниками експортоорієнтованої продукції [90].

Важливо зазначити, що вище перераховані елементи, мають включати інструменти сприяння регіональній зовнішньоекономічній діяльності.

а) інформування про потенційні можливості зовнішньоекономічної діяльності фірм регіону;

б) рекламування експортного потенціалу регіону на зовнішньому ринку, рекламування брендів регіону, його компаній;

в) консультування зацікавлених господарюючим суб'єктів з ведення зовнішньоекономічної діяльності;

г) посередництво з боку регіональних інституцій підтримки експорту для господарюючого суб'єкта в його спілкуванні з потенційними українськими партнерами (з метою обміну досвідом, спільного виходу на зовнішній ринок), зарубіжним контрагентом (споживачем), потенційними кадрами (які могли б працювати в цій компанії);

д) наявному за кордоном попиту на продукцію необхідним є пошук партнерів в Україні, для спільної зовнішньоекономічної;

є) підтримка у формуванні технопарків, спеціальних економічних зон;

Стратегії розвитку експорту товарів в регіонах, які орієнтуються на збільшення обсягів експорту формується традиційним шляхом, тобто через пошук нових ринків збуту, збільшення виробництва проміжних товарів, створення одиничного товару різними підприємствами і підтримання відносин з уже існуючими торговими і стратегічними партнерами.

На нашу думку нова модель стратегії, повинна бути заснована на об'єднанні максимальних зусиль підприємств для створення готового товару і вихід з ним на нові світові ринки, а також із збільшенням виробництва товарів з високою доданою вартістю та включення ланок із формування ГЛДВ. В таблиці 3.3 перераховано пріоритетні напрями для Запорізького регіону.

Таблиця 3.3 - Пріоритети зовнішньоекономічного розвитку індустріального регіону (на прикладі Запорізької області в межах Глобальних ЛДВ) *

Пріоритет	Сутність пріоритету
Позиціонування Запорізького регіону в системі світогосподарських зв'язків не тільки як території розміщення компаній - експортерів, але і як території, для формування глобальної доданої вартості	1. Посилити локаційні переваги, які включають загальну інфраструктуру, яка відповідає ланкам формування ГЛДВ (приклад можна взяти із передових країн в цьому напрямку Японії чи Китаю); 2. Адаптувати регіональну систему сприяння зовнішній торгівлі через призму торгівлі компонентами. 3. Сприяти посиленню регіональної специфіки в контексті фрагментації галузевих ланцюгів
Посилити внутрішньо регіональну	Розширення заходів з розвитку міжрегіональної

інтеграцію ГЛДВ, шляхом включення в ці ланцюги не тільки Запорізький регіон-експортер, а й інші національні регіони, які можуть постачати комплектуючі і послуги в регіони-експортери	кооперації виробництва та розвиток внутрішніх національних ланцюгів як ланок ГЛДВ
Створення центру ухвалення стратегічних рішень по ГЛДВ в м.Запоріжжі	Зміна стратегічної програми розвитку Запорізького регіону із врахування включення в ланки ГЛДВ на середньострокову та довгострокову перспективу

*Джерело: складено автором самостійно [56]

Такий підхід до формування стратегії зовнішньоекономічного розвитку промислового регіону та інтеграції в світове господарство через виокремлення пріоритетів допоможе сформувати реальні площадки для формування в ГЛДВ. Втілення цієї стратегії призведе до розвитку регіону. Зокрема, зростання обсягу регіональної доданої вартості, додаткових робочих місць, впровадження нових технологій що призведе до реальних процесів неоіндустріалізації, збільшення зайнятості, розвитку інфраструктури регіону в різних аспектах, збільшення бізнес-структур, потреба у освіті та науці, збільшення податкових надходжень до регіонального та національного бюджету, та ін. Тобто на зміну депресивності регіону та регіону-експортера сировини, відбудеться реальна економічна активність.

3.2 Перспективи участі регіонів України в ГЛДВ

Події 2020 року, як у світовому господарстві так і в Україні призвели до посилення кризових явищ, а з іншого боку надали нові можливості для розвитку. Суперечностей у цих процесах багато, але те, що нова промислова революція 4,0 «стукає» в усі двері як промислового виробництва так і нашого побуту, а це вимагає адаптації до нових умов життя та розвитку.

В регіонах України відбуваються процеси впровадження концепції SMART -спеціалізації, яка полягає у виявленні унікальних характеристик і активів регіону та спрямована на впровадження нових методів управління шляхом співпраці між регіональними та національними органами влади, відповідальними за розробку та впровадження інноваційної політики, а також зацікавлених сторін, які беруть участь у такому процесі: підприємці, університети, науково-дослідні установи, громадянське суспільство [91].

Поділяємо точку зору фахівців, які переконують, що Інтеграція в ГЛДВ безпосередньо пов'язана із цими процесами розвитку. Основою успішної інтеграції промисловості в ГЛДВ є саме інноваційні екосистеми, на яких можуть базуватися розвинуті секторальні та регіональні кластери, які своєю чергою функціонують на принципах поглибленої інтеграції та смартспеціалізації [92].

Від політиків до міжнародних організацій, вчених та практиків, існує єдина думка, які підкреслюють критичну взаємозалежність понять кластерів і ГЛДВ. Аналітичні дослідження вказують, що розвинуті кластери мають значно кращі показники продуктивності, ніж звичайні експортери, відповідно й інтеграції в ГЛДВ [93].

В попередніх розділах дипломного дослідження акцентувалася увага на тому, що регіоналізація ланцюгів доданої вартості є сьогодні більш розповсюдженим явищем ніж глобалізація. Поточна глобальна пандемія коронавірусної інфекції COVID-19, не просто підсилила ці процеси, але й зробила їх основним. Аналітики зазначають, окрім тренду регіоналізації, відбуваються й два інші процеси — «прискорення» ланцюгів доданої вартості та їх діджиталізацію. Виокремлюються також процеси респорінгу, але фахівці зазначають, що не варто очікувати різкої зміни та релокації промислових активів до Європи з Азії. Відновлення чи перенесення виробничих потужностей відбудеться не в короткостроковій перспективі, але слід очікувати це в середньостроковій. Важливою рисою сучасності є також те, що,

постпандемічний контекст робить країни з низькою вартістю більш конкурентоздатними й агресивними до розширення частки ринку [94]. Приклад Китаю знову це засвідчує.

Політика ЄС, на відміну від США, залишається досить зваженою. З одного боку, ЄС розглядає Китай як одного з найбільших торговельних партнерів і визнає свою залежність від «китайської фабрики світу», про що нами зазначалося в п.2.2 дипломної роботи, з іншого боку, COVID-19 спровокував численні загострення відносин з Китаєм.

Аналізуючи ланцюги постачань, з політичної точки зору та екологічних проблем, слід зазначити, що але відбувається порушення прав людини, відсутність прогресу в питанні кліматичних змін, поступове витіснення європейських товарів на користь китайських по всьому світові, передусім у самому ЄС [95]. З точки зору конкурентності позицій, то Китай — це великий конкурент Євросоюзу. Наслідком цього буде те, що політика регіональних (а не глобальних) ланцюгів доданої вартості набуває сьогодні нового змісту. В цьому контексті для України з'являється потенційна можливість на посилення інтеграції з ЄС як промислового та технологічного хабу. Підкреслимо, що інтеграція буде розвиватися не просто в напрямку торгівля з ЄС, а коопераційні зв'язки, які принесуть більше вигоди для України.

Стосовно поточної ситуації із ланцюгами доданої вартості та політики ЄС з їх розвитку й підтримки за даними одного з провідних європейських бізнес-об'єднань, у березні-квітні 2020 року від 50% до 80 % високотехнологічних компаній ЄС відчували проблеми у сфері ланцюгів постачань. Згодом Єврокомісія зробила пропозиції щодо відновлення ЄС внаслідок глобальної пандемії коронавірусної інфекції COVID-19 із загальним обсягом фінансування 1,85 трлн євро на період 2021—2027 рр. [96]. До основних заходів перезапуску економічного блоку віднесено підтримку ключових секторів та технологій, платоспроможності життєздатних компаній та інвестиції в

Важливо також підкреслити, що на сучасному етапі регіональний аспект ГЛДВ в ЄС розглядається в контексті Стратегічних ланцюгів цінностей (СЛЦ), які мають системне значення і формують внесок у зростання, створення робочих місць і підвищення конкурентоспроможності.

Характерними параметрами СЛЦ є:

а) технологічна інноваційність, тобто ланцюг цінності заснований на використанні стратегічних ключових стимулюючих технологій, технологічних проривів, основних результатів НДДКР або революційних інновацій;

б) економічний і ринковий потенціал, тобто ланцюг цінності має значну економічну вагу, фактичну або потенційну;

в) суспільно-політичне значення для Європи, а саме ланцюг цінності робить важливий внесок у вирішення європейських соціальних проблем та досягнення політичних цілей. Наприклад у сфері зміни клімату, старіння населення [97].

Ланцюг цінності також відіграє важливу роль у забезпеченні безпеки та автономії Європи. У світі, де все більше промислових процесів повністю взаємопов'язані, в Європі намагається створити певні ключові технології і вона правами інтелектуальної власності на них для досягнення певної міри технічної незалежності. Зокрема, у сфері критично важливої інфраструктури, компонентів або наборів прав інтелектуальної власності з метою забезпечення економічної безпеки.

Із вище зазначеного слідує, що Європейська Комісія просуває транскордонний і інтегрований європейський підхід, який охоплює весь ланцюг цінності екосистеми продукції, починаючи з видобутку і переробки сировини, проектування і виробництва елементів і комплектів продукту їх використання, повторного використання, переробки та утилізації в умовах циркулярної економіки. Такий підхід сприятиме виробництву та використанню вискоєфективних продуктів і встановлюватиме стандарти стійкості по всьому ланцюгу цінності і для матеріалів, що переробляються.

Для України є потенційні можливості діяти в цьому контексті в різних секторах національної економіки. Проблематика ГЛДВ є досить складною, і тому важливо розглядати конкретні приклади, що демонструють різні аспекти інтеграції. Тому доцільним є аналіз по окремих галузях національної економіки.

Понад 70 % українського ІТ-експорту становлять послуги з розробки програмного забезпечення — аутсорсинг. По суті, наші розробники вже давно інтегровані в більш розвинуті екосистеми та ланцюги інших країн. Великі компанії, такі як «Luxoft», «Softserve», «Eleks», «Global Logic», «Infopulse» та інші, створюють програмні продукти під великі глобальні бренди й часто є ланками їхніх технологічних екосистем та ланцюгів. Наприклад, українські розробники «Luxoft» розробляють технології керування авто, включно з безпілотними, для великих німецьких автовиробників. Інша сфера спеціалізації компанії — енергоринок. Компанія розробляє програмне забезпечення, яке пізніше виходить під брендом «Alstom» у вигляді готових програмних платформ [98].

Переваги від інтеграції цих компаній у світові ланцюги полягають насамперед у зміні стандартів для освітньої та кадрової системи в Україні. ІТ-аутсорсери значно підняли стандарти освіти та кваліфікації кадрів, що також впливає на весь ринок кадрів.

В національній промисловості кластер «Закарпаття» є найбільшим прикладом по входженню в ГЛДВ [98].

Заводи цього кластеру є ланками міжнародних ланцюгів брендів, таких як «Eurocar», «Jabil», «Yazaki», «Fischer» тощо. Цей кластер одним з перших перейшов на системну модель інтеграції в ГЛДВ, а питання ще глибшої спеціалізації, інфраструктури, підготовки кадрів, діджиталізації тощо виносяться на рівень усього кластеру. Це, безумовно, сприяє покращенню довіри інвесторів та зростанню конкурентоспроможності. Переваги ж для української економіки класичні: робочі місця, доходи в бюджет, розвиток

регіону. Не менш важливим є те, що кластер утримує й нарощує галузеву експертизу. Чого важко сказати про цілий ряд українських машинобудівних секторів, неінтегрованих у ГЛДВ, як те ж авіабудування [98].

Слід зазначити, що , глибока інтеграція у світові ланцюги має зворотну сторону під час кризи. Оскільки, падіння європейського автопрому автоматично веде до скорочення замовлень та робочих місць і в залежних від нього підприємствах України. На відміну від швейних кластерів, переорієнтувати складні промислові виробництва на випуск іншої продукції або диверсифікувати географію постачань дуже важко.

У інжиніринговому консалтингу передовим є «Прогрестех Україна» (Київ) — один з чотирьох світових центрів експертизи компанії «Boeing», спеціалізується на проектуванні, інжиніринговому консалтингу та розробці програмного забезпечення у сфері авіабудування. Ця компанія, як і класичні ІТ-аутсорсери, «Прогрестех-Україна» активно інвестує й, по суті, змінює модель навчання інженерних кадрів. Водночас, існує велика різниця в рівні інтеграції та впливу на розвиток внутрішньої екосистеми та всього ринку, а також у взаємодії з українським рухом Індустрії 4.0 [98].

«С-інжиніринг» (Одеса) — українська інжинірингова компанія, представлена на світовому ринку брендом «SE Group International». EPC-контрактор у сфері автоматизації та електропостачання промислових підприємств. Компанія має необхідний власний техніко-виробничий ресурс для реалізації комплексу робіт з проектування, виготовлення, монтажу, введення в експлуатацію, сервісного обслуговування. Завдяки повному циклу виробництва, високій якості та відповідності міжнародним стандартам «S-Engineering» є успішним експортером та партнером багатьох світових брендів. Географія поставок включає такі країни, як Німеччина, Туркменістан, Казахстан, Об'єднані Арабські Емірати, Королівство Саудівська Аравія, Іспанія, Польща, Болгарія, Румунія, Чехія тощо.

Особливістю інтеграції в ГЛДВ є партнерство з «Siemens». Компанія має ряд ліцензій та сертифікатів на рішення та послуги, які визнаються у світі. Це відкриває двері до нових замовників, адже «Siemens» як світовий лідер у сфері промислової автоматизації має найбільше покриття ринку.

«MDEM» (Миколаїв). Як і «Прогрестех-Україна», «MDEM» теж дуже цікавий приклад «правильного аутсорсингу» та інтеграції в ГЛДВ. Це філія й один з центрів експертизи голландського концерну «DAMEN», що спеціалізується на проектуванні суден. У контексті теми інтеграції в ГЛДВ привертає увагу саме «технологічна мультисервісність» — яскрава демонстрація потенціалу українського інжинірингу, якого так бракує іншим промисловим галузям у євроінтеграції (рис 3.1).

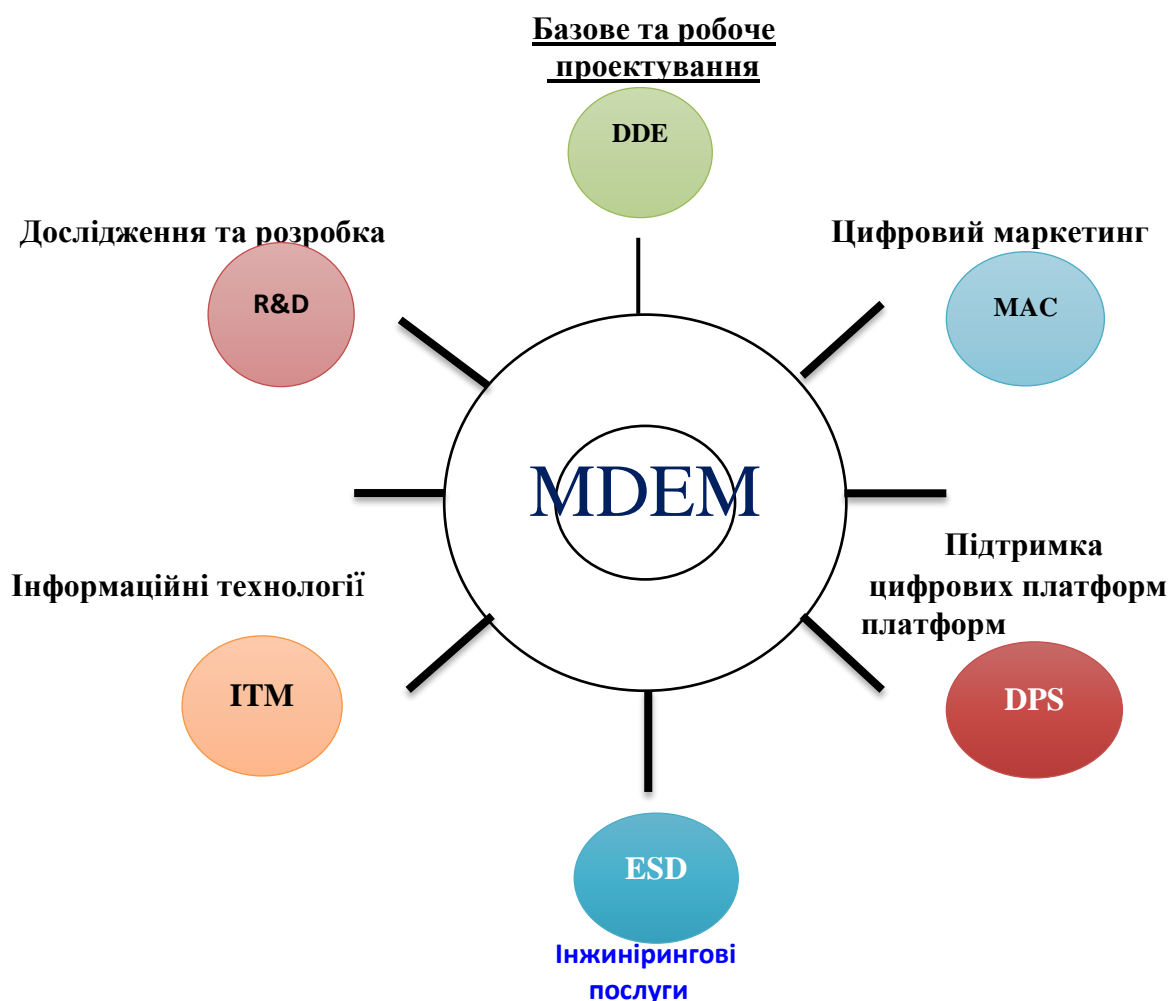

Рис.3.1 – Приладобудування: приклад «MDEM» *

*Джерело: складено автором за [97,98]

Лідер українського руху 4.0 насамперед за обсягом портфеля продуктів та напрямів діяльності «Infocom Ltd»Ф [99]. Ця компанія розташована в Запорізькому регіоні. Сформувалася у сфері промислової автоматизації на початку 1990-х років, сьогодні пропонує ринку продукти та рішення у сфері розробки спеціалізованого програмного забезпечення, альтернативної енергетики, електротранспорту, робототехніки, комп'ютерного зору, дронів тощо.

ІНФОКОМ ЛТД застосовує інноваційні технології та рішення для автоматизації виробничих процесів, оптимізації робіт та підвищення безпеки на промислових підприємствах. Підприємство спеціалізується в галузі застосування інноваційних технологій, рішень щодо розподілу енергії та впровадження програмних продуктів, які забезпечують автоматизацію і отримання повної інформації про поточні процеси.

Фірма ІНФОКОМ ЛТД на практиці втілює риси четвертої промислової революції, яку ми описували з теоретичної точки зору в п.1.1 магістерської роботи. На цьому підприємстві зовсім новий тип промислового виробництва. Експертні компетенції цього підприємства можна відобразити на рисунку 3.2 : В розширеному розумінні ці компетенції проявляються в наступних видах: роботи підвищеної небезпеки для електричних установок і технологічного обладнання напругою до 330 кВ;

а) розробка програмного забезпечення для автоматизації технологічного процесу АСУ ТП і програмного забезпечення ІТ управління виробництва, включаючи рівень MES, ERP;

б) рішення з використанням цифрової ідентифікації, машинного зору, самоповільних нейронних мереж;

в) виробництво і постачання шаф для АСУ ТП, ПКУ, силових розподільних шаф 0,4 кВ, в тому числі на умовах ліцензії SIVACON фірми SIEMENS;

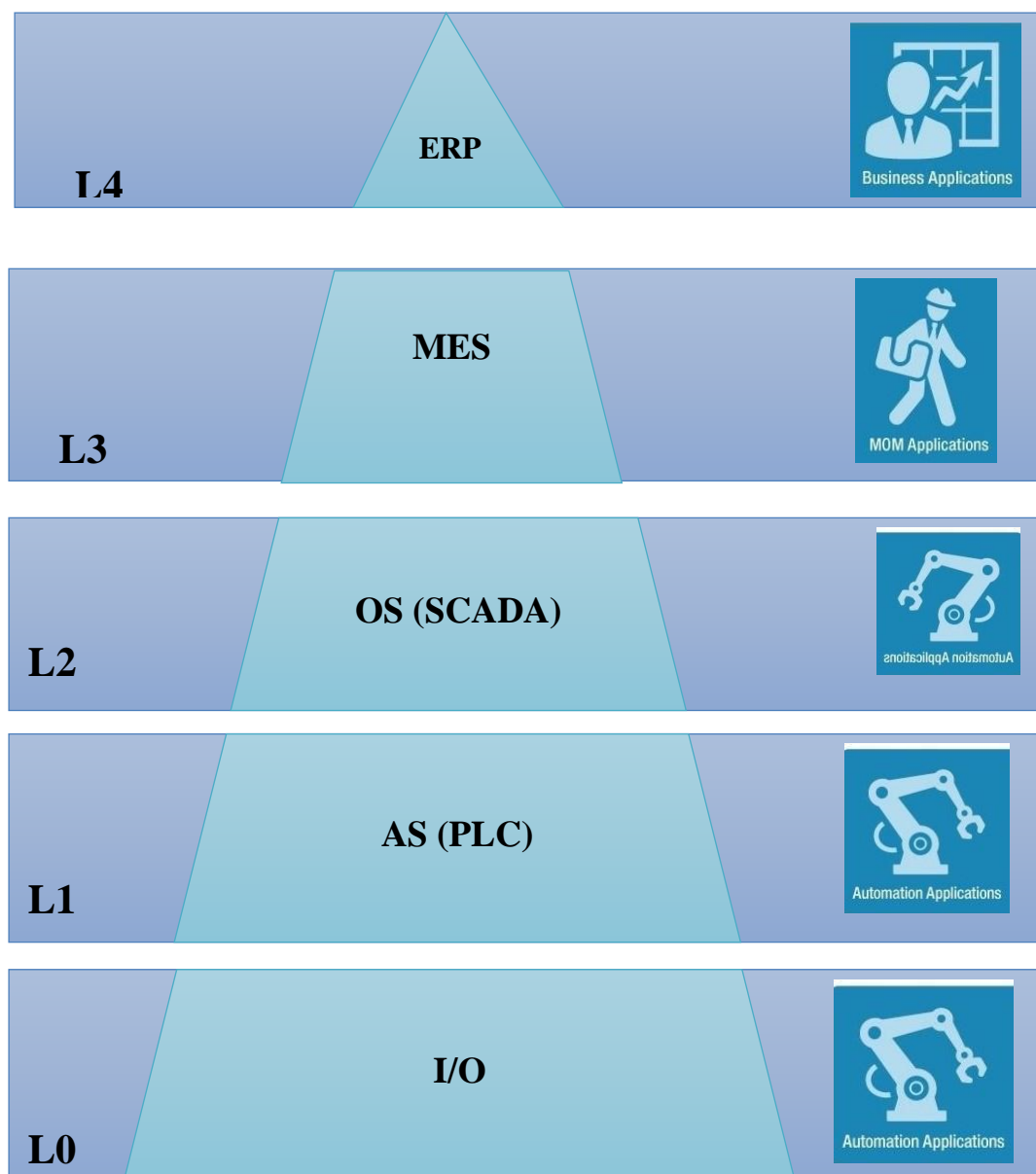

Рис. 3.2 - Компетенції INFOCOM LTD за стандартом ISA-95*

*Джерело: складено автором за [99]

- г) монтаж, налагодження і введення в експлуатацію обладнання;
- д) забезпечення технічною підтримкою і навчання персоналу замовника;
- є) поставка обладнання світових провідних виробників (карта поставок)

[99].

Компанія ІНФОКОМ ЛТД базується на таких цінностях, як якість і професіоналізм, що в результаті призводять до скорочення витрат і значно зменшують ризики. ІНФОКОМ ЛТД за 25 років на ринку виконала понад 1000 проектів. Компетенції фірми підтверджують світові сертифікати в сфері автоматизації (Додаток В).

А про співпрацю із фірмами світовими лідерами та участь у формуванні та створенні ланцюгів доданої вартості свідчить перелік компаній у Додатку Г.

Головний дохід компанія отримує від експортних контрактів, але спрямовує його в розвиток інновацій. Тобто, саме експорт та інтеграція в ГЛДВ є джерелом її інноваційного розвитку. Хоча «Інфоком» має сотні замовників і в Україні, вигідність від контрактів на зовнішніх ринках значно вища.

Слід узагальнити, що наші теоретичні дослідження у першому розділі роботи, підтверджуються реальними діями компаній, особливо ІНФОКОМ ЛТД. Успішною і конкурентоспроможною компанія буде, тоді, коли інтегруватися у світове господарство, застосовуватиме інноваційні технології, враховувати світові та національні тренди, мати свої цінності та формувати нові, вибудовувати інноваційні стратегії на основі визначених пріоритетів., та враховувати національні й регіональні інтереси.

Приклади цих компаній свідчать про: значний потенціал українських розробників та промисловців для інтеграції в ГЛДВ; численні переваги цієї інтеграції — перш за все у сфері покращення інноваційного рівня та конкурентоздатності; необхідність балансу з викликами внутрішнього ринку.

Вище охарактеризовані підприємства є локомотивом інтеграції промислових регіонів до ГЛДВ.

4 ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

4.1 Аналіз потенційних небезпек

Оскільки тема магістерської роботи – «Інтеграція індустріального регіону в глобальні ланцюги створення доданої вартості», передбачає виконання посадових обов'язків та проведення досліджень та розрахунків в сфері міжнародного бізнесу у приміщенні офісу обладнаному персональними комп'ютерами (далі ПК) з візуальними дисплейними терміналами (далі ВДТ), тому нижче розглянемо заходи по забезпеченню безпеки, виробничої санітарії, гігієни праці і пожежної безпеки для офісного приміщення [100].

Виходячи з обов'язків фахівця на існуючому обладнанні (ПК з ВДТ) у приміщенні офісу виявлено наступні небезпеки та шкідливі фактори, які здатні нанести ушкодження здоров'ю працівників:

а) можливість ураження електричним струмом, при виконанні посадових обов'язків внаслідок порушення правил з електробезпеки або помилкових дій персоналу, що може призвести до електротравм різного ступеню важкості або навіть до летального наслідку;

б) механічне травмування внаслідок нераціонального розташування робочих місць, що є порушенням вимог ергономіки;

в) підвищене нервово-психічне навантаження, внаслідок специфіки роботи, а саме постійний контакт з клієнтами, колегами по роботі, керівництвом, контрагентами при вирішенні робочих питань (деякі з них можуть бути конфліктними, суперечливими), що може викликати емоційний дискомфорт, внутрішнє роздратування та емоційну нестабільність під час короткотривалих певних негативних ситуацій, та може призвести до

захворювань нервової системи, зниження насаги на працю та стресових станів та помилкових дій;

г) оскільки робота користувача ПК вимагає тривалого статичного напруження м'язів спини, шиї, рук і ніг тому не раціональна або неправильна конструкція, організація та обладнання комп'ютеризованого робочого місця не забезпечує правильного та комфортного положення при роботі за комп'ютером, що може привести до швидкої втоми, а як наслідок до помилок, зниженню працездатності та кістково-м'язовим порушенням;

д) недостатнє або надмірне освітлення робочих місць, в зв'язку з несправністю, або хибним вибором освітлювальних приладів, в зв'язку з неправильним розташуванням робочих місць по відношенню до джерел природного та штучного освітлення, що призводить до помилкових дій, погіршення зору або ефекту засліплення;

е) незадовільні параметри мікроклімату в робочих приміщеннях (підвищена або знижена температура, вологість і рухливість повітря), у зв'язку з відсутністю, хибним вибором та використанням не якісних або нераціональних систем вентиляції, кондиціонування повітря, приводить до підвищеної стомлюваності, а як наслідок до помилок, зниженню працездатності, а також може бути причиною простудних захворювань;

є) неправильні або нераціональні дії персоналу в умовах надзвичайних ситуацій, внаслідок не своєчасного оповіщення, неякісної підготовки персоналу правилам дій в умовах надзвичайних ситуацій або якісної організації дій персоналу керівництвом, призводять до паніки, невиправданих травм та загибелі людей;

ж) можливість загоряння, в зв'язку з порушенням правил протипожежної безпеки, використанням несправного електрообладнання, або відсутністю систем пожежної сигналізації і пожежогасіння, що призводить до пожежі, а як наслідок може бути причиною опіків та травм різного ступеню важкості або навіть летального наслідку, а також значних матеріальних збитків;

з) захворювання внаслідок хвороботворної дії мікроорганізмів. До основних потенційних небезпек біологічного характеру, в офісних приміщеннях можна віднести хвороботворну дію мікроорганізмів, внаслідок не дотримання правил санітарної гігієни приміщень, що може призвести до захворювань інфекційної природи;

и) велика кількість шкідливих сполук, що виділяються при інтенсивній роботі принтерів та копіювальних апаратів, призводить до загальних захворювань.

4.2 Заходи по забезпеченню безпеки

У приміщенні офісу застосовується широке різноманіття електроприладів: персональні комп'ютери, принтери, ксерокси, факси, освітлювальні прилади, кондиціонери, побутові електроприлади тощо. Небезпека ураження електричним струмом при використанні цих приладів з'являється при недотриманні заходів обережності, а також при відмові або несправності цього обладнання. Наслідки ураження електричним струмом залежать від багатьох факторів: опору організму, величини, тривалості дії, роду і частоти струму, шляхів його проходження через життєво важливі органи, умов зовнішнього середовища [101].

Для запобігання ураження електричним струмом встановлено електроустаткування, яке відповідає вимогам ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні стандартні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин», «Правил улаштування електроустановок» (далі – «ПУЕ»), ДСТУ Б В.2.5-82:2016 «Електробезпека в будівлях і спорудах. Вимоги до захисних заходів від ураження електричним струмом», НПАОП 40.1-1.32-01 «Правила будови електроустановок. Електрообладнання спеціальних установок», НАПБ А.01.001-2014 «Правила пожежної безпеки в Україні» та буде використовуватися згідно вимог

НПАОП 40.1-1.01-97 «Правила безпечної експлуатації електроустановок» (далі – «ПБЕЕ»), НПАОП 40.1-1.21-98 «Правила безпечної експлуатації електроустановок споживачів» (далі – «ПБЕЕС») та НПАОП 0.00-7.15-18 «Вимоги щодо безпеки та захисту здоров'я працівників під час роботи з екранними пристроями».

Згідно «ПУЕ», за ступенем небезпеки ураження електрострумом, офісне приміщення належить до 1-го класу, тобто є приміщенням без підвищеної небезпеки, у якому відсутні умови, що створюють підвищену та особливу небезпеку [102].

Згідно глави 1.7 – «Заземлення і захисні заходи від ураження електричним струмом» – «ПУЕ», обладнання офісу має основну ізоляцію струмовідних частин, яка забезпечує захист від прямого дотику та подвійну, яка складається з основної та додаткової ізоляції, для забезпечення захисту від ураження електричним струмом у разі пошкодження основної ізоляції. Відповідно до вимог п. 6.7.4. НПАОП 40.1-1.21-98 «ПБЕЕС» усі доступні для доторкання металеві деталі електрообладнання у приміщенні з ПК, які можуть опинитись під напругою, у випадку пошкодження ізоляції, з'єднані з заземлюючим пристроєм [103].

Оскільки офісне приміщення за ступенем небезпеки ураження електрострумом належить до 1-го класу, тому відповідно до вимог п. 6.7.6 НПАОП 40.1-1.21-98 «ПБЕЕС» та додатку №1 до НПАОП 40.1-1.01-97 «ПБЕЕ» користувачі ПК пройшли інструктаж з електробезпеки з оформленням в журналі інструктажу та мають I групу з електробезпеки [104,105].

Ймовірність механічного травмування може виникнути внаслідок нераціонального розташування робочих місць, захаращення робочих місць або у зв'язку з недбалістю та неуважністю обслуговуючого персоналу. Для виключення травматизму згідно ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» зроблено більш зручне та раціональне розташування

робочих місць, таким чином збільшена відстань між ними, яка відповідає нормованим значенням (площа на одне робоче місце має становити не менше ніж $6,0 \text{ м}^2$, а об'єм не менше ніж $20,0 \text{ м}^3$). Поверхня підлоги є рівною, неслизькою, з антистатичними властивостями.

У зв'язку із стресовими ситуаціями та нервово-емоційними навантаженнями у працівників може виникнути ймовірність захворювань загально-невротичного характеру.

З метою зниження нервово-емоційного напруження, стомлення зорового аналізатора, поліпшення мозкового кровообігу, подолання несприятливих наслідків гіподинамії, запобігання втоми, згідно ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» для робітників із застосування ЕОМ, передбачені регламентовані перерви для відпочинку тривалістю 15 хвилин через кожні дві години, а також обладнані побутові приміщення для відпочинку під час роботи, кімната психологічного розвантаження. В кімнаті психологічного розвантаження передбачені пристрої для приготування й роздачі тонізуючих напоїв, а також місця для занять фізичною культурою [106,107,108].

Для оптимізації відносин у колективі проводяться тренінги з залучанням психологів на теми: «Адаптація у новому колективі», «Поведінка в суспільстві».

Для запобігання кістково-м'язових порушень робочі місця користувачів ПК у офісному приміщенні відповідають ергономічним вимогам з урахуванням характеру і особливостей трудової діяльності згідно з ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин».

Висота робочої поверхні столу з ПК регулюється в межах 680-800 мм, а ширина і глибина – забезпечує можливість виконання операцій у зоні досяжності моторного поля (рекомендовані розміри: ширина – 600-1400 мм,

глибина – 800-1000 мм). Робочий стіл має простір для ніг висотою 600 мм, шириною – 500 мм, глибиною (на рівні колін) – 450 мм, на відстані витягнутої ноги – 650 мм.

4.3 Заходи з виробничої санітарії і гігієни праці

Основними причинами недостатньої або надмірної освітленості робочих місць є несправність або хибний вибір освітлювальних приладів, неправильне розташування робочих місць по відношенню до джерел освітлення.

Незадовільна освітленість на робочому місці або на робочій зоні може бути причиною зниження продуктивності та якості праці, отримання травм. Недостатнє або надмірне освітлення викликає зоровий дискомфорт, що виражається у відчутті незручності або напруженості. Тривале перебування в умовах зорового дискомфорту призводить до розсіювання уваги, зменшення зосередженості, зоровій і загальній втомі.

У офісному приміщенні обладнаному ПК з екранним пристроєм (далі – «ЕП»), згідно ДСанПіН 3.3.2.007-98 [109] «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» та ДБН В.2.5-28-2018 «Природне і штучне освітлення» передбачене природне та штучне освітлення.

Природне освітлення здійснено через світлові прорізи, які орієнтовані на південь і забезпечують коефіцієнт природної освітленості (КПО) не нижче 1,5%. Для захисту від прямих сонячних променів, які створюють прямі та відбиті відблиски на поверхні екранів і клавіатури, передбачено сонцезахисні пристрої, на вікнах встановлені жалюзі.

Розрахунок загального штучного освітлення в приміщенні офісу за такими показниками: довжина (А) – 8 м, ширина (В) – 4,5 м, висота (Н) – 3,4 м, з висотою робочої поверхні $h_p = 0,8$ м, нормованим значенням штучного освітлення для кабінету (офісу) $E_n = 300$ лк.

Офіс обладнаний світильниками типу ЛВО (растровий), $L/h = 1,4$, колір стелі $r_{ст} = 70\%$, стін $r_{с} = 50\%$, підлоги $r_{п} = 30\%$ відповідно. Коефіцієнт запасу (K_z) при проектуванні штучного освітлення $= 1,4$.

Розраховуємо кількість рядів світильників у приміщенні N_p :

$$N_p = \frac{B}{(H - h_p) \cdot [L/h]}, \text{ шт}; \quad (4.1)$$

де: B – ширина приміщення, м;

H – висота приміщення, м;

h_p – висота робочої поверхні, м;

$[L/h]$ – числове значення коефіцієнта світильника.

$$N_p = \frac{4,5}{(3,4 - 0,8) \cdot 1,4} = 2 \text{ (шт)}.$$

Визначаємо максимально допустиму відстань між рядами світильників

L_{\max} :

$$L_{\max} = \frac{B}{N_p}, \text{ м}; \quad (4.2)$$

де: B – ширина приміщення, м;

N_p – кількість рядів світильників у приміщенні, шт.

$$L_{\max} = \frac{4,5}{2} = 2,25 \text{ (м)}.$$

Визначаємо значення індексу приміщення i , що характеризує співвідношення розмірів освітлювального приміщення і висоти розміщення світильників:

$$i = \frac{A \cdot B}{(H - h_p) \cdot (A + B)}; \quad (4.3)$$

де: A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

H – висота приміщення, м;

h_p – висота робочої поверхні, м.

$$i = \frac{8 \cdot 4,5}{(3,4 - 0,8) \cdot (8 + 4,5)} = 1,11.$$

Визначаємо значення коефіцієнта використання світлового потоку η , створюваного світильниками типу ЛВО (растровий).

Вибирається з урахуванням відбиття поверхонь приміщення та індексу приміщення i дорівнює 45 %.

Визначаємо сумарний світловий потік освітлювальної установки у даному приміщенні Φ_{Σ} :

$$\Phi_{\Sigma} = \frac{E_H \cdot A \cdot B \cdot k_z \cdot z}{\eta}, \text{ ЛМ}; \quad (4.4)$$

де: E_H – рівень нормованого загального освітлення, лк;

A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

k_z – коефіцієнт запасу;

z – коефіцієнт нерівномірності (мінімальної) освітленості (відношення середньої освітленості до мінімальної освітленості), як правило дорівнює (для люмінесцентних ламп $z=1,1$);

η – коефіцієнт використання світлового потоку.

$$\Phi_{\Sigma} = \frac{300 \cdot 8 \cdot 4,5 \cdot 1,4 \cdot 1,1}{0,45} = 36960 \text{ (ЛМ)}.$$

Визначаємо умовну загальну кількість світильників у приміщенні $N_{св}^*$:

$$N_{св}^* = \frac{A \cdot B}{L_{\max}^2}, \text{ шт}; \quad (4.5)$$

де: A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

L_{\max} – максимально припустима відстань між рядами світильників, м.

$$N_{св}^* = \frac{8 \cdot 4,5}{2,25^2} = 7 \text{ (шт)}.$$

Розрахуємо світловий потік умовного джерела світла Φ_l^* :

$$\Phi_{л}^* = \frac{\Phi_{\Sigma}}{N_{л}^*}, \text{ лм}; \quad (4.6)$$

де: Φ_{Σ} – сумарний світловий потік освітлювальної установки, лм;

$N_{л}^*$ – загальна кількість ламп у світильнику, яка розраховується за формулою:

$$N_{л}^* = N_{св}^* \cdot n, \text{ шт}; \quad (4.7)$$

де: n – кількість ламп у світильнику, шт.

$$N_{л}^* = 7 \cdot 4 = 28 \text{ (шт)};$$

$$\Phi_{л}^* = \frac{36960}{28} = 1320 \text{ (лм)}.$$

Знаходимо коефіцієнт m – співвідношення між розрахунковим світловим потоком лампи $\Phi_{л}^*$ та фактичним світловим потоком вибраної стандартної лампи $\Phi_{л}$:

$$m = \frac{\Phi_{л}^*}{\Phi_{л}}. \quad (4.8)$$

$$m = \frac{1320}{1150} = 1,15.$$

Визначаємо оптимальну (фактичну) кількість світильників у приміщенні $N_{св}$:

$$N_{св} = N_{св}^* \cdot m, \text{ шт}; \quad (4.9)$$

де: $N_{св}^*$ – умовна загальна кількість світильників у приміщенні, шт.

m – співвідношення між розрахунковим світловим потоком лампи та фактичним світловим потоком вибраної стандартної лампи.

$$N_{св} = 7 \cdot 1,15 = 8 \text{ (шт)}.$$

Визначаємо фактичну кількість ламп у приміщенні $N_{л}$:

$$N_{л} = N_{св} \cdot n, \text{ шт}; \quad (4.10)$$

де: $N_{св}$ – оптимальна (фактична) кількість світильників у приміщенні, шт;

n – кількість ламп у світильнику, шт.

$$N_{л} = 8 \cdot 4 = 32 \text{ (шт)}.$$

Визначаємо загальну розрахункову освітленість E_p у приміщенні, що створюється при застосуванні стандартних ламп:

$$E_p = \frac{\Phi_l \cdot N_l \cdot \eta}{A \cdot B \cdot k_z \cdot z}, \text{ лк}; \quad (4.11)$$

де: Φ_l – фактичний світловий потік вибраної стандартної лампи, лм;

N_l – фактична кількість ламп у приміщенні, шт;

η – коефіцієнт використання світлового потоку;

A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

k_z – коефіцієнт запасу;

z – коефіцієнт нерівномірності (мінімальної) освітленості.

$$E_p = \frac{1150 \cdot 32 \cdot 0,45}{8 \cdot 4,5 \cdot 1,4 \cdot 1,1} = 298,7 \text{ (лк)}.$$

Виходячи з розрахунку загальне штучне освітлення в приміщенні офісу дорівнює 298,7 лк, що відповідає нормованому значенню освітлення (300 лк) і яке забезпечується за допомогою 8 світильників типу ЛВО (растровий) з використанням 32 ламп фірми Philips (TL-D 18W/965).

Для запобігання хвороботворної дії мікроорганізмів на людину передбачено проведення щоденного вологого прибирання приміщень, їх періодичне провітрювання. В періоди загострення інфекційної обстановки необхідно виконувати щоденні додаткові заходи:

- а) кварцювання;
- б) вологе прибирання з використанням антисептичних препаратів;
- в) дотримання правил особистої гігієни.

Основними причинами недостатньої або надмірної освітленості робочих місць є несправність або хибний вибір освітлювальних приладів, неправильне розташування робочих місць по відношенню до джерел освітлення.

Неправильне проектування або несправність систем опалення, вентиляції та кондиціонування в приміщенні офісу може призвести до негативних впливів

на здоров'я працівників у вигляді простудних захворювань, перегрівань, проблем із дихальними шляхами тощо.

Метеорологічні умови для приміщенні з комп'ютеризованими робочими місцями – температура, відносна вологість та швидкість переміщення повітря цілком відповідають вимогам ДСН 3.3.6.042-99 «Державні санітарні норми мікроклімату виробничих приміщень» [110]. Роботи у приміщенні з ПК, належать до категорії Іб – легка робота, тому передбачені наступні оптимальні значення параметрів мікроклімату:

а) у холодний період року: температура 21-23°C; відносна вологість: 40-60%; швидкість переміщення повітря: 0,1 м/с;

б) у теплий період року: температура 22-24°C; відносна вологість: 40-60%; швидкість переміщення повітря: 0,2 м/с.

Відповідно до вимог ДБН В.2.5-67:2013 «Опалення, вентиляція та кондиціонування», з метою забезпечення оптимальних параметрів мікроклімату в офісному приміщенні обладнаному ПК з ЕП передбачена система централізованого водяного опалення з радіаторами, а на теплий період передбачений побутовий кондиціонер [113].

З метою забезпечення необхідного повітрообміну у приміщенні офісу передбачена система механічної припливно-витяжної вентиляції (методом рекуперації), яка забезпечує 3-кратний обмін повітря за годину.

Оптимальні рівні позитивних ($n+$) і негативних ($n-$) іонів у повітрі офісного приміщення з ЕП відповідають вимогам додатку 3 ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» і становить: $n+ = 1500-30000$ (шт. на 1 см³); $n- = 3000-5000$ (шт. на 1 см³). Підтримку оптимального рівня легких позитивних і негативних аероіонів у повітрі на робочих місцях забезпечують за допомогою біполярних коронних аероіонізаторів.

Робота принтера не передбачає постійної присутності працівника поряд з ним, проте при роботі лазерних принтерів істотно змінюються параметри

повітря в приміщенні. При розпечатуванні документа здійснюється запікання тонера, нагрівання паперу і в повітря виділяються озон, оксид азоту, оксид вуглецю, а також можливе толуол, ксилол, бензол, ізооктан та ін. Внаслідок цього прийняті міри про наявність вентиляції в приміщеннях з встановленими принтерами, регулярному провітрюванні і вологому прибиранні приміщень. Копіювальний апарат багато в чому аналогічний лазерному принтеру. Однак у сучасних копіювальних апаратах замість лазера використовується високовольтне коронування, що обумовлює більш високу концентрацію озону та оксиду азоту в повітрі. Наявність цих шкідливих факторів обумовлено вимогами, що пред'являються до приміщень, де використовується розмножувальна техніка, а саме: площа не менш 6 м² на 1 робоче місце, кубатура приміщення не менше 15 м³, відстань з боку зони обслуговування не менше 1,0 м, з боку стіни 0,6 м, розміри проходів не менше 0,6 м. Копіювальна техніка та принтери розташовуються далеко від робочих місць або ж в окремих приміщеннях.

4.4 Заходи безпеки у надзвичайних ситуаціях

4.4.1 Заходи з пожежної безпеки

Заходи по забезпеченню пожежної безпеки для приміщення офісу обладнаного ПК з ВДТ розроблені відповідно до вимог НАПБ А.01.001-14 «Правил пожежної безпеки в Україні».

Виходячи з аналізу речовин та матеріалів, які використовуються при роботі у приміщенні обладнаному ПК з ВДТ:

а)згідно ДСТУ EN 2:2014 «Класифікація пожеж (EN 2:1992, EN2:1992/A1:2004, IDT)» у офісному приміщенні обладнаному ПК з ВДТ можлива пожежа класів – А (пожежа, що супроводжується горінням твердих

матеріалів) та Е (горіння електроустановок, що перебувають під напругою до 1000 В) [114];

б) відповідно до вимог ДСТУ Б В.1.1-36:2016 «Визначення категорій приміщень, будинків та зовнішніх установок за вибухопожежною та пожежною небезпекою», приміщення офісу належить до категорії «Д» з пожежної небезпеки – простір у приміщенні, у якому перебувають тверді горючі речовини та матеріали.

Згідно ДБН В.1.1-7:2016 «Пожежна безпека об'єктів будівництва. Загальні вимоги» евакуацію людей під час пожежі з приміщення офісу передбачає план евакуації, який розташований в офісному приміщенні [115,116,117].

Для попередження про виникнення пожежі в офісному приміщенні встановлена адресна протипожежна система Tiras PRIME A з використанням ручного пожежного сповіщувача DETECTO MNL100, який подає сигнал пожежної тривоги в ручному режимі та адресного димового пожежного сповіщувача DETECTO SMK100 [118,119].

З огляду на пожежну небезпеку приміщення офісу площею 36 м² встановлено два переносні вуглекислотні вогнегасника ємністю 5 літрів.

4.4.2 Суб'єкти забезпечення цивільного захисту та основні принципи його здійснення

Цивільний захист забезпечується з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про основи національної безпеки України», суб'єктами, уповноваженими захищати населення, території, навколишнє природне середовище і майно, згідно з вимогами цього Кодексу - у мирний час, а також в особливий період - у межах реалізації заходів держави щодо оборони України.

Координацію діяльності органів виконавчої влади у сфері цивільного захисту у межах своїх повноважень здійснюють:

- 1) Рада національної безпеки і оборони України;
- 2) Кабінет Міністрів України.

Для координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій, пов'язаної з техногенно-екологічною безпекою, захистом населення і територій, запобіганням і реагуванням на надзвичайні ситуації:

а) Кабінетом Міністрів України утворюється Державна комісія з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій;

б) Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями утворюються регіональні комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій;

в) районними державними адміністраціями, виконавчими органами міських рад, районними у містах та селищними радами утворюються місцеві комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій;

г) керівними органами підприємств, установ та організацій утворюються комісії з питань надзвичайних ситуацій.

Для координації робіт з ліквідації конкретної надзвичайної ситуації та її наслідків на державному, регіональному, місцевому та об'єктовому рівнях утворюються спеціальні комісії з ліквідації надзвичайної ситуації.

Цивільний захист здійснюється за наступними основними принципами:

- а) гарантування та забезпечення державою конституційних прав громадян на захист життя, здоров'я та власності;
- б) комплексного підходу до вирішення завдань цивільного захисту;
- в) пріоритетності завдань, спрямованих на рятування життя та збереження здоров'я громадян;

г) максимально можливого, економічно обґрунтованого зменшення ризику виникнення надзвичайних ситуацій;

д) централізації управління, єдиноначальності, підпорядкованості, статутної дисципліни Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, аварійно-рятувальних служб;

е) гласності, прозорості, вільного отримання та поширення публічної інформації про стан цивільного захисту, крім обмежень, встановлених законом;

є) добровільності – у разі залучення громадян до здійснення заходів цивільного захисту, пов'язаних з ризиком для їхнього життя і здоров'я;

ж) відповідальності посадових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування за дотримання вимог законодавства з питань цивільного захисту;

з) виправданого ризику та відповідальності керівників сил цивільного захисту за забезпечення безпеки під час проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт.

Таким чином, у розділі розглянуто аналіз потенційних небезпек, що можуть вплинути на здоров'я працівників економіко-гуманітарної сфери під час виконання робочих обов'язків в офісному приміщенні. Заходи по забезпеченню безпеки, заходи по забезпеченню виробничої санітарії та гігієни праці, заходи з пожежної безпеки (в приміщенні офісу класом пожежі А (Е), категорією приміщення Д встановлено два вуглекислотні вогнегасника ємністю 5 літрів) та розглянуто питання з цивільного захисту, а саме суб'єкти забезпечення цивільного захисту та основні принципи його здійснення.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі здійснено науково-практичний аналіз процесів інтеграції індустріального регіону країн світу в глобальні ланцюги створення доданої вартості, що дозволило виявити особливості формування цих ланцюгів в нових індустріальних країнах, країнах з трансформаційною економікою та розвиненими країнами, які є носіями неоіндустріальних процесів та розроблено практичні рекомендації щодо формування стратегії індустріального регіону національної економіки із входження в структури світового господарства по створенню доданої вартості. За результатами дослідження сформовано наступні висновки та пропозиції:

а) на основі структурно-функціонального аналізу з'ясовано роль індустріального регіону в умовах глобалізації, через виявлення категоріального апарату, який його характеризує. Застосовано алгоритм дослідження, шляхом виокремлення п'яти кроків: з'ясування сутності поняття «регіону» та виокремлення його різновидів; з'ясування сутності поняття «індустріального регіону»; обґрунтуванні процесів індустріалізації в історичному контексті; з'ясування сутності поняття «неоіндустріалізація» в умовах глобалізації; виявлення ролі індустріального регіону в процесах економічного зростання та розвитку світової й національної економіки, а також нової промислової революції;

б) виокремлено основні концепції інтеграції промислового регіону в глобальні ланцюги доданої вартості шляхом з'ясування сутності інтеграції економічних структур в галузеві ланцюги створення вартості, а також процесу інтеграції регіону як національної одиниці в галузеві ГЛДВ. Обґрунтовано, що з точки зору теорії та методології інтеграційного розвитку доцільно розрізняти два взаємопов'язаних, процеси: інтегрування регіонів у світову господарську систему, або процес вбудовування, сполучення, органічного включення регіональної економіки в глобальний відтворювальний процес та регіональну

інтеграцію як економічне зближення і об'єднання певних ланок світової господарської системи. Доведено, що результатом інтегрування регіонів у світове господарство є становлення єдиного цілісного транскордонного світового економічного простору, в той час як метою регіональної інтеграції виступає торгове, економічне, політичне, соціально-культурне та інше співробітництво, спрямоване на поліпшення якості життя населення та засноване на взаємодоповнюваності економічного потенціалу регіонів;

в) виявлено, що найбільш розповсюдженим методичним підходом дослідження чинників участі країни в міжнародному поділі праці, є: оцінка сучасного стану зовнішньоекономічних зв'язків країни; оцінка ефективності її зовнішньоторговельної діяльності, оцінка зовнішньоекономічного потенціалу національної економіки; кластерний підхід. Методики позиціонування регіону в зовнішньоекономічній діяльності виділяються наступні: система показників оцінки експортного комплексу регіону; оцінка інвестиційної привабливості суб'єктів національної економіки; вимірювання результативності політики розвитку регіональної системи в сфері ЗЕД;

г) характеризуючи тенденції у світовій промисловості зазначено, що передчасна деіндустріалізація пригнічує потенціал національного економічного розвитку, але на етапі зрілості обробної промисловості деіндустріалізація переважно веде до розвитку сфери послуг, заснованої на високих технологіях та до економічного розвитку країни в цілому. Підкреслено, що важливим трендом сучасної індустріалізації є: технологічні можливості збільшуються за рахунок інвестування в людський капітал; відбувається вдосконалення систем впровадження інновацій та розвитку промислових кластерів; посилюється процес глобальних ланцюгів доданої вартості. Виявлено, що в країнах з розвиненою економікою ці тенденції більш розповсюджені, ніж в країнах з трансформаційною економікою та тих, що розвиваються. Стосовно ГЛДВ в світовій промисловості виокремлено такі тенденції: формуються два типи міжнародних економічних мереж створення товарів «керовані виробником» і

«керовані споживачем». Глобальні ланцюги вартості, керовані виробником, - це структури, в яких транснаціональні виробники відіграють головну роль в координації виробничого процесу і вони характерні для капіталів наукомістких галузей. У глобальних ланцюгах вартості керованих покупцем, ключову роль відіграють власники брендів: великі компанії роздрібної торгівлі та маркетингу;

д) особливості формування ГЛДВ у індустріальних регіонах світу проявляються в тому, що міжнародний розподіл виробництва набуває форми регіональних, а не глобальних ланцюгів доданої вартості. Виявлено, що торгівля в межах ланцюгів доданої вартості переважно відбувається в межах трьох блоків: «Фабрика Північна Америка», «Фабрика Європа» та «Фабрика Азія». З'ясовно, що на сучасному етапі існують чотири центри обробної промисловості: США, Німеччина, Китай та Японія на які припадає близько 60% світового ВВП, а країни Південно-Східної Азії отримують понад 40% іноземної доданої вартості з експорту;

е) компаративний аналіз значень проміжних індексів за двома напрямками реформ дозволив виявити, що за показниками, які відображають здатність долучитися до вільних торговельних відносин з ЄС, регіони України мають сильніші позиції, ніж за показниками, які відображають рівень готовності до економічного та галузевого співробітництва. За результатами цього рейтингу для Запорізького регіону основними напрямами трансформації зовнішньоекономічної діяльності регіону з урахуванням сучасних інтеграційних процесів повинні стати: розвиток зовнішньої торгівлі та інвестиційного співробітництва з країнами ЄС; співробітництво у сфері розвитку обробної промисловості; впровадження новітніх технологій у виробництво на основі процесів неоіндустріалізації; вдосконалення інституційних чинників, щодо залучення інвестицій; розвиток цифровізації економіки;

є) при розробці пріоритетних напрямів формування стратегії індустріального регіону щодо входження в структури світового господарства по

створенню доданої вартості виявлено, що нова модель стратегії, повинна бути заснована на об'єднанні максимальних зусиль підприємств для створення готового товару і вихід з ним на нові світові ринки, а також із збільшенням виробництва товарів з високою доданою вартістю та виокремленні пріоритетів: позиціонування регіону в системі світогосподарських зв'язків не тільки як території розміщення компаній - експортерів, але і як території, для формування глобальної доданої вартості; підвищити внутрішню регіональну інтеграцію в ГЛДВ, шляхом включення в ці ланцюги не тільки регіону-експортера, а й інші національні регіони, які можуть постачати комплектуючі і послуги в регіони-експортери; створення центру ухвалення стратегічних рішень по ГЛДВ в центральному місті регіону.

Підсумовуючи усе вищезазначене, можна зробити висновок, що в регіонах України із-за поглиблення кризових явищ в 2020р. та із-за пандемії COVID-19, світових процесів регіоналізації відбуваються процеси впровадження концепції СМАРТ - спеціалізації, яка полягає у виявленні унікальних характеристик і активів регіону та спрямована на впровадження нових методів управління шляхом співпраці між регіональними та національними органами влади. Інтеграція в ГЛДВ безпосередньо пов'язана із цими процесами розвитку. Основою успішної інтеграції індустріального регіону в ГЛДВ є саме інноваційні фірми-системи на яких можуть базуватися розвинуті секторальні та регіональні кластери, які функціонують на принципах поглибленої інтеграції та смарт-спеціалізації, що і було продемонстровано на прикладі національних підприємств. Інноваційні фірми-системи є в кожній галузі та регіоні. Вони можуть стати основними «локомотивами», по включенню в глобальні чи регіональні ланцюги доданої вартості національних підприємств та цілих регіонів.

ПЕРЕЛІК ДжЕРЕЛ ПОСИЛАНЬ

1. Scott A. J. Regions, globalization, development / Allen J. Scott and Michael Storper // *Regional Studies*. – 2003. – Vol. 37 : 6&7. – Pp. 579–593; Storper M. Globalization, Localization and Trade / M. Storper // *The Oxford Handbook of Economic Geography* / Edited by Gordon L. Clark, Maryann P. Feldman, and Meric S. Gertler. – Oxford (U. K.) : Oxford University Press, 2000. – P. 146.
2. Cheru F. Transforming our common future: the local dimensions of global reform / F. Cheru // *Review of International Political Economy*. – 2000. – Vol. 7, No 2. – P. 353–368.
3. Snooks G. D. Global Transition: A General Theory of Economic Development / G. D. Snooks. – Basingstoke Macmillan, 1999. – 352 p. – P. 82–85.
4. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.
5. Долішній М. І. Регіональна політика на рубежі ХХ-ХХІ століть: нові пріоритети. – К.: Наукова думка, 2006. – 512 с..
6. Бубенко П. Т. Регіональні аспекти інноваційного розвитку: [Текст] / П. Т. Бубенко / Монографія. – Х.: НТУ «ХП», 2002. – 316 с.
7. Пашкевич М.С. Дослідження поняття «регіон» к об'єкту державного економічного регулювання. «Ефективна економіка» №2, 2010. РЕЖИМ ДОСТУПУ <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1237>.
8. Тульчинська С.О. Підходи до визначення поняття «регіон» в сучасних умовах. «Ефективна економіка» №6, 2012. РЕЖИМ ДОСТУПУ <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1201>.
9. Урядовий портал. Уряд затвердив Концепцію державної регіональної політики 04.07.2008. // Електронний ресурс] URL: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=143409446&cat_id=119129001.

10. Проект Концепції державної регіональної політики станом на 27.02.2008 // [Електронний ресурс]
URL: www.obladmin.poltava.ua/politics/data/.../konc_derd_region_polit.doc.

11. Проект Закону України «Про засади державної регіональної політики» (редакція станом на 08.10.08) // [Електронний ресурс]
URL: <http://dbn.at.ua/publ/3-1-0-7>.

12. Симоненко В. Регіональна політика: системний підхід // Економіка України. – 1996. – №6.

13. .Регіональні перетворення у світовом та українському вимірах : монографія/ за заг. ред. д.е.н., проф, А. І. Крисоватого , проф. Є. В. Савельєва. – Тернопіль,2016. – 387 с.

14. Маршалл. А. Головні принципи економіки. |/London: Macmillan and Co., Ltd. 1890 — 365 p.

15. . Маршалл А. Економіка промисловості" |/London: Macmillan and Co., Ltd. 1879. — 230 p.

16. Bellandi M. Il distretto industriale in Alfred Marshall. / M. Bellandi; // L'industria. –1982. –Р. 355.

17 Українська радянська енциклопедія : у 12 т. / гол. ред. М. П. Бажан ; редкол.: О. К. Антонов та ін. — 2-ге вид. — К. : Головна редакція УРЕ, 1974–1985.

18. Проскурін П. В. Історія економіки та економічних учень. Нариси економічної історії індустріальної цивілізації./ *Навч. пос.* Київ: КНЕУ. – 2005. 372 С.

19. Becattini G. From Marshall's to the Italian «Industrial districts». A Brief Critical Reconstruction [http://www.competitiveness.org/newsletter/files/becattini.pdf].

20. Прушківська Е. В. Секторальна структура національної економіки : теорія, методологія, практика формування : монографія / Е. В. Прушківська. – Запоріжжя : Вид-во «Просвіта», 2013. – 375 с.

21. Прушківська Е. В. Неоіндустріалізація як процес оновлення вторинного сектору економіки в період економічної нестабільності / Е. В. Прушківська // Теоретичні та прикладні питання економіки : зб. наук. пр. – 2013. – Вип. 28. – Том 1. – С. 191–197.

22 Porter, M.E. *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*. — New York: The Free Press, 1980 (2nd ed. — New York: Free Press, 1998. — 397 p

23. *Designing Global Strategies: Comparative and Competitive Value-Added Chains* | MIT Sloan Management Review URL: <http://sloanreview.mit.edu/article/designing-global-strategies-comparative-and-competitive-valueadded-chains/>.

24. Penrose E. *The Theory of the Growth of the Firm*. Oxford: Oxford University Press, 2009, 466 p.

25. Williamson O. E. Markets, hierarchies, and the modern corporation: An unfolding perspective. *Journal of Economic Behavior & Organization*. 1992. vol. 17. Markets, hierarchies, and the modern corporation, no. 3, pp. 335–352.

26. Fine C. H. *Clockspeed: Winning Industry Control in the Age of Temporary Advantage*. Clockspeed. Basic Books, 1998, 292 p.

27. Langlois R. N. *Firms, Markets and Economic Change: A Dynamic Theory of Business Institutions*. Firms, Markets and Economic Change Routledge, 2002, 198 p.

28. Jarillo J. C. On strategic networks. *Strategic Management Journal*. 1988, vol. 9, no. 1, pp. 31–41.

29. Thompson G. *Markets, Hierarchies and Networks: The Coordination of Social Life*. Markets, Hierarchies and Networks. SAGE, 1991, 316 p.

30. Powell W. Neither market nor hierarchy: network forms of organisation // *Markets, Hierarchies and Networks: The Coordination of Social Life*, eds. G. Thompson [et al.]. Sage Publications, 1991, pp. 265–276.

31. Thorelli H. B. Networks: Between markets and hierarchies // *Strategic Management Journal*. 1986, vol. 7. Networks. no. 1, pp. 37–51.
32. Gereffi G. The value of value chains: spreading the gains from globalisation. Vol. 32. The value of value chains Institute of Development Studies, 2001.
33. Kaplinsky R. Spreading the Gains from Globalization: What Can Be Learned from Value-Chain Analysis?. *Problems of Economic Transition*. 2004. vol. 47. Spreading the Gains from Globalization. no. 2. pp. 74–115.
34. Gereffi G. International trade and industrial upgrading in the apparel commodity chain. *Journal of International Economics*, 1999, vol. 48, no. 1, pp. 37–70.
35. Kaplinsky R., Farooki M. What are the Implications for Global Value Chains when the Market Shifts from the North to the South? // *World Bank Policy Research Working Paper Series*, Vol. – 2010.
36. Gereffi G. *The Organization of Buyer-Driven Global Commodity Chains and Global Capitalism*. L.: Praeger, 1994.
37. Kaplinsky R., Morris M. *Handbook for Value Chain Research*. IDS, 2003.
38. Волгина Н.А. *Международное производство: особенности, тенденции, перспективы*. - М.: РУДН, 2008. - 16,5 п.л.
39. The Conscience of a Liberal. URL: <http://krugman.blogs.nytimes.com/>.
40. Girma S. and H. Gorg, 2004. Outsourcing, Foreign Ownership, and Productivity: Evidence from UK Establishment level data. *Review of International Economics*, 12, 817-832.
41. Rugman, A. M., & Oh, C.H. (2012). Why the home region matters: Location and regional multinationals. *British Journal of Management*, 24(4), 463–479. doi:10.1111/j.1467-8551.2012.00817.x.
42. Stefano Bresciani & Alberto Ferraris (2014) The Localization Choice of Multinational Firms' R&D Centers: A Survey in the Piedmont Area, *Journal of Promotion Management*, 20:4, 481-499, D.

43. Görg, Holger; Hanley, Aoife (2003) : International outsourcing and productivity: evidence from plant level data, Research Paper, No. 2003,20, Leverhulme Centre for Research on Globalisation and Economic Policy, University of Nottingham, Nottingham.

44. Amiti M. and S. Wei, 2006. Services Offshoring and Productivity: Evidence from the United States. NBER Working Paper No. 11926.

45. Reshoring of Manufacturing to the US Gains Momentum. URL: <https://www.bcg.com/publications/2015/reshoring-of-manufacturing-to-the-us-gains-momentum>.

46. Штепа В. Діалектика глокалізації / Вадим Штепа. – Режим доступу : www.inache.net/print/filos/510&ei.

47. Суший О. В. Глокалізація, комунікація та перспективи управлінських стратегій / О. В. Суший. – Режим доступу : <http://www.academy.gov.ua/enfzh.html>.

48. Стасюк Н.С. Формування промислових кластерів як перспективний напрям розвитку промислового потенціалу / Н. С. Стасюк // Lviv Polytechnic National University Institutional Repository. – 2016. (Електронний ресурс) –режим доступу <http://ena.lp.edu.ua>.

49. Шупрудько Н.В. Зовнішньоекономічна діяльність України у контексті зміцнення її економічної безпеки / Н.В. Шупрудько // Ефективна економіка [Електронне наукове фахове видання]. – 2018. – № 9. – URL: www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6546 (дата звернення: 05.06.2019).

50. Чернишев В.Г. Зовнішньоекономічна діяльність регіонів України. [Електронний ресурс] / В. Г. Чернишев, Д. В. Окара, І. Л. Ковальова // Ефективна економіка. – Електронні дані. – 2019. – № 6 – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7125>.

51. Приходченко Т.А. Аналіз сучасного регіонального розвитку в Україні / Т.А. Приходченко // Економіка та держава. – 2018. – № 5. – С. 43 - 47.

52. UNCTAD (2013). Global Value Chains and Development. Investment and Value Added Trade in the Global Economy. A Preliminary Analysis. New York & Geneva: United Nations

53. Прокушев Е.Ф. Зовнішньоекономічна діяльність / Е.Ф. Прокушев. – Тернопіль: Астон, 2013. – 320.

54. Вічевич А. М. Аналіз зовнішньоекономічної діяльності / А. М. Вічевич, О. В. Максимець. – Львів : Афіна, 2004. – 140 с.

55. Сапир Е.В., Пивень Д.А. Интеграционная модель региона: концептуальный подход, особенности, механизм функционирования/ Интегрирование региона в мировую хозяйственную сферу: эволюция новых организационных структур : монография/ под общ. ред. Е. В. Сапир, И. А. Карачева. – Ярославль : Филигрань, 2017. – 252 с. – С. 55-78.

56. Мамонова В. В. Формування територіальних кластерів як інструменту регіонального розвитку : наук. розробка / В. В. Мамонова, Ю. О. Куц, О. М. Макаренко та ін. – К. : НАДУ, 2013. – 36 с.

57. Решевець О. В. Інноваційно-інвестиційний кластер як чинник розвитку території / О. В. Решевець // Сучасні тенденції розвитку публічного управління: теорія та практика : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю (м. Одеса, 2 листоп. 2012 р.). – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2012. – С. 256–257.

58. Жигалкевич Ж. Кластеризация взаимодействующих промышленных предприятий. [Электронный ресурс] / Ж. Жигалкевич. – Режим доступа : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/pspe/2010_2/Jygal_kevych_210.htm ЛІТ-РА П.2.2

59. ЮНИДО – Отчет о промышленном развитии. Роль технологий и инноваций во всеохватывающем и устойчивом промышленном развитии Вена. 2016
Режим доступа:
file:///C:/Users/PR/Downloads/IDR2016_OVERVIEW_ru_last.pdf.

60. Словник [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://dictionary.reference.com/browse/industry> Dictionary.com.
61. Родионова И. А. Мировая экономика: индустриальный сектор / И. А. Родионова. – М.: РУДН, 2010. – 606 с.
62. Мировая экономика: глобальные тенденции за 100 лет / Под ред. И. С. Королева. – М. : Юристъ, 2003. – 604 с.
63. Gereffi G. The Organization of Buyer-Driven Global Commodity Chains: How US Retailers Shape Overseas Production Networks. Gereffi G., Korzeniewicz M., eds. Commodity Chains and Global Capitalism. Westport, Greenwood Press, 1994,
64. Кондратьев В.Б. Глобальные цепочки стоимости в отраслях экономики: общее и особенное / В.Б. Кондратьев // Мировая экономика и международные отношения ,2019,– том 63, № 1, с. 49-58
65. Kaplinsky R., Morris M. Thinning and Thickening: Productive Sector Policies in the Era of Global Value Chain. The European Journal of Development Research, September 2016, vol. 28, iss. 4, pp. 625-645.
66. Kaplan D. South African Mining Equipment and Specialist Services: Technological Capacity, Export Performance and Policy. Resources Policy, 2012, vol. 37, iss. 4, pp. 425-433.
67. Ulbrich M. Changes of Global Value Chains in the Industrial Production Sector. Central European Review of Economics and Finance, 2015, vol. 10, no. 4, pp. 35-51.
68. Глобальні ланцюги доданої вартості та розвиток. Підтримка всеохоплюючого та сталого розвитку промислового розвитку з боку ЮНІДО.Відень. 2015 Режим доступу: <https://industryweek.in.ua/docs/global-value-chains-ukr.pdf>
69. Baldwin, R., and Venables, A., 2013. Spiders and Snakes: Offshoring and agglomeration in the global economy. Journal of International Economics, 90(2), pp. 245-254.

70. Lopez Gonzalez, J., 2016. Using Foreign Factors to Enhance Domestic Export Performance: A Focus on Southeast Asia. Working Party of the Trade Committee, TAD/TC/WP(2015)25/REV1/PART1. Paris: Organisation for Economic Cooperation and Development.

71. Baldwin, R. The Great Convergence. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2017

72. Chaney, T. The Network Structure of International Trade. *The American Economic Review*, 2014. Review, - 104(7), pp. 3600– 3634.

73. Djankov, S., Freund, C. and Pham, C.S., 2010. Trading on Time. *Review of Economics and Statistics*, 92(1), pp. 166-173.

74. Hummels, D. and Schaur, G., 2013. Time as a Trade Barrier. *American Economic Review*, 103(7), pp. 2935-59.

75. ЮНІДО – Глобальні ланцюги доданої вартості та промисловий розвиток: досвід Китаю, Південно-Східної та Південної Азії. Відень. 2018
Режим доступу: <https://aric.adb.org/fta> - Table 6 FTA Status by Country (accessed 1 January 2018)

76. Mattoo, A., Mulabdic, A. and Ruta, M., 2017. Trade Creation and Trade Diversion in Deep Agreements. Policy Research Working Paper Series 8206. Washington, D.C.: The World Bank.

77. UNIDO (2003b). Industrial Development Report 2002/2003: Competing Through Innovation and Learning. Vienna: UNIDO.

78. UNCTAD (2013). Global Value Chains and Development. Investment and Value Added Trade in the Global Economy. A Preliminary Analysis. New York & Geneva: United Nations.

79. UNIDO. UNIDO (2015c). Productive work for youth in Armenia. Supporting young entrepreneurs. Project Factsheet.

80. UNIDO (2015b). Industrial Development Report 2016: The Role of Technology and Innovation in Inclusive and Sustainable Industrial Development. Vienna:

81. Глобальні ланцюги доданої вартості та розвиток: підтримка всеохоплюючого та промислового розвитку з боку ЮНІДО .ООН 2015 Режим доступу: [file:///C:/Users/PR/Downloads/global-value-chains-ukr%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/PR/Downloads/global-value-chains-ukr%20(2).pdf), с.70.

82. Прушківська Е. В. Тенденції зовнішньоекономічної діяльності Запорізького регіону в контексті євроінтеграції / Е. В. Прушківська, Ю. В. Шишова // Економічний вісник. – Д.: НГУ, 2017. - №2(57) – С.97-108.

83. Зовнішньоекономічна діяльність Запорізької області у 2019р: статистичний збірник. – Запоріжжя. :Головне управління статистики у Запорізькій обл.2020. – 132 с. (11- 14,19, 44-45, 110-115). Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

84. Індекс євроінтеграційного економічного поступу регіонів України [Електронний ресурс Режим доступу : <http://pfirs.org/periodichni-doslidzhennya/indeks-evrointegratsijnogo-ekonomichnogo-postupu-regioniv-ukrajini>.

85. ЮНІДО – Глобальні ланцюги доданої вартості та промисловий розвиток:досвід Китаю, Південно-Східної та Південної Азії.Відень. 2018 Режим доступу: <file:///C:/Users/PR/Downloads/ЮНІДО%20ГЛДВ%20та%20промисловий%20розвиток%20Китай%2093>.

86. Бабаєв В. М. Сучасні політичні практики країн Європи: досвід для формування регіональної політики в Україні // Державне будівництво. – 2006. – № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/DeVu/2006-1/doc/5/01.pdf>

87. Офіційний сайт Європейської комісії [Електронний ресурс]. – Режим доступу :http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/nuts_nomenclature/introduction

88. Фатенок-Ткачук А.О. Аспекти вивчення досвіду змін економіки Польщі для перспектив розвитку підприємств України / А.О.Фатенок-Ткачук //

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції [“Відтворення господарського комплексу регіону: методологія, механізми, інструментарій”], (Чернівці, 22 – 23 лютого 2007 р.) / Буковинський університет. – Чернівці: Книги – XXI, 2007. – Т. 1, С. 137-144.

89. Фатенок-Ткачук А.О. Економічна стратегія як категорія зовнішньоекономічної діяльності / А.О.Фатенок-Ткачук // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2007. – № 576. – С. 394-397.

90. Benmansour H., Vabcar C. Le risque politique dans le nouveau contexte international. – Paris: Dialogues Editions, 1995. – 245 p.

91. INDUSTRY4UKRAINE. СМАРТ-спеціалізація в Україні: чому не так, як в Європі? [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.industry4ukraine.net/bez-kategoriyi-uk/smart-specjalizacziya-v-ukrayini-chomu-ne-tak-yak-v-yevropi/>.

92. Інтеграція в глобальні ланцюги доданої вартості. Аналітичний центр «Industry4Ukraine. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.industry4ukraine.net/publications/analitichnyj-antykryzovyj-czentr-industry4ukraine/>.

93. Діалог високого рівня Україна – ЄС щодо горизонтальних питань та окремих секторів промисловості [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=bb996857-88dd-4326-82493d74069542e1&title=DialogUkrainasVisokogoRivniaSchodoGorizontálníchPitanTaOkremikhSektorivPromislovosti>.

94. The Supply Chain post-crisis: three key trends and a big dilemma. [Електронний ресурс] – Режим доступу <https://www.wavestone.com/en/insight/supply-chain-post-crisis-trends/>.

95. Носов М.Г. ЕС – Китай в “Европейский союз в поиске глобальной роли: политика, экономика, безопасность” /Под общей редакцией Громько Ал.А. и Носова М.Г.-, М., Весь мир, -2015- стр. 268– 287.

96. Тенденції ЄС у сфері ГЛДВ. Аналітичний центр «Industry4Ukraine. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.industry4ukraine.net/publications/analitichnyj-antykryzovyj-czentr-industry4ukraine>

97. Інтеграція в глобальні ланцюги доданої цінності – 10 головних питань. Аналітичний центр «Industry4Ukraine. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.industry4ukraine.net/publications/integracziya-v-globalni-lancyugy-dodanoyi-czinnosti-10-golovnyh-pytan/>

98. Аспекти інтеграції в ГЛДВ в Україні: приклади в різних секторах економіки. Аналітичний центр «Industry4Ukraine. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.industry4ukraine.net/digest-6/>.

99. ІНФОКОМ ЛТД . Головна діяльність компанії. [Електронний ресурс] – Режим доступу <https://ia.ua/ru/about-us-ru/>.

100. Жидецький В. Ц. Основи охорони праці : підручник вид. 5-те, доп. К. : Знання, 2014. 373 с. + 1 эл. опт. диск (CD-ROM). ISBN 978-617-07-0134-3

101. ГОСТ 12.0.003-74* Система стандартів безпеки праці. Опасные и вредные производственные факторы. Классификация. [Введ. 1976-01-01]. М. : Госстандарт СССР, 1974. 4 с. (Межгосударственный стандарт)

102. УЕ-2017. Правила улаштування електроустановок. [На заміну ПУЕ-86 ; чинний з 2017-08-21]. К. : Міненерговугілля України, 2017. 617 с.

103. НПАОП 40.1-1.32-01. Правила будови електроустановок. Електрообладнання спеціальних установок. [На заміну глав 5.4 5.5 7.1 7.2 7.3 7.4 7.6 Правил устро́йства електроустановок, затв. Міненерго СРСР 06.07.1984 р. ; чинний від 2002-01-01]. К. : Мінпраці України, 2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0272203-01/card2#Card>.

104. ДСТУ Б В.2.5-82:2016. Електробезпека в будівлях і спорудах. Вимоги до захисних заходів від ураження електричним струмом. [На заміну ДБН В.2.5-27-2006 ; чинний від 2017-04-01]. К. : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 109 с. (Державний Стандарт України)

105. НПАОП 40.1-1.01-97. Правила безпечної експлуатації електроустановок. [На заміну НАОП 1.1.10-1.01-85 ; чинний з 1997-10-06]. К. : Держнаглядохоронпраці, 1997. 97 с. (Нормативно-правовий акт охорони праці)

106. НПАОП 40.1-1.21-98. Правила безпечної експлуатації електроустановок споживачів. [На заміну ДНАОП 0.00.1.21-84 ; чинний з 1998-01-09]. К. : Мінпраці України, 1998. 89 с. (Нормативно-правовий акт охорони праці)

107. 90/270/ЄЕС. Про мінімальні вимоги безпеки та здоров'я при роботі з екранними пристроями. [Чинний від 1990-05-29]. Брюссель. : Рада Європейських співтовариств, 1990. 14 с. Режим доступу: <http://docs.pravo.ru/document/view/32704903/>. (Директива)

108. НПАОП 0.00-7.15-18. Вимоги щодо безпеки та захисту здоров'я працівників під час роботи з екранними пристроям. [На заміну НПАОП 0.00-1.28-10 ; чинний від 2018-05-18]. К. : Мінсоцполітики України, 2018. 6 с. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0508-18>. (Нормативно-правовий акт охорони праці)

109. ДСанПіН 3.3.2.007-98. Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин. [Чинний від 1998-12-10]. К. : МОЗ України, 1998. URL: <http://mozdocs.kiev.ua/view.php?id=2445>. (Державні санітарні правила та норми)

110. ДСН 3.3.6.042-99. Санітарні норми мікроклімату виробничих приміщень. [Чинний від 1999-12-01]. К. : МОЗ України, 1999. 106 с. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/va042282-99>. (Державні санітарні норми)

111. ГОСТ 12.1.005-88. Система стандартів безпеки труда. Общие санитарно-гигиенические требования к воздуху рабочей зоны. [На заміну ГОСТ 12.1.005-76 ; чинний з 1989-01-01]. М. : МОЗ СРСР, 1988. 50 с. (Міждержавний стандарт)

112. БН В.2.5-67:2013. Опалення, вентиляція та кондиціонування. [На заміну СНиП 2.04.05-91 ; крім розділу 5 та додатка 22. ; чинний від 2014-01-01]. К. : Мінрегіонбуд України, 2013. 149 с. (Державні будівельні норми України)

113. НАПБ А.01.001-14. Правила пожежної безпеки в Україні. [На заміну НАПБ А.01.001-04 ; чинний від 2014-12-30]. К. : МВС України, 2014. 91 с. (Нормативний акт пожежної безпеки)

114. ДСТУ EN 2:2014. Класифікація пожеж (EN 2:1992; EN 2:1992/A1:2004, IDT). [На заміну ГОСТ 27331-87 ; чинний з 01.01.2016]. К. : Мінекономрозвитку України, 2014. 7 с. (Державний Стандарт України)

115. ДСТУ Б В.1.1-36:2016. Визначення категорій приміщень, будинків та зовнішніх установок за вибухопожежною та пожежною небезпекою. [На заміну НАПБ Б.03.002-2007 ; чинний від 2017-01-01]. К. : Мінрегіонбуд України, 2016. 66 с. (Державний Стандарт України)

116. ДБН В.1.1-7:2016. Пожежна безпека об'єктів будівництва. Загальні вимоги. [На заміну ДБН В.1.1.7-2002 ; чинний від 2017-06-01]. К. : Мінрегіон України, 2017. 47 с. (Державні будівельні норми)

117. ДБН В.2.5-56:2014. Системи протипожежного захисту. [На заміну ДБН В.2.5-56:2010 ; СНиП 2.04.05-91 (розділи 5 та 22) ; чинний від 2015-07-01]. К. : Мінрегіон України, 2014. 191 с. (Державні будівельні норми)

118. Правила експлуатації та типових норм належності вогнегасників. [На заміну НАПБ Б.03.001-2004 ; чинний від 2018-02-23]. К. : МВС України, 2018. 23 с. (Правила)

119. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 р. № 5403-VI. Редакція від: 03.07.2020. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>. (Закон України)

ДОДАТОК А Традиційні показники: зведений перелік

Таблиця А 1 - Традиційні показники: зведений перелік

Показник	Розрахункові формули	Пояснення
Експорт	Стат.звітність	Порівняння з еталоном
Імпорт	Стат.звітність	Порівняння з еталоном
Експортна квота в виробництві галузі (K_1)	$K = \frac{E}{ПП}$	Е- об'єм експорту им вище значення показника, тим вища ступінь участі регіону в МРТ. Експорт і промислове виробництво повинно бути представлено в порівнянних цінах
Питома вага експорту галузі в загальній вартості експорту (K_E)	$K_E = \frac{E_{гал}}{E}$	Е(гал.) – об'єм експорту галузі, Е – загальний об'єм експорту. Високе значення коефіцієнта відповідає міжнародно-спеціалізованим галузям
Темп росту галузей міжнародної спеціалізації ($Tr_{Eгал}$) порівняно з темпами росту всього виробництва ($Tr_{вир}$)	$Tr_{e.гал} = \frac{ПП_{e.гал}^{факт}}{ПП_{e.гал}^{баз}}$ $Tr_{e.гал} = \frac{ПП^{факт}}{ПП^{баз}}$ $Tr_{np} = \frac{ПП^{факт}}{ПП^{баз}}$	<p>$ПП_{e.гал.}^{факт.}$ – об'єм промислової продукції галузей міжнародної спеціалізації (МСП) в звітному році,</p> <p>$ПП_{e.гал.}^{баз}$ – об'єм промислової продукції галузей МСП в базисному році; $ПП^{факт}$ – об'єм промислової продукції країни в фактичному році. $ПП^{баз}$ – об'єм промислової продукції у базовому році.</p> <p>Порівняння темпів зросту дозволяє зробити висновок про динаміку розвитку галузей МСП порівняно з всією промисловістю. Тенденції розвитку галузей МСП визначаються по здебільшого зовнішніми по відношенню до країни(екзогенними) факторами, розвиток остальных галузей – внутрішніми (ендогенними) факторами</p>
Експортна ($K_{екс}$), імпортна ($K_{імп}$) та зовнішньоторгівельна ($K_{зо}$) квота	$K_{екс} = \frac{E}{ВВП} \cdot 100\%$	<p>ЗО- об'єм зовнішньо-торговельного обороту регіону, $ЗО=E+I$, де</p> <p>Е – об'єм експорту,</p> <p>I – об'єм імпорту.</p> <p>Дані коефіцієнти дозволяють</p>

Продовженн таблиці А1

	$K_{имп} = \frac{I}{ВВП} \cdot 100\%$	Судити про ступені відкритості економіки регіону: якщо зовнішньоторговельний оборот складає більш 25% ВВП, то економіка регіону вважається відкритою, тобто зовнішньоторговельного оборот починає стимулювати загальний економічний зріст. Відкритою рахується економіка, якщо МРТ надає значний вплив на внутрішню структуру виробництва регіону.
Коефіцієнт структурної спеціалізації галузей промисловості (Кстр.спец.)	$K_{стр.спец.} = \frac{E_{гал}/E}{P_{гал}/P}$	<p>$E_{гал}$ – об'єм експорту галузі, E – загальний об'єм експорту країни.</p> <p>$P_{гал}$ – об'єм виробництва галузі, P – загальний об'єм країни.</p> <p>Якщо $K_{стр.спец.} > 1$, то відповідна галузь являється галуззю міжнародною спеціалізації регіону. Чим вище значення показника, тим більше експортноорієнтованною являється галузь</p>
Коефіцієнт відносної експортної спеціалізації галузі (Кв)	$K_o = \frac{E_o}{E_m}$	<p>E_o – питома вага товару (сокупність товарів галузі в експорті країни)</p> <p>$E_o = E_{гал}/E$</p> <p>E_m – питома вага товару (товарів-аналогів) в світовому експорті. Чим вище значення показника (>1), тим більше явною являється міжнародна спеціалізація відповідної галузі.</p>
Коефіцієнт покриття імпорту експортом	$K_E = \frac{E}{I}$	Демонструють, в скільки разів експорт регіону перевершує його імпорт
Коефіцієнт покриття експорту імпортом	$K_I = \frac{I}{E}$	Демонструють, в скільки разів імпорт регіону перевищує його експорт
Коефіцієнт міжнародної конкурентно-здатності (рівноваги зовнішньоторговельних зв'язків)	$K_{мнк.} = \frac{(E - I)}{ZO}$	ZO – об'єм зовнішньоторговельного обороту регіону. Ступінь експортноорієнтованості регіону

ДОДАТОК Б

Додана вартість у машинобудуванні та у виробництві
електротехнічного обладнання та залучення до ГЛДВ за регіонами станом
на 1990 р

Рис. Б.1 - Додана вартість у машинобудуванні та у виробництві
електротехнічного обладнання та залучення до ГЛДВ за регіонами станом на
1990 р *

*Джерело: складено автором самостійно

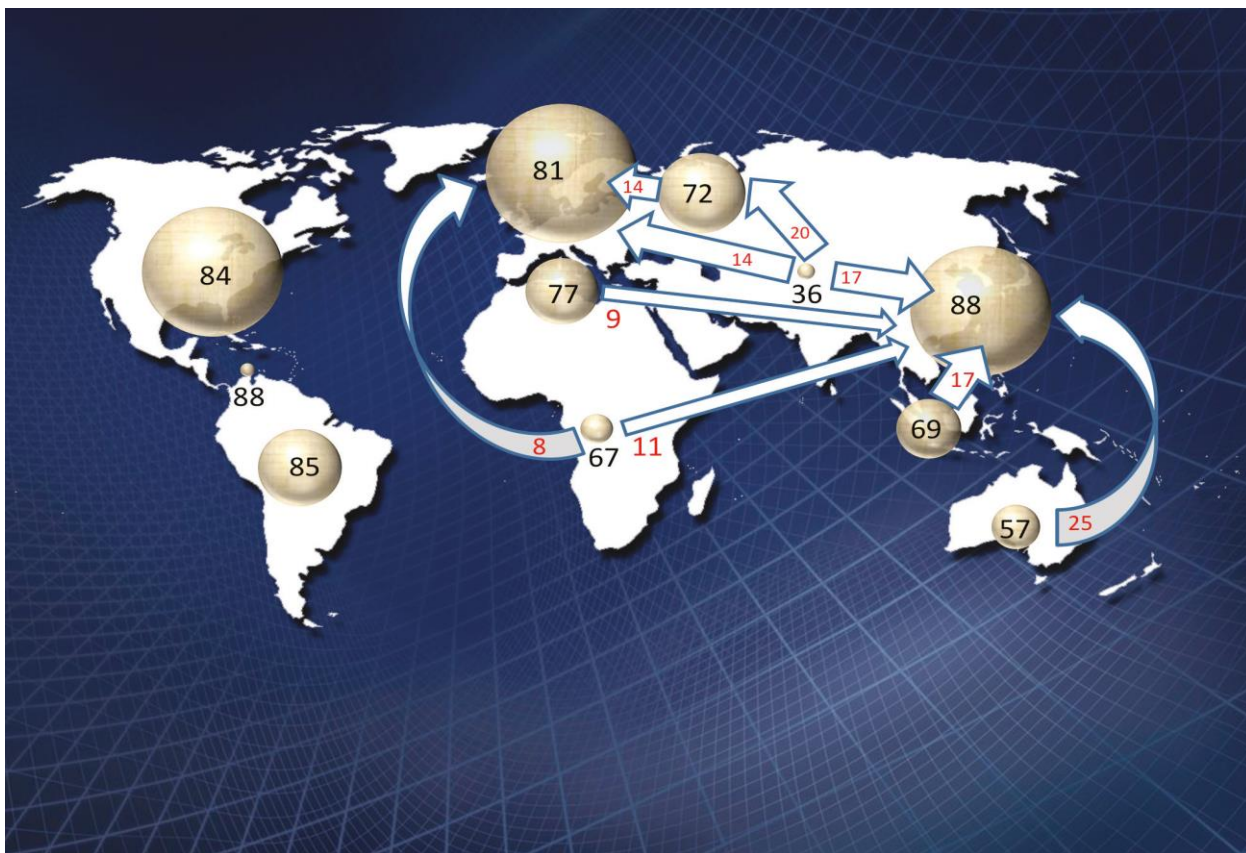

Рис.Б.2 - Додана вартість у машинобудуванні та у виробництві електротехнічного обладнання та залучення до ГЛДВ за регіонами*

*Джерело: складено автором самостійно [83]

Рис. Б.3 - Додана вартість у виробництві транспортного устаткування та залучення до ГЛДВ за регіонами, станом на 1990 р*

* Джерело: складено автором за [83]

ДОДАТОК В

Нам довіряють компанії по всьому світу

Рис. В.1 - Нам довіряють компанії по всьому світу*

*Джерело: складено автором за [85]

ДОДАТОК Г
INFOCOMLTD партнер виробників кращих компонентів

Рис. Г.1 - INFOCOMLTD партнер виробників кращих компонентів*

*Джерело: складено автором за [85]